

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Diplomová práce

2016

Bc. Alžběta Osmíková

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra speciální pedagogiky a logopedie

Projevy předsudků v anekdotách – sluchově postižení vs. intaktní společnost

Diplomová práce

Autor: Bc. Alžběta Osmíková
Studijní program: N7506 Speciální pedagogika
Studijní obor: Speciální pedagogika – logopedie
Vedoucí práce: Mgr. Tereza Skákalová, Ph.D.

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ

Pedagogická fakulta

Akademický rok: 2015 / 2016

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení:	Bc. Alžběta Osmíková
Osobní číslo:	P14P0758
Studijní program:	N7506 Speciální pedagogika
Studijní obor:	Speciální pedagogika – logopedie
Název tématu:	Projevy předsudků v anekdotách – sluchově postižení vs. intaktní společnost
Zadávací katedra:	Katedra speciální pedagogiky a logopedie

Zásady pro vypracování:

Stěžejním tématem diplomové práce je projev vzájemných předsudků mezi skupinami osob slyšících a se sluchovým postižením. Diplomová práce se v teoretické části dále zabývá obecným vymezením humoru a kultury a věnuje se jejich specifikům u osob se sluchovým postižením. Cílem praktické části je provést obsahovou analýzu a komparaci anekdot, které slyšící společnost vypráví o osobách se sluchovým postižením a naopak.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Seznam odborné literatury:

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Tereza Skákalová, Ph.D.

Katedra speciální pedagogiky a logopedie

Datum zadání diplomové práce:

27. ledna 2015

Termín odevzdání diplomové práce:

29. března 2016

L.S.

doc. PhDr. Pavel Vacek, Ph.D.

děkan

doc. PhDr. Tibor Vojtko, Ph.D.

vedoucí katedry

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucí diplomové práce Mgr. Terezy Skákalové, Ph.D. samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat Mgr. Tereze Skákalové, Ph.D. za odborné vedení mé diplomové práce, za její vřelý přístup, cenné rady a připomínky. Děkuji také své rodině a nejbližším za jejich trpělivost a podporu během celého studia.

Anotace

OSMÍKOVÁ, Alžběta. *Projevy předsudků v anekdotách – sluchově postižení vs. intaktní společnost*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2016. 130 s. Diplomová práce.

Stěžejní tématem předkládané diplomové práce jsou projevy vzájemných předsudků mezi skupinami osob slyšících a osob se sluchovým postižením. Práce má dvě části, teoretickou a praktickou. Teoretická část se zabývá vymezením klíčových oblastí. První kapitola se zaměřuje na bližší charakteristiku osob se sluchovým postižením a jejich specifika v komunikaci. Součástí této kapitoly je i seznámení s kulturou N/neslyšících a zejména s jejich humorem. V neposlední řadě je pozornost věnována i pojetí vlastní identity skupiny osob neslyšících, nedoslýchavých a ohluchlých. Druhá kapitola pojednává o postojích, které intaktní společnost zaujímá k osobám se sluchovým postižením. Kapitola se nejprve věnuje obecnému vymezení termínů postoj a s ním úzce souvisejících stereotypů a předsudků. Následně jsou blíže charakterizovány postoje k osobám se zdravotním postižením, zejména potom ke sluchově postiženým (diskriminace, předsudky). Nedílnou součástí této kapitoly je i historický pohled na vztah společnosti k osobám se sluchovým postižením. Poslední třetí kapitola je zaměřena na kulturu a humor v majoritní společnosti. Kromě obecného vymezení kultury a prezentace toho, jaké místo kultura zaujímá v intaktní společnosti, se věnuje zejména humoru a jeho bližší charakteristice. Součástí je i pojetí humoru z psychologického hlediska.

Praktická část diplomové práce je zaměřena na anekdoty, které vypráví intaktní společnost o osobách se sluchovým postižením a naopak. Věnuje se jejich obsahové analýze s ohledem na předsudky, které se v nich objevují. Na základě obsahové analýzy jsou anekdoty následně rozděleny do jednotlivých kategorií mapující oblasti, které nejčastěji podléhají předsudečnému smyšlení, a zároveň je provedena kategorizace vtipů dle typů předsudků. Zjištěné výsledky mezi oběma skupinami jsou následně komparovány.

Klíčová slova: předsudky, anekdoty, kultura a humor, osoby se sluchovým postižením, intaktní společnost.

Annotation

OSMÍKOVÁ, Alžběta. *Manifestations of prejudice in anecdotes – hearing impaired vs. intact society*. Hradec Králové: The Faculty of Education in Hradec Králové, 2016, 130 pp. Diploma Dissertation.

The crucial topic of the presented Diploma Dissertation is displays of mutual prejudices between the groups of people hearing and hearing impaired people. The work has two parts: theoretical and practical. The theoretical part contains a determination of the key areas. The first chapter is aiming at closer characterization of people with hearing impaired and their specifics in communication. The part of this chapter is the familiarization with the culture of hearing impaired people as well and first of all their humour. In last but not least row an attention is dedicated to the conception of the identity of the deaf, the hard of hearing and the deafened. The second chapter deals with attitudes of the society to the hearing impaired. First of all the chapter contains a general delimitation of the term „attitude“ and with it closely related stereotypes of prejudices. Subsequently the attitudes to the handicapped people are more closely characterized, especially to the hearing impaired (discrimination, prejudices). The historical view of the relationship of society to the hearing impaired is integral to this chapter. The last third chapter is directed on the culture and humour in the majority society. Except of the general delimitation of a culture and presentation of its position in society the chapter is above all devoted to the humour and its closer characteristic. The conception of the humour is part of it as well.

The practical part of the dissertation is focused to an anecdotes which the society narrates about the hearing impaired and the other way around. It is devoted to its contain analysis with respect to a prejudices that appears in them. On the basis of analysis, anecdotes are divided into particular categories which map areas that are subordinated to prejudice opinions the most frequently and at the same time the categorization of jokes according to types of prejudices is accomplished. The discovered results between both groups are compared afterwards.

The Key words: prejudices, anecdotes, culture and humor, hearing impaired, intact society.

Obsah

Úvod	11
TEORETICKÁ ČÁST.....	13
1. Svět sluchového postižení	13
1.1. Osoby se sluchovým postižením a jejich specifika v komunikaci	13
1.1.1. Nedoslýchaví	14
1.1.2. Ohluchlí (postlingválně neslyšící).....	15
1.1.3. Prelingválně neslyšící.....	16
1.2. Kultura N/neslyšících	17
1.2.1. Neslyšící vs. neslyšící.....	18
1.2.2. Vymezení kultury Neslyšících	19
1.2.3. Humor Neslyšících	22
1.3. Identita osob se sluchovým postižením.....	24
1.3.1. Identita nedoslýchavých.....	26
1.3.2. Identita Neslyšících	27
1.3.3. Identita ohluchlých.....	28
2. Postoj majoritní společnosti k osobám se sluchovým postižením.....	30
2.1. Vymezení postojů.....	30
2.1.1. Utváření postojů	31
2.2. Stereotypy a předsudky	32
2.2.1. Stereotypy.....	33
2.2.2. Předsudky	34
2.3. Postoje k osobám se zdravotním postižením.....	36
2.3.1. Předsudky ve vztahu k osobám se sluchovým postižením.....	38
2.3.2. Diskriminace osob se sluchovým postižením	41
2.4. Vývoj postoje k osobám se sluchovým postižením.....	43

3. Kultura a humor v majoritní společnosti	48
3.1. Vymezení kultury	48
3.1.1. Kultura v představách majoritní společnosti	49
3.2. Humor a jeho pojetí	51
3.2.1. Kategorie humoru.....	53
3.2.2. Humor jako nebezpečný nástroj	57
3.2.3. Rozdíl mezi vtípem a humorem	60
3.3. Humor z psychologického hlediska.....	61
3.3.1. Psychologická funkce humoru	61
3.3.2. Humor, postoje a předsudky.....	63
PRAKTICKÁ ČÁST	67
4. Projevy předsudků v anekdotách – sluchově postižení vs. intaktní společnost	67
4.1. Sběr výzkumného materiálu	67
4.2. Metodika výzkumu – obsahová analýza, komparace	68
4.3. Obsahová analýza anekdot	69
4.3.1. Anekdoty, které vypráví intaktní společnost o sluchově postižených....	69
4.3.2. Anekdoty, které vypráví sluchově postižení o slyšících	87
4.3.3. Shrnutí výsledků obsahové analýzy anekdot.....	107
4.4. Komparace výsledků obsahové analýzy anekdot	108
4.4.1. Shrnutí výsledků komparace anekdot.....	113
4.5. Závěrečná diskuse	114
Závěr	118
Seznam použitých zdrojů.....	120
Seznam tabulek a obrázků	129
Seznam příloh	130

Úvod

Ve svém běžném životě si jen málokdo z nás uvědomí, do jaké míry hodnotíme svět kolem nás (lidi, věci, události aj.) na základě předsudků. Tento způsob smýšlení se stal součástí našeho života a pomáhá nám většinou rychle a zpravidla účinně se orientovat ve společnosti.

Předsudky jsou součástí lidského společenství již od jejího počátku, stejně jako lidé se zdravotním postižením. Zejména ve vztahu k jedincům, jenž se vymykají normě, se totiž s předpojatým úsudkem setkáváme velmi často. Vlivem předsudečného smýšlení ovšem mnohdy dochází ke zkreslování skutečnosti. S tímto postojem se setkáme i ve vztahu k osobám se sluchovým postižením.

Pro intaktní společnost představuje především svět N/neslyšících nepoznanou oblast. Zpravidla není většinová populace obeznámena s jejich kulturou, tradicemi, zvyky, humorem a nevědí, jak s nimi komunikovat. V konečném důsledku tato neznalost může vést právě k předsudkům. Ty mohou být mj. prezentovány i skrze anekdotu. Vtip totiž pomáhá primárně rozšiřovat stereotypní názory a postoje vůči některým skupinám. Nicméně i sami neslyšící zauímají k intaktní společnosti určité postoje, které se velmi často promítají právě v již zmíněných anekdotách, popř. příbězích vyprávěných ve znakovém jazyce.

Anekdoty jsou ve společnosti bezesporu velmi oblíbené, u většinové populace zvláště ty s přídechem černého humoru. Mnozí se takovému vtipu zasmějí, ale již hlouběji neuvažují nad tím, co se za samotným obsahem skrývá. Tato skutečnost proto byla pro autorku motivací k tomu, zaměřit se v diplomové práci na téma předsudků v anekdotách.

Teoretická část, která obsahuje tři kapitoly, je zaměřena nejen na vymezení problematiky osob se sluchovým postižením, ale zároveň se detailněji věnuje kultuře a především humoru N/neslyšících. Dále je pozornost věnována samotným postojům společnosti k osobám se sluchovým postižením, včetně historického exkurzu do oblasti týkající se vývoje vztahu k této cílové skupině. V neposlední řadě se věnuje kultuře a humoru v majoritní společnosti, kdy důraz je kladen především na humor a jeho pojetí z psychologického hlediska.

Hlavním cílem praktické části bude provést obsahovou analýzu anekdot a zaměřit se v nich zejména na nejčastěji se vyskytující předsudky. Výzkumný materiál tvoří soubor anekdot, které intaktní společnost vypráví o osobách se sluchovým postižením a naopak. Výsledky obsahové analýzy budou následně mezi sebou komparovány za účelem zjištění specifik těchto dvou skupin anekdot.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Svět sluchového postižení

Sluch je jedním ze základních smyslů a pro člověka hraje velmi důležitou roli především při komunikaci a utváření mezilidských vztahů. Pokud bychom tedy jako slyšící ztratili sluch, přijdeme v okamžiku o přísun až 60 % informací, což představuje relativně nižší újmu než v případě ztráty zraku. (Slowík 2007, s. 71) Helen Kellerová vše vystihla slovy: „*Slepota odděluje člověka od věcí, hluchota od lidí.*“

Samotná problematika sluchového postižení zahrnuje širokou škálu informací, která se týká osob s postižením sluchu. Ovšem smyslem diplomové práce není dopodrobna shrnout tuto problematiku. V následujících kapitolách se proto zaměříme na stěžejní témata, která se úzce pojí s tématem této práce.

1.1. Osoby se sluchovým postižením a jejich specifika v komunikaci

Osoby se sluchovým postižením tvoří velmi heterogenní skupinu osob s různým stupněm a druhem sluchového postižení. Horáková (2012) pod tento termín zahrnuje základní kategorie osob: neslyšící, nedoslýchavé a ohluchlé. Hrubý (1999, s. 40) naproti tomu tuto kategorii rozšiřuje o následující skupiny:

- „nedoslýchaví;
- osoby s vadou sluchu získanou až po rozvoji mluvené řeči (ohluchlí);
- osoby s prelingvální úplnou hluchotou;
- neslyšící nebo správněji Neslyšící;
- osoby s kombinovanou sluchovou a zrakovou vadou (slepohluší);
- šelestáři;
- rodiče sluchově postižených dětí.“

Do skupiny osob se sluchovým postižením řadí někteří autoři také CODA děti, neboli slyšící děti neslyšících rodičů. Další skupinou, která se v posledních letech utváří, jsou uživatelé kochleárního implantátu. (Skákalová 2011)

Přesto, že má každá tato skupina své specifické, zcela odlišné problémy nejen v komunikaci, zaměříme se pouze na ty osoby, které jsou pro tuto práci stěžejní, tedy na nedoslýchavé, ohluchlé a neslyšící.

Konkrétní charakteristiku těchto skupin uvádíme níže.

1.1.1. Nedoslýchaví

„Nedoslýchavý člověk je každý člověk, který má nějaké zhoršení sluchu oproti běžné populaci.“ (Hudáková, Motejzíkova 2005, s. 12) Hrubý (1999) dále doplňuje, že se můžeme setkat s různými stupni – od lehké nedoslýchavosti až po velmi závažné poškození sluchu. Je třeba podotknout, že každý stupeň nedoslýchavosti s sebou nese i jiné důsledky.

Člověk s **lehkou nedoslýchavostí**, jak uvádí Skákalová (2014), mívá zpravidla potíže v rozumění tichého hlasu nebo hůře rozumí při zhoršených poslechových podmínkách. Za takové můžeme považovat např. současně zapnuté rádio, okno otevřené do rušné ulice apod. Obvyklé zvuky ovšem vnímá a samotné porozumění běžnému hovoru není omezeno. Právě takováto ztráta je téměř vždy dobře kompenzována sluchadly. Tataž autorka (2014) dále charakterizuje i další stupně. U člověka se **středně těžkou vadou** sluchu již bývají sluchadla obvykle doporučována. Především z důvodu, že samotné porozumění řeči bývá dobré pouze při zvýšené hlasitosti. Ostatní zvuky z okolí, především ty slabé, může člověk s takovou vadou zcela přeslechnout. Při **těžké nedoslýchavosti** může člověk vnímat maximálně pouze silný zvuk a hlasitou řeč těsně u ucha. Tento fakt nám jasně napovídá, že pro těžce nedoslýchavé jsou sluchadla nezbytná. Ovšem nezapomínejme, že přínos sluchadel je vždy individuální. Hraniční stav pak představuje velmi **těžké postižení sluchu**. *„Člověk má zpravidla zachovány jen takové zbytky sluchu, které mu za pomoci sluchadel umožní vnímat pouze hlasité zvuky.“* (Skákalová 2014, s. 65)

Z výše uvedeného je tedy patrné, že nedoslýchaví tvoří velmi různorodou skupinu. Je však třeba zdůraznit, že velká část nedoslýchavých je zastoupena starými lidmi. Jedná se o osoby s tzv. prezbyakuzis, neboli stařeckou nedoslýchavostí. Ta se projevuje zhoršením slyšení tónů vysokých frekvencí, kdy se zároveň zhoršuje i rozumění řeči. To následně vede k tomu, že člověk slyší méně a hůře. V tomto případě se ale jedná o normální fyziologický projev stárnutí. (Horáková 2012)

Pro ucelenost uvádíme v tabulce níže dělení sluchových ztrát, kterou stanovil Mezinárodní úřad pro audiologii (Bureau International d'Audiophonologie) do těchto skupin:

Tabulka 1: Klasifikace sluchových ztrát dle BIAP (BIAP 1997, online)

Ztráta sluchu (na 500, 1000, 2000, 4000 Hz)	
I. normální sluch	0 – 20 dB
II. lehká nedoslýchavost	21 – 40 dB
III. středně těžká nedoslýchavost	1. stupně: 41 – 55 dB 2. stupně: 56 – 70 dB
IV. těžká ztráta sluchu	1. stupně: 71 – 80 dB 2. stupně: 81 – 90 dB
V. velmi závažné postižení sluchu hraničící s hluchotou	1. stupně: 91 – 100 dB 2. stupně: 101 – 110 dB 3. stupně: 111 – 119 dB
VI. úplná ztráta sluchu, hluchota	120 dB a více

Komunikace nedoslýchavých

Preferovaný způsob komunikace těchto osob se odvíjí od mnoha faktorů. Jedním z nich je především stupeň sluchové ztráty. Mezi další můžeme zařadit také dobu, kdy ke ztrátě došlo. (Skákalová 2011). Nicméně Kučerová (2008) uvádí, že většina nedoslýchavých se zpravidla dobře orientuje ve slyšicím prostředí, a proto v komunikaci preferují mluvený jazyk. Skákalová (2011, s. 54) zároveň dodává: „*Vnímání mluvy probíhá prostřednictvím sluchu kompenzovaného sluchadlem spolu s odezíráním.*“ Nicméně je třeba mít na paměti, že samotné porozumění mluvené řeči ovlivňuje celá řada faktorů. I sami nedoslýchaví mají z hlediska komunikace své limity. Nepreferují např. dlouhé rozhovory z obavy, že neporozumí mluvenému slovu, obtížná je pro ně komunikace ve skupině či v hlučném prostředí. Velký vliv na porozumění řeči bude mít i srozumitelnost mluvy ze strany mluvčího. (Kučerová 2008) Mluvčí, zpravidla slyšící, by měl při kontaktu s nedoslýchavou osobou (a nejen s ní) dodržovat zásady správné komunikace, tzv. „Desatero komunikace se sluchově postiženými.“

1.1.2. Ohluchlí (postlingválně neslyšící)

Ztráta sluchu může nastat v jakémkoliv stádiu vývoje člověka. O ohluchlosti v tomto případě hovoříme tehdy, pokud ztráta sluchu vznikla v období dokončování

vývoje mluvené řeči¹ anebo přímo zasáhla do již vytvořené mluvené řeči jako komunikačního nástroje. (Potměšil 1999) Strnadová (2001) dále používá termín později ohluchlí. Takto lze charakterizovat člověka, který přišel o sluch v adolescenci a v dospělosti.

Velký rozdíl bude samozřejmě vnímán mezi těmi, u kterých došlo ke ztrátě sluchu relativně brzy (v dětském věku) a později ohluchlími. To potvrzuje i Hudáková s Motežčíkovou (2005, s. 12): „*Dospělí lidé většinou ztrátu sluchu prožívají psychicky velmi špatně.*“ Vzhledem k tomu, že po ohluchnutí nemá člověk ani zbytky sluchu, není možné využít sluchadla. Nicméně právě postlingválně ohluchlí jsou častými uživateli kochleárních implantátů. (Skákalová 2014; Hudáková, Motežčíková 2005)

Komunikace ohluchlých (postlingválně neslyšících)

Ohluchlé osoby při komunikaci s širším okolím zpravidla využívají mluvený jazyk. Tento způsob komunikace volí především proto, že ke ztrátě sluchu došlo v době, kdy již byla na určité úrovni rozvinuta řečová komunikace. (Neubauer 2009) Stejný autor (2009, s. 9) dále uvádí: „*Výslovnost se může s postupujícím časem zhoršovat, většinou však zůstává pro slyšící okolí dobře srozumitelná.*“ Základním prvkem v komunikaci ohluchlých je také odezírání. Nicméně nesmíme zapomínat na fakt, že odezírání je pouze schopnost, a jak upozorňuje Skákalová (2009, s. 55), „*touto schopností nedisponuje každý, a proto i řadě osob může činit potíže.*“ Nabízí se také možnost využívat znakový jazyk. Ovšem tento způsob komunikace není ohluchlími (především v pozdějším věku) využíván. Proto většina z nich zůstává v komunikaci odkázána na odezírání, eventuálně psaní. Případně lze využívat i písemného záznamu mluvené řeči.

1.1.3. Prelingválně neslyšící

„*Jako prelingválně neslyšící označujeme osoby, které se narodily plně neslyšící, nebo ztratily sluch před rozvojem řeči, a to tak, že absolutně, nebo mají jen nevyužitelné zbytky sluchových vjemů.*“ (Červinková Houšková 2004, online) Hrubý (1998,

¹ Období dokončení vývoje mluvené řeči není přesně věkově stanoveno. Červinková Houšková (2004, online) uvádí, že „*za kritické období tvorby řeči lze považovat věk od 2 – 5 let.*“ Do jisté míry bude hrát důležitou roli také to, v jak podnětném sociálním prostředí dítě vyrůstá.

s. 55) dále doplňuje, že za neslyšícího je považován ten, kdo „*ani s největším zesílením nevnímá žádný zvuk (pouze popř. vibrace)*.“

Při vzájemném srovnání ohluchlých a prelingválně neslyšících můžeme vidět výraznou nejednotnost především v přístupu těchto dvou skupin ke svému postižení. Zatímco pro ohluchlé představuje ztráta sluchu značnou psychickou zátěž (více kapitola 1.1.3.), člověk (dítě), které se narodí jako neslyšící, případně ztratí sluch před rozvinutím mluvené řeči, považuje tento stav za přirozený. (Hudáková, Motejzíková 2005) Jedním z důvodů této „přirozenosti“ může být fakt, že prelingválně neslyšící neznají „cenu“ zvuku.

Komunikace prelingválně neslyšících

Komunikace u těchto osob bude zcela odlišná. Prelingválně neslyšící v komunikaci využívají především znakový jazyk. Někteří autoři zmiňují i možnost dorozumívání se mluveným jazykem. „*Se slyšícími se dorozumívají mluveným jazykem – pokud to jejich možnosti dovolují*.“ (Hudáková, Motejzíková 2005, s. 13) Ovšem je třeba si uvědomit, že neslyšící zpravidla dosahují málo srozumitelného, stigmatizovaného projevu. Řeč bývá silně zkreslená a špatně srozumitelná. Zároveň mívá i pomalé tempo, nepřirozenou melodii a rytmus. (Neubauer 2009) Tyto faktory mohou negativně ovlivňovat možnost využívat mluvenou řeč jako komunikační prostředek. Proto jako primární prostředek komunikace zůstává znakový jazyk. I sami neslyšící ho považují za plnohodnotný komunikační systém. Český jazyk je pro ně druhotným jazykem. (Skákalová 2011)

Skákalová (2011, s. 55) dále upozorňuje: „*Znakový jazyk v komunikaci jednoznačně preferují Neslyšící*.“ Neslyšící s velkým N lze charakterizovat jako osoby, které se cítí být příslušníky jazykové a kulturní menšiny. Mezi Neslyšícími a neslyšícími můžeme vnímat patrné rozdíly. Bližšímu vysvětlení rozdílů mezi těmito dvěma skupinami se věnuje kapitola 1.2.1.

1.2. Kultura N/neslyšících

V obecném chápání si pod termínem kultura můžeme představit „*všechny projevy sociálních zvyklostí komunity, reakce jedince, vyvolané zvyklostmi skupiny, v níž žije, a výtvořiny lidských činností, determinovaných těmito zvyklostmi*.“ (Geist 1992,

s. 199) Zjednodušeně lze říci, že pod termínem kultura se nachází např. historie národa, její jazyk, kterým tento národ mluví, tradice, umění aj.

Výše zmíněnou definici můžeme vztáhnout také na skupinu lidí se sluchovým postižením. Na rozdíl od intaktní společnosti se bude jejich kultura odvíjet především od odlišeného způsobu komunikace.

1.2.1. Neslyšící vs. neslyšící

Než přistoupíme k samotnému výkladu kultury N/neslyšících, je potřeba si upřesnit rozdíl mezi skupinami Neslyšících s velkým „N“ a neslyšící s malým „n“. Důvod takového označení spočívá ve dvou různých pohledech na hluchotu – pohledu medicínském a pohledu jazykově kulturním. (Nováková 2008)

Z pohledu medicínského se jedná o neslyšící s malým „n“. Tyto osoby jsou označeni za neslyšící, pokud mají určitou ztrátu sluchu, a podle její velikosti jsou následně zařazeni do jednotlivých skupin.² (Kosinová 2008) Zjednodušeně řečeno můžeme říci, že: *„jde o označení skupiny lidí s jakoukoliv ztrátou sluchu.“* (Nováková 2008, s. 4) Vysuček (2010) k této charakteristice doplňuje, že lidé patřící k neslyšícím s malým „n“ by chtěli slyšet, trápí je např. nemožnost poslechu hudby. Zkrátka se jedná o lidi, pro něž je sluchová vada problém – bariéra.

Naproti tomu Neslyšící s velkým „N“ se považují za členy jazykové a kulturní menšiny. *„Úplná hluchota, ke které dojde před vytvořením řeči, je jediné zdravotní postižení a patrně jediná vnější podmínka vůbec, která vede k tomu, že se člověk stává členem kulturní a jazykové menšiny.“* (Hrubý, 1997, s. 38) Vysuček (2010, s. 17) dále dodává: *„Neslyšící lidé s velkým „N“ se netrápí tím, že neslyší, naopak jsou hrdí na to, že patří k nějaké skupině, která má svůj jazyk a svou kulturu (...) Důležité je, že se nevnímají jako postižení lidé.“*

Nicméně o tom, do které skupiny bude člověk se ztrátou sluchu patřit, rozhodne sama daná osoba. Nemalý podíl na tom bude mít i samotný názor komunity Neslyšících.³ (Nováková 2008)

² Klasifikace sluchových ztrát dle BIAP je uvedena v kapitole 1.1.1. – tabulka 1

³ Homoláč (1998, s. 143) v této souvislosti zmiňuje termín „postojová hluchota“, tj. *„skutečnost, že se člověk s daným společenstvím neslyšících identifikuje, a že ho ostatní přijmou.“*

1.2.2. Vymezení kultury Neslyšících

V úvodu je třeba zmínit, že kultura Neslyšících představuje velmi široký pojem. Pod samotný termín lze totiž zařadit chování, tradice a zvyky, historii, umění, komunikační pravidla a mnoho dalších oblastí. Zajisté by si každá z nich zasloužila hlubší poznání, ovšem v této kapitole se o nich zmíníme pouze v základu. Ve větší míře se budeme věnovat především humoru, anekdotám, příběhům. Právě tato oblast se nejvíce pojí s tématem této práce.

Kultura Neslyšících je úzce spjata s termínem komunita. Zima (1999, s. 149) komunitu charakterizuje jako: „...*společenství lidí, kteří mají jeden či více společných znaků, jimiž se odlišují od ostatních.*“ K vytvoření komunity vycházejí Neslyšící ze třech základních rysů – hluchoty, komunikace (z hlediska užívání znakového jazyka) a vzájemné podpory. (Kosinová 2008). Tyto tři aspekty se navzájem doplňují. Přijetí do komunity Neslyšících má ale i svá pravidla. V odborné literatuře se lze setkat s více výklady těchto podmínek. Kosinová (2008) dává příklad nejpřísnějších podmínek od Bakerové a Cokelyho. Tito autoři se zmiňují o čtyřech možnostech, které umožní stát se členem komunity Neslyšících. Mezi ně řadí podmínky audiologické, politické, jazykové a společenské. Dle Bakerové a Cokelyho (in Kosinová 2008) představují „jádro“ komunity neslyšících ty osoby, které budou splňovat všechny zmíněné podmínky. Naproti tomu Ladd (2003) se přiklání k možnosti začlenit do této komunity i slyšící děti neslyšících rodičů (tzv. CODA děti). Případně i slyšící lidi, kteří budou v manželském svazku s neslyšící osobou. I přes výše zmíněné možnosti nesmíme zapomínat na to, že to jsou stále sami Neslyšící, kteří si určují pravidla pro přijetí do komunity.

Kultura Neslyšících se projevuje ve všech oblastech života. Zásadním prvkem této komunity a velmi důležitou součástí kultury Neslyšících je především znakový jazyk. (Langer 2013) Horáková (2012, s. 112) dále dodává: „*Znakový jazyk je podstatou identity a kultury Neslyšících*“. A právě z odlišného způsobu komunikace a následného vnímání všeho vizuální, popř. hmatovou cestou vychází i zvyky, tradice, vlastní humor aj.

V komunitě Neslyšících se setkáme s přesně stanovenými pravidly. Mezi taková patří např. pravidlo upoutání pozornosti neslyšícího, vedení rozhovoru, vyměňo-

vání rolí, popř. ukončení či přerušení rozhovoru. Jedná se tedy především o komunikační pravidla. Součástí kultury Neslyšících jsou i další zvyky, které jsou pro tuto komunitu charakteristické. Výčet těchto zvyků uvádíme níže:

- přání „dobré chuti“ vyjadřují poklepáním sevřené pěsti o stůl – tím ostatní účastníci vnímají vibrace;
- přípitek probíhá namísto běžného cinknutí skleniček o sebe přitukáváním hřbetem ruky;
- tleskání je vyjádřeno třepáním rukou nad hlavou;
- k pozdravu nepoužívají běžné fráze: „dobrý den,“ „na shledanou,“ používá se univerzální znak na pozdrav – „ahoj,“ pozdrav se dále doplňuje polibky na tvář.

(Hudáková, Myslivečková 2005; Nováková 2008)

Nicméně nejedná se pouze o zvyky vyjmenované výše. V kultuře Neslyšících se můžeme setkat i s jistými specifiky týkající se pravidel chování. Ačkoliv se taková pravidla mohou zdát neobvyklá, jejich dodržování vychází z vizuální organizace světa neslyšících a vizuálně-motorické povahy znakového jazyka. Zjednodušeně řečeno – odráží se zde znakový jazyk jako primární komunikační systém Neslyšících. Ve výčtu uvádíme některé z těchto pravidel:

- v komunikaci má zvláštní postavení dotyk – slouží k zahájení hovoru, k jeho přerušování, neméně důležitý je i při příchodu do společnosti;
- pozornost větší skupiny se upoutává pohybem (např. zamáváním), světlelem (např. zablikáním) nebo vibracemi;
- za neslušné se považuje sahat na ruce znakovýho, nebo ho za ně držet;
- k sezení preferují místa, kde mají přehled o dění v místnosti (zády ke zdi, s výhledem na dveře nebo na celou místnost aj.);
- jiné vnímání času – nemají potíže s tím přijít a začít později (cca 15 minut);
- přímé vyjadřování – slyšící mohou tuto přímost považovat za nevhodné chování.

(Hudáková, Myslivečková 2005; Kosinová 2008)

V těchto bodech jsme si demonstrovali typická pravidla, zvyky a chování komunity Neslyšících. A i když mohou být pro většinu intaktní populace nepochopitelné, je třeba si uvědomit důvod jejich používání a respektovat je.

Z kulturního hlediska jsou pro Neslyšící také podstatná společná setkávání v klubech, spolcích nebo organizacích pro Neslyšící. Právě tyto prostory slouží k rozvoji jejich kultury a umožňují komunikaci ve vlastním jazyce, kde následně mizí i komunikační problémy. (Kyle 1998) Neslyšící tato setkávání využívají k různým účelům. Pořádají volnočasové aktivity, besídky, večírky, diskotéky, nejrůznější taneční párty. Oblibě se těší i cestování. V rámci tohoto výčtu bychom neměli zapomenout na Deaflympiádu⁴. Vzhledem k tomu, že sport v životě mnoha neslyšících zaujímá významné místo, představují pro ně tyto hry jakýsi vrchol sportovního dění. (Hudáková, Myslivečková 2005) V rámci tradic a zvyků upozorníme také na Mezinárodní den Neslyšících, který se slaví vždy třetí neděli v září. Oslavy tohoto dne probíhají formou bohatých programů, sportovních nebo společenských akcí.

V rámci této kapitoly je třeba zmínit i kulturu v užším slova smyslu. Ta zahrnuje umění typické pro tuto komunitu. Do této oblasti totiž patří veškeré formy umění, na základě kterých mohou neslyšící vyjadřovat své pocity, zkušenosti, přání, atd. Ladd (2003, s. 48) uvádí, že „*umění neslyšících má původ ve specifických attributech jejich jazyka a kultury.*“ Umění zahrnuje široké spektrum možností, ve kterých se lze realizovat. Mezi takové můžeme zařadit např. divadlo. Ve vztahu ke komunitě Neslyšících se jedná o divadlo ve znakovém jazyce. Jako další sem řadíme pantomimu, recitaci básní ve znakovém jazyce, tlumočení hudby, vyjádření hudby pohybem, ale také výtvarné umění⁵. V tom převažují především symboly očí a rukou. Právě skrze ně získávají neslyšící informace o okolním světě. (Skákalová 2011) Nabídka v této oblasti je skutečně široká.

Nicméně nesmíme zapomenout na velmi důležitou, pro nás stěžejní součást kultury Neslyšících – humor.

⁴ Letní a zimní sportovní hry pro neslyšící.

⁵ V České republice existuje řada souborů věnující se umělecké tvorbě. Např. NEPAHK, Pantomima S.I., Divadlo Neslyšícím, soubor Tichá hudba, aj.

1.2.3. Humor Neslyšících

Pokud bychom měli definovat humor, najdeme jistě mnoho definic. Zjednodušeně však můžeme říci, že humor je univerzální lidská vlastnost a bezesporu se bude lišit i podle země a etnik. Kosinová (2008, s. 24) dále dodává: „*Vyprávění vtipů či příběhů založených na jazyce je úzce spjato s kulturou, z níž člověk pochází.*“ Nebudeme-li tedy součástí dané kultury a zároveň nebudeme obeznámeni s jejím jazykem, jen stěží porozumíme anekdotám. Nejinak tomu je i v komunitě Neslyšících. I ti mají svůj typický smysl pro humor, který je odlišný od intaktní společnosti. Nováková (2008, s. 18) uvádí, že: „*příčinou je jiný jazyk, a především pak jiná kultura.*“ Tímto tvrzením tedy potvrzuje slova Kosinové.

V úvodu je třeba zmínit, že humor neslyšících není založen pouze na vtipech. Do této skupiny se řadí i tzv. storytelling. Jedná se o vtipné vyprávění příběhů ve znakovém jazyce. Nováková (2008, s. 19) k těmto příběhům doplňuje: „*...v současné době jsou u nás v Čechách velmi populární, avšak větší tradici mají v zahraničí.*“ Dále bychom sem mohli zařadit i karikatury lidí či zvířat nebo popis absurdního obrazu či situace. (Kosinová 2008)

Ve vztahu k tématu této práce jsou pro nás ovšem stěžejní především anekdoty. Velmi zajímavými se jeví témata, která se v nich objevují. Zpravidla jde o témata, která mají zvláštní význam pro Neslyšící komunitu. (Sutton-Spence, Napoli 2012) Mezi taková Ptáček (2008) řadí: „neslyšící a doktor“, „neslyšící a slyšící“, „neslyšící a nedoslýchaví“ a „neslyšící a kochleární implantát“.

Postavení „neslyšícího a slyšícího“ v anekdotách vyplývá především z nepochopení a nedůvěry k intaktní společnosti, která je v neslyšících hluboce zakořeněna. (Kyle 1998) Kosinová (2008) zároveň dodává, že důvodem jsou i vzájemné komunikační problémy a nedorozumění. Od těchto skutečností se odvíjí i samotná pointa vtipu – zpravidla v nich totiž vítězí neslyšící nad slyšícími. Dokazuje to i tvrzení od Sutton-Spence, Napoli (2012, s. 313): „*Myslím si, že nejvíce se neslyšícím lidem líbí humor založený na slyšících lidech, kteří dělají hlupáky sami ze sebe.*“ Proto se nejčastěji setkáváme s vtipy týkající se vzájemných vztahů těchto dvou skupin.

Dále je vhodné zmínit i téma „neslyšící a kochleární implantát.“ Samotná problematika kochleárního implantátu je v této komunitě velmi diskutovaná a každý na ni

má jiný názor. Ovšem nejčastěji se setkáme s odmítavým postojem vůči této elektronické sluchové náhradě. A možná i právě proto bývají tito uživatelé hlavními postavami v anekdotách Neslyšících. Autorky Sutton-Spence a Napoli (2012) ve své publikaci přibližují hlavní myšlenku těchto vtipů. Ta se odvíjí především od faktu, že kochleární implantáty vyžadují magnet, který umožňuje připojení vnějšího procesoru k hlavě. A právě na to jsou vtipy často vztahovány. Můžeme se setkat s formulacemi typu, že: „přístroje odlétají ke straně hlavy nebo že jsou děti vytaženy z kočárku, když kolem projede autobus, případně že se dva Neslyšící nemohou líbat, protože jsou magnetické póly implantátů obráceny a síla je tlačí od sebe.“ Tyto příklady nám jasně demonstrují, jaký postoj je zaujímán ze strany Neslyšících ke kochleárnímu implantátu.

Ovšem anekdoty se nemusejí týkat pouze výše zmíněných témat. Lze se setkat i s vtipy, ve kterých sami Neslyšící popisují jejich kulturu, jejich specifika v myšlení a vnímání okolního světa. Sami ze sebe si umějí udělat legraci a na své nevýhody ve světě slyšících pohlížejí s humorem. (Kosinová 2008) A právě díky tomu posilují a podporují svoji kulturu.

Nesmíme opomenout i vzájemné srovnání humoru Neslyšících a slyšících. Právě bližší seznámení se s prvky humoru minority a majority nám umožní lépe pochopit tuto oblast. U slyšících se vše odvíjí od možnosti vnímat zvukové signály. Veškerá podstata humoru tedy vychází ze změn v intonaci, používání metafor, sarkasmu, ironie aj. Dále se používají i slovní hříčky. Naproti tomu Neslyšící využívají ke zprostředkování příběhu či vtipu znakový jazyk. Podstatné je nejen provedení a ztvárnění znaků (např. zveličování, přehnané zobrazení při popisu) a využití „znakovacího“ prostoru, ale především užití výrazné mimiky, grimas a gest. Neslyšícím anekdoty vyprávěné ve znakovém jazyce připadají vtipné a humorné, ovšem při převedení do českého jazyka nemusí slyšícího diváka zaujmout a ten může mít pocit, že pointa je méně výrazná. (Ptáček 2008) O tom se následně můžeme přesvědčit v kapitole 4. Ptáček (2008, s. 5) k tomuto tématu dále dodává: „*Důkazem rozdílnosti pojetí humoru slyšících a Neslyšících může být mimo jiné i fakt, že někteří slyšící se nesmějí vtipům Neslyšících a naopak.*“

I sami neslyšící sami upozorňují, že překlad vtipů ze znakového jazyka do mluveného je obtížný a zpravidla takto přeložený vtip již nemá tu správnou pointu. To nám dokazuje i výpověď uživatele Paprsek na diskusním fóru Neslyšící.CZ

(2015, online), který uvádí: „*Dobrý tlumočník vtip přeloží, řekne či napíše, ale už to nemá tu správnou šťávu.*“

1.3. Identita osob se sluchovým postižením

Identitou můžeme rozumět vysvětlení toho, kým nebo čím je osoba nebo společenství. (Bačová 2008) Procházková (2006a, s. 22) zároveň identitu vysvětluje těmito slovy: „*Znamená to uvědomění si sebe sama, svých silných a slabých stránek. Je to umění vnímat své potřeby a prožitky a pracovat s nimi.*“ Je tedy jasné, že každý člověk potřebuje pevnou a stabilní identitu k tomu, aby mohl ve svém životě fungovat. Je utvářena už od dětství a ovlivňuje ji řada faktorů. Nejinak tomu bude i u sluchově postižených. Vysuček s Procházkovou (2007) zmiňují, že vlastní sebepojetí a sebehodnocení neslyšících je utvářeno vztahy v rodině, vztahy s vrstevníky, ale také vlastní zkušeností se světem slyšících a neslyšících. Tento výčet potvrzuje i Procházková (2006a, s. 22) a dále dodává: „*Identita člověka má prvotní a nejhlubší základy v jeho dětství... Pokud člověk vyjde z problematického rodinného prostředí, jeho identita ve většině vyrůstá z negativního sebepojetí.*“

Pro intaktní společnost je velmi důležité být součástí určitého společenství. Především proto, že jsme od přírody tvorové společenští a právě v rámci společnosti dochází k osvojování si zvyklostí a názorů. Stejně tak tomu bude i u sluchově postižených. Nicméně vzhledem k tomu, že osoby se sluchovým postižením tvoří velmi heterogenní skupinu, budou jejich místa ve společnosti rozdílná. Vše se odvíjí od rozsahu sluchové vady, dále od prostředí, ve kterém vyrostli, na jejich vzdělání. Velmi důležitým faktorem je i to, zda svoji vadu dokáží akceptovat, či nikoliv. (Procházková 2006b)

Můžeme se setkat s řadou výzkumů, především zahraničních autorů, kteří se zabývají otázkou identity u neslyšících. Jedním z nich je i Bat-Chava (2000, online), jehož výzkumu se účastnilo 267 neslyšících a na základě kterého byly následně definovány tři možné druhy identity:

- kulturně slyšící;
- kulturně Neslyšící;
- bikulturní.

Naproti tomu Glickman (in Bat-Chava 2000, online) charakterizuje čtyři stádia, jimiž neslyšící prochází:

- kulturně slyšící;
- kulturně margiální;
- ponoření do světa Neslyšících;
- bikulturní identita.

První stádium se týká osob, které chtějí být součástí majoritní společnosti, vyznávají jejich hodnoty a zároveň se ztotožňují s medicínským pohledem na hluchotu. Ve druhém stádiu se nacházejí osoby, které zažívají pocity zmatenosti a konfliktu, neboť stojí na hranici světa slyšících a Neslyšících. Třetí stádium je charakteristické pro osoby, které mají nekompromisní (odmítavý) pohled na svět slyšících a ctí vše, co souvisí s hluchotou. U čtvrtého stádia se bude jednat o osoby, které se plně identifikují jak s Neslyšícími a jsou součástí této komunity, tak se zároveň vnímají i jako členové lidského společenství.

Posledního autora, kterého v rámci tohoto výčtu zmíníme, je Showe (in Koutská 2010), jenž definoval tyto tři typy rozvoje identity tímto způsobem:

- a) **vnoření se do komunity Neslyšících** – Neslyšící odmítají svět slyšících a jsou ponořeni pouze do komunity Neslyšících;
- b) **setrvání na okraji** – tyto osoby touží po životě mezi slyšícími a zároveň odmítají svět Neslyšících. Slyšící společnost je ale odmítá;
- c) **dvojí identita** – jsou to především Neslyšící, kteří našli podobnosti jak ve světě Neslyšících, tak ve světě slyšících; jedná se o tzv. bikulturní identitu.

Vysuček s Procházkovou (2007, s. 13) k této dvojí identitě dodávají: „*Většinou se mladí lidé snaží najít rovnováhu. Rozvíjejí svou identitu na dvou stranách. Ve světě slyšících a ve světě Neslyšících.*“

Výše zmíněná stádia nám umožňují nahlédnout na různé druhy (stádia) identity, se kterými se mohou neslyšící identifikovat. Jakou cestou se v životě vydají a kde najdou své místo, záleží na mnoha okolnostech, které jsme si již v této kapitole definovali.

Nicméně proces utváření identity je celoživotní otázkou. Může se stát, že někdo svoji identitu objeví až později v životě. Existují totiž různé faktory, které mohou brzdit rozvoj identity. Vysuček s Procházkovou (2007, s. 12) mezi takové řadí:

- „trvalé zapojení neslyšících do slyšícího prostředí;
- nedostatečný kontakt s komunitou Neslyšících;
- nedostatečné informace o historii komunity Neslyšících a jejich jazyku;
- nedostatek kontaktu s neslyšícími vrstevníky;
- nedostatek pozitivních vzorů z komunity Neslyšících.“

Utváření identity je tedy u každého člověka se sluchovou vadou velmi individuální a nelze na ni nahlížet u všech sluchově postižených jednotně. Proto se v dalších podkapitolách zaměříme na již konkrétní skupiny osob se sluchovým postižením, tj. nedoslýchavé, neslyšící a ohluchlé.

1.3.1. Identita nedoslýchavých

Pro nedoslýchavé představuje otázka identity často velký otazník. „*Nedoslýchaví nejsou zdaleka tak jasně vyhranění a sjednoceni do jednoditého společenství jako lidé N/neslyšící či slyšící. Jasným znakem této „nevyhraněnosti“ či „nezařaditelnosti“ je různorodost v tom, jakým jazykem komunikují.*“ (Procházková 2006a, s. 22) Slova Procházkové potvrdil i výzkum na téma „Nedoslýchaví dospívající lidé – tvorba jejich identity,“ který uveřejnila Vlčková s Motejzíkovou. Součástí tohoto výzkumu byly totiž výpovědi nedoslýchavých respondentů, kteří se k otázce identity vyjadřují. Postoj, který vyjádřila respondentka Rachel, nám jasně potvrzuje, že tyto osoby se cítí být „někde mezi.“ „*Být nedoslýchavým znamená padnout do pastí mezi dvěma světy. Je to, jako byste byl obklopen mnoha možnostmi – slyšící, Neslyšící, nedoslýchavý – a to vám komplikuje určit, kam se ve svém životě máte postavit vy sám.*“ (Vlčková, Motejzíkova 2006, s. 23)

Dalším důležitým faktorem, který má vliv na utváření identity a sebedůvěry nedoslýchavého, je také chování a postoje okolí k němu. Právě přístup majoritní společnosti, ale i neslyšících k těmto osobám bývá často zjednodušený. Nedoslýchaví bývají považováni za „slyšící, kteří trochu hůře slyší.“ Z tohoto důvodu je na ně nahlíženo jako na skupinu, která je „někde mezi.“ A sami se i takto cítí. Takovýto postoj je popisován těmito názory:

- „nejsou to neslyšící, kteří jsou natolik silně sluchově postižení, že by komunikovali převážně znakovým jazykem a oproti neslyšícím mají vlastně výhodu, protože mají zbytky sluchu;
- nejsou to slyšící, protože jim jejich sluchová vada přináší ve světě slyšících jistá omezení.“ (Procházková 2006a, s. 23)

Je třeba myslet na to, že nedoslýchavost představuje svébytné postižení, které s sebou nese i specifické potřeby a práva. Proto nelze tyto osoby „házet do jednoho pytle“ a je třeba respektovat jejich práva a specifické potřeby⁶, které proces tvorby jejich identity do jisté míry ulehčí.

1.3.2. Identita Neslyšících

„Důležitou součástí identity je patřit do nějakého společenství.“ (Procházková 2006a, s. 22) Právě tato definice nám napovídá, že oproti nedoslýchavým bude vymezení identity neslyšících jednodušší. U této skupiny se totiž vše odvíjí od skutečnosti, zda se neslyšící cítí být součástí komunity kulturně Neslyšících. V případě že ano, stává se takový člověk součástí společenství a zároveň členem komunity Neslyšících a právě tento pocit je pro něj velmi důležitý. Vysuček s Procházkovou (2007, s. 13) dále definují možnosti dalšího rozvoje identity těchto osob. Těmi můžou být:

- „styk s Neslyšícími vrstevníky;
- znalost problémů Neslyšících;
- znalost znakového jazyka;
- znalost kultury a vývoje komunity Neslyšících.“

Informace o jazyku a kultuře Neslyšících je zapotřebí šířit mezi N/neslyšícími. Důvodem je především možnost svobodně se rozhodnout, zda se daná osoba stane členy komunity nebo ne. Funkci předávání informací o komunitě Neslyšících by měly zastávat hlavně školy pro sluchově postižené, ovšem dosud tomu tak není. O tento úkol se tedy musí starat sami členové komunity Neslyšících, kteří ale mnohdy nestačí pokrýt potřebu všech. (Procházková 2006a)

⁶ Specifické potřeby nedoslýchavých budou velmi individuální vzhledem k tomu, že skupina lidí s nedoslýchavostí je velice různorodá. (Procházková 2006)

1.3.3. Identita ohluchlých

Po ohluchnutí se člověk rázem ocitá v náročné, a především pro něj neznáme životní situaci. Ztráta sluchu je většinou prožívána velmi bolestně, zejména proto, že člověk poznal cenu zvuku a musí se vyrovnat s nově vzniklou situací, která mnohdy může nastat i ze dne na den. Strnadová (2001, s. 61) k této problematice dále dodává: *„Změnit v krátké době životní styl, návyky a zvyky, zaměstnání, způsob dorozumívání a ztratit v mnoha směrech samostatnost – to už je pádným důvodem k přehodnocení pohledu na sebe sama a vlastní život. Nastává krize osobní identity.“*

Důsledkem ohluchnutí zároveň bývá i změna mezilidských vztahů, která je způsobena vlivem ztíženého dorozumívání. Ohluchlí se ve společnosti slyšících, většinou v okruhu svých přátel a blízkých, mohou cítit izolování, opomíjení nebo dokonce ponižování. Ale i přesto je potřeba „někam patřit“ velmi silná, a proto bývá ztráta skupinové identity prožívána zpravidla velmi bolestně. Je totiž stejně důležitá jako identita osobní. (Strnadová 2001)

Pro nalezení a udržení psychické rovnováhy je zapotřebí nalézt kontakt se skupinou lidí, která má obdobné zkušenosti a kde je vše přizpůsobeno specifickým potřebám ohluchlých. (Strnadová 2001)

Shrnutí:

Osoby se sluchovým postižením tvoří velmi nesourodou skupinu, která se vyznačuje rozdílnými potřebami (a to nejen v komunikaci). I přesto, že existují různé skupiny osob se sluchovým postižením, byla v této kapitole věnována pozornost především nedoslýchavým, neslyšícím a ohluchlým. „*Nedoslýchavost, ohluchnutí a prelingvální hluchota jsou tři úplně rozdílná postižení se zcela odlišnými a často dokonce vzájemně protichůdnými potřebami.*“ (Hrubý 1997, s. 32) Uvedená definice nám jasně potvrzuje, že je potřeba ke každému jedinci se sluchovou vadou přistupovat individuálně. Především co se týče již zmíněné komunikace. Ta se odvíjí od typu a stupně sluchové vady. Jinak budou komunikovat nedoslýchaví, kteří mají využitelné zbytky sluchu a díky vhodné kompenzaci sluchadly mohou na určité úrovni komunikovat s intaktní společností. Jiná komunikace bude u osob ohluchlých, kde bude převládat především mluvený jazyk a orientace pomocí odezírání. Prelingválně neslyšící budou využívat v komunikaci primárně český znakový jazyk. Ten představuje i nedílnou součást kultury Neslyšících. Právě z odlišného způsobu komunikace vychází veškeré zvyky, tradice, umění, ale i vlastní humor, který je velmi specifický, a zpravidla se v něm odráží vzájemné vztahy slyšících a neslyšících.

Značné rozdíly jsou vnímány i ve vlastním sebepojetí osob se sluchovým postižením. Vytváření identity u každého člověka se sluchovou vadou je velmi individuální a odvíjí se od řady faktorů, kdy tím nejdůležitějším je ten, zda daná osoba dokáže svoji vadu akceptovat či nikoliv. Otázka identity je nejtěžší pro osoby s nedoslýchavostí, které nejsou jasně vyhraněny a sjednoceny do jednolitých společenství jako N/neslyšící či slyšící. Často se cítí být „někde mezi.“ Naproti tomu postlingválně neslyšící jsou vystaveni náročným a pro ně neznámým situacím, jež vyžaduje změnu již osvojených návyků, způsobů komunikace aj. To vše je důvodem, který vede k přehodnocení vlastního pohledu na sebe sama a vlastního života, čímž může nastat krize identity.

2. Postoj majoritní společnosti k osobám se sluchovým postižením

„Nevhodné postoje ostatních lidí představují pro člověka s postižením často větší problém než postižení samo.“ (Strnadová 1998, s. 14)

Vztah společnosti k osobám s postižením byl a je utvářen na základě předsudků a stereotypů, které plynou především z neinformovanosti široké veřejnosti o problematice osob s postižením, v našem případě sluchově postižených. A ačkoliv postoj společnosti k těmto osobám prošel mnoha proměnami, stále se setkáváme ze strany intaktní populace s nevhodnými postoji. A jak už je uvedeno i v samotném citátu – právě takové postoje jsou pro tyto osoby mnohdy větší bariérou než postižení samo.

V následujících kapitolách se proto zaměříme na obecné vymezení termínu postoj a pozornost bude věnována samotným postojům k osobám se zdravotním postižením. Nedílnou součástí je i historický pohled na vztah společnosti k cílové skupině osob se sluchovým postižením. Zároveň se blíže zaměříme na problematiku předsudků, které se ve společnosti vůči těmto osobám objevují velmi často.

2.1. Vymezení postojů

Vzhledem k tomu, že pohled na postoje se neustále vyvíjí, můžeme proto v odborné literatuře najít řadu definic. Pro srovnání uvádíme některé níže:

V pedagogickém slovníku (Průcha, Walterová, Mareš 2009, s. 210) je postoj definován jako *„hodnotící vztah zaujímaný jednotlivcem vůči okolnímu světu, jiným subjektům i sobě samému. Zahrnuje dispozice chovat se či reagovat určitým relativně stabilním způsobem. Postoj je získáván na základě spontánního učení v rodině a v jiných sociálních prostředích. Postoje souvisejí s hodnotovými systémy, a jsou tudíž závislé na kulturních, etnických a vzdělanostních faktorech.“*

Psychologický slovník (Hartl a Hartlová 2010, s. 431) uvádí, že postoj představuje *„hodnotící vztah vyjádřený sklonem ustáleným způsobem reagovat na předměty, osoby, situace a na sebe sama.“*

Z jiných definic zase vyplývá, popř. zdůrazňují, že nás postoje připravují k činnosti. Jsou příčinou toho, že se častěji chováme určitým způsobem. (Hayesová 2007)

Jandourek (2007) se také zmiňuje, že postoje můžeme chápat jako naučené dispoziční jedince, které mu umožňují reagovat pozitivně nebo negativně na nějaký objekt (předmět, osobu nebo ideu) určitými pocity, představami, hodnocením a způsoby chování. Zároveň dodává, že na rozdíl od bezprostředních motivů působících na jednání je postoj trvalejšího rázu, neboť se vytváří opakovanými reakcemi na tentýž předmět.

Postojům je často připisován především subjektivní význam. To lze vnímat nejen z výše uvedených definic, ale i z pojetí termínu postoj od Vágnerové (1999, s. 52), která dodává: „*Postoje se vytvořily jako výraz o subjektivně jasnější a jednodušší orientaci ve světě.*“ Jinými slovy můžeme postoj chápat jako připravenost jednat vůči nějakému objektu na základě subjektivního hodnocení a vztahu k tomuto objektu.

Postoje se získávají v průběhu života společně s vědomostmi a dovednostmi a ve struktuře naší psychiky hrají velmi důležitou roli. Především proto, že umožňují lépe porozumět světu kolem nás, dávají nám jistotu v řešení různých situací, mnohé postoje mohou zároveň sloužit k regulaci chování, případně mají i ochrannou funkci. Následně na základě osobních zkušeností své postoje člověk dotváří a přetváří. (Hartl a Hartová 2010; Kosek 2004)

Postoje se skládají z kognitivní, afektivní a behaviorální složky, tzn. zabývají se tím, jak lidé myslí, co cítí a jak se chovají. (Kosek 2004)⁷

Shrneme-li si tedy informace z výše uvedeného, můžeme soudit, že postoje jsou získané, jsou produkty učení a individuálních zkušeností. Následně se mohou projevovat ve formě sympatií, antipatií, lásky, nenávisti atd.

2.1.1. Utváření postojů

Na samotné postoje a jejich utváření má vliv celá řada faktorů. Mezi takové lze zařadit rodinu, školu, ale i masmédiá, které člověka provázejí již od nejtělejšího dětství až do stáří. V souhrnu můžeme říci, že postoje se vytvářejí sociálním učením, přejímáním od jiných lidí (především od těch, kteří v našem životě mají důležitou roli).

⁷ Hayesová (2007) rozlišuje komponenty kognitivní, emocionální a konativní.

Nicméně největší vliv na člověka a jeho smýšlení bude mít především společnost jako taková. Ta disponuje celou řadou nástrojů, jimiž na nás vliv vykonává. (Kosek 2004)

Za vytvářením postojů stojí především konkrétní faktory, které definoval Kosek (2004). Hovoří zejména o čtyřech činitelích – specifických zkušenostech, sociální komunikaci, nápodobě modelů a institucionálních faktorech.

Do první kategorie se řadí specifické zkušenosti. Během života se setkáme s mnoha lidmi, ke kterým si průběžně vytváříme pozitivní (v případě, že nám daná osoba bude sympatická) nebo negativní postoje. Může se ale i stát, že se tento postoj bude nacházet někde mezi tím. Nicméně i tak si právě na základě specifické zkušenosti s danou osobou vytvoříme určitý postoj, který zaujímáme. Následně dochází k tomu, že charakteristiky, které dané osobě přisuzujeme, budeme připisovat i jiným lidem, kteří si jsou podobní s osobou, s níž jsme měli původní specifickou zkušenost.

Další kategorii představuje sociální komunikace. „*Většina našich postojů vzniká v důsledku komunikace s bližními.*“ (Kosek 2004, s. 195) A právě velké množství postojů, lépe řečeno „hotových postojových schémat“ přebírá dítě již od rodičů.

Mezi další činitele, kteří se podílejí na utváření postojů, patří nápodoba modelů. Již od dětství totiž přejímáme různé názory a postoje lidí, kteří jsou pro nás vzory, a obdivujeme je. Především osoby, které v našem životě mají důležitou roli a jsou jakýkoliv, pro nás představují do určitého věku jediný vzor, se kterým se identifikujeme. Mezi takové patří především rodiče.

Posledním činitelem, který Kosek (2004) uvádí a který do určité míry souvisí s nápodobou, jsou institucionální faktory. Zde se bude jednat především o postoje, které jsou prezentovány školami, církvemi, případně zájmovými kluby.

Závěrem je třeba upozornit, že výše zmíněné faktory se v životě mohou různě prolínat a doplňovat.

2.2. Stereotypy a předsudky

S termíny předsudek a stereotyp se nejčastěji setkáme ve spojitosti s pojmem postoj. (Novák 2002) Především předsudky potom chápeme jako zvláštní druh stereotypu a v našich dějinách (nejen ve vztahu k osobám s postižením) se objevují odedávna. (Krhutová 2011)

Z terminologického hlediska dochází při vymezení těchto dvou pojmů mezi odborníky mnohdy k neshodám. U některých autorů jsou předsudek a stereotyp chápány jako synonyma. Ovšem pro jiné představuje předsudek projev negativního, nepříznivého vztahu, a stereotyp naopak vztah s pozitivním nábojem. (Průcha 2010)

Pro snazší pochopení rozdílů mezi těmito dvěma pojmy si v následujících podkapitolách tyto termíny blíže specifikujeme.

2.2.1. Stereotypy

V odborné literatuře se setkáme s mnohými definicemi, které charakterizují tento pojem.

Hartl a Hartlová (2010, s. 552) definují termín stereotyp jako „*navyklý způsob jednání; automaticky používaný pohybový, mluvní nebo myšlenkový návyk.*“ Zároveň dodávají, že změna představuje nesnadný proces, který může být provázen nelibými emocemi. V sociální psychologii se objasňuje jako „*vnímání členů společenské skupiny, jako by byli všichni stejní, a jednání s příslušníky této skupiny, jako by se nevyznačovali žádnými jinými než skupinovými charakteristikami.*“ (Průcha, Walterová, Mareš 2009, s. 286)

Stereotyp můžeme chápat také jako příliš silné přesvědčení, které je spojené s nějakou kategorií. Allport (2004, s. 215) dále doplňuje: „*Jeho funkce spočívá v tom, že má ospravedlnit (racionálně vysvětlit) naše chování a postoj vůči této kategorii.*“ Naproti tomu Novák (2002, s. 10) pod termín stereotyp rozumí „*zkratkovité představy o věcech, osobách, skupinách a institucích, přičemž tyto zkratkovité představy jsou připisovány všem jednotlivcům patřícím k dané skupině nebo třídě jevů.*“

Dle Laška (2007) stereotypy kategorizují lidi a na základě skupinového členství jim přisuzují vlastnosti, které jsou charakteristické pro jiné členy dané skupiny. Tím se zároveň aktivizuje i předsudek a člověk s danou informací zachází tak, jako by byla reálná.

Ačkoli může být stereotyp vnímán mnohými autory jako projev pozitivního vztahu, nemusí tomu vždy být pokaždé. Je potřeba upozornit, že stereotypy mohou být jak pozitivní (kladné), tak mohou být i negativní (záporné). Následně se pak podle toho ke stereotypizovaným jedincům chováme, tzn., buď je odsuzujeme, nebo adorujeme. (Lašek 2007; Novák 2002)

V oblasti stereotypů se můžeme zároveň setkat s termíny autostereotyp a heterostereotyp. Novák (2002, s. 11) termín autostereotyp charakterizuje jako „*představy a mínění, které mají příslušníci určité skupiny o sobě samých.*“ Jinými slovy – autostereotyp posiluje naši sebeúctu jako příslušníka skupiny. Naproti tomu heterostereotypem rozumíme „*představy a mínění, které mají příslušníci určitých skupin o příslušnících jiných skupin.*“ (Novák 2002, s. 11) Právě heterostereotypům podléhá i vnímání a posuzování sluchově postižených osob slyšícími. Intaktní společnost totiž přisuzuje charakteristiky osobám jiné sociální skupiny. (Petříková 2011)

Ze stereotypních představ mohou následně vznikat předsudky.

2.2.2. Předsudky

Předsudky se v lidském společenství objevují odedávna. Představují zvláštní typ stereotypu a i v tomto případě se setkáme s řadou definic, které nám blíže charakterizují tento termín. Některé z nich si představíme.

Hartl a Hartlová (2010, s. 453) definují předsudek jako „*emočně nabitý, kriticky nezhodnocený úsudek a z něj plynoucí postoj.*“

V pedagogickém slovníku jsou chápány jako „*názory a postoje jednotlivců, společenských skupin, populací, národů, které odrážejí jejich neobjektivní, většinou negativní vztahy k jiným lidem a jevům.*“ (Průcha, Walterová, Mareš 2009, s. 228)

S problematikou předsudků je nejčastěji spojován významný americký psycholog G. W. Allport, který k tomuto termínu uvádí: „*Předsudek je odmítavý až nepřátelský postoj vůči člověku, který patří do určité skupiny, jen proto, že do této skupiny patří, a má se tudíž za to, že má nežádoucí vlastnosti připisované této skupině.*“ (Allport 2004, s. 39)

Dle Jandourka (2007, s. 198) představují předsudky „*emociálně silně zabarvený úsudek o druhých osobách, skupinách nebo nějakých záležitostech, který je možno jen obtížně změnit na základě nových zkušeností a informací.*“

Jandourkovo pojetí předsudku nás zároveň upozorňuje na jednu důležitou a především typickou vlastnost, kterou předsudky mají – odolnost vůči změnám. Má-li člověk vybudovaný vůči jednotlivcům či skupině určité předsudky, zpravidla nedojde ke změně tohoto postoje, neboť daná osoba není schopna připustit racionální argumenty, které by tyto předsudky vyvracely.

V úvodu kapitoly 2.2. jsme se zmiňovali o nejednotném pojetí termínů předsudek a stereotyp. Mnozí odborníci řadí striktně předsudek mezi postoje vyjadřující negativní vztah k určitému objektu. Ovšem stejně jako u stereotypů, tak i předsudek může být pozitivní. Krhutová (2011, s. 47) k tomuto dále dodává: „*Kromě negativních předsudků vůči druhým mívají ovšem lidé také pozitivní předsudky o těch, s nimiž se ztotožňují nebo jimiž by chtěli být.*“ Nicméně je třeba si připustit, že v běžném životě se setkáme spíše s předsudky negativními, které vyjadřují hostilitu nebo agresi.

Zpravidla neexistuje žádná přímá souvislost mezi tím, jak se lidé chovají vůči skupině, kterou nemají rádi, a tím, co si o ní myslí nebo co k ní cítí. (Allport 2004) Jedno je ale potřeba si uvědomit – většinou nikdo si své antipatie nenechá jen pro sebe. Každý odmítavý postoj má totiž sklon projevit se někde nějakou akcí. Můžeme definovat několik stupňů nepřátelských akcí, jež jsou seřazeny od nejmírnějších po nejzávažnější:

- osočování: tento stupeň představuje verbální projevy předsudků (pomluvy, nepřátelské řeči) mezi stejně smýšlejícími lidmi; můžeme jej charakterizovat také jako verbální agresi vedoucí od jemné ironie až k vulgárním nadávkám;
- vyhýbání se: v případě, je-li předsudek silnější, dochází k vyhýbání se neoblíbené skupině, třeba i za cenu značných nesnází, neoblíbené skupině ale není přímo ubližováno;
- diskriminace: snaha o vyloučení všech příslušníků určité skupiny z některých druhů zaměstnání, příležitostí ke vzdělání nebo zábavě aj.; jednoduše řečeno se jedná o upírání občanských práv;
- fyzické napadení: předsudek může vést k násilným činům;
- vyhlazování: bezohledné násilí vůči celé skupině lidí. (Allport 2004; Kaleja 2013, online)

Výše zmíněné nepřátelské akce lze vztáhnout i na naši cílovou skupinu, tzn. osoby se sluchovým postižením. Především potom diskriminace, která má mnohem vážnější dopady než předsudek samotný, je v dnešní době otázkou mnoha diskuzí. Proto se jí více budeme věnovat v kapitole 2.3.2.

Každý z nás má své předsudky. Ovšem za velmi smutný lze považovat fakt, že lidé spatřují v předsudečném smýšlení značné výhody. Mnozí se totiž na základě takového smýšlení nemusí namáhat uvažovat o věcech, které dobře znají. Nikdo si ovšem neuvědomuje, že předsudek zpravidla představuje nepřesné, emočně zkreslené a nesprávné hodnocení situace. (Vágnerová 2004)

2.3. Postoje k osobám se zdravotním postižením

Postavení zdravotně postiženého člověka v intaktní společnosti je závislé na různých faktorech, především však na stupni, druhu, ale také viditelnosti postižení. Příkladem může být výzkum, který uvádí Jesenský (1993). Z něj vyplývá, že skupinou, která je nejméně přijímána ze strany široké veřejnosti, jsou osoby s mentálním postižením (52 %), druhou nejméně přijímanou skupinu tvoří nevidomí (42 %), neslyšící zaujmají třetí místo (34 %) a tělesně postižení jsou na čtvrtém místě (19 %). Ze strany intaktní společnosti jsou nejlépe přijímáni lidé s řečovou vadou. Jako problém u osob s mentálním postižením, jakožto nejméně přijímanou skupinu, respondenti uváděli potíže s porozuměním takovému člověku, nepřijatelné chování a neuspokojivou komunikaci.

Představy o lidech s postižením jsou u široké veřejnosti častokrát otázkou nejasností, nejistoty či dokonce obav. Samotné projevy postižených jedinců, jako je odlišné chování, jiný způsob komunikace či dokonce odlišný vzhled, mohou k těmto představám přispívat.

Vágnerová (2004) uvádí, že postoje, z hlediska přístupu k osobám se zdravotním postižením, mívají svou racionální (rozumovou, kognitivní) složku, jež v sobě zahrnuje informace a znalosti člověka o dané problematice. Je potřeba ovšem zdůraznit, že ve skutečnosti má většina lidí velmi málo adekvátních informací, a proto je kognitivní složka postoje k postiženým u laiků velmi slabá. V minulých letech byla ve vztahu k široké veřejnosti dokonce i tabuizována. Dále se lze setkat s emotivní (citovou) složkou, která mívá k postiženým často ambivalentní charakter. V něm se zpravidla objevuje pozitivní i negativní citové hodnocení. Postižení lidé mohou totiž u majoritní společnosti vyvolávat pocity soucitu, protože je potkalo neštěstí bez vlastního zavinění, ale zároveň mohou vzbuzovat hrůzu nebo odpor, neboť symbolizují něco negativního, čemu je lépe se vyhnout. (Vágnerová 2000, 2004)

Nicméně postoje se vždy velmi obtížně mění, a proto lze mnohdy mluvit až o předsudcích. Typickým projevem předsudků, který se může ve vztahu k osobám se zdravotním postižením objevit, je tendence ke generalizaci. Ta představuje sklon vidět všechny stejně, bez ohledu na individuální odlišnosti člověka. (Vágnerová 2004) K této oblasti Jesenský (1993, s. 48) dále doplňuje: „*Akcent na individuální schopnosti, ale i způsoby chování a jednání má specifický význam pro postavení zdravotně postiženého ve společnosti. Nedostatečná zkušenost veřejnosti z komunikace a kooperace se zdravotním postižením způsobuje, že individuální projevy jednotlivých zdravotně postižených (pozitivní i negativní) velmi často generalizuje na celou skupinu či vrstvu zdravotně postižených.*“

Postižený jedinec vnímá postoje zdravých ve svém okolí mnohem citlivěji, než by si jich všiml za normálních okolností především proto, že on je v roli odlišného, závislého člověka, který vzbuzuje různé emoce. Proto velmi záleží na interpretaci postojů a jejich zpracování. (Vágnerová 2000)

Stejně jako u jiných cílových skupin, tak i ve vztahu k osobám se sluchovým postižením se setkáváme s postoji ambivalentního charakteru. Přehnané projevy lítosti, soucitu nebo podceňování ovšem Strnadová (1998) považuje za zcela nesprávné. Především proto, že postiženého staví do role nesamostatného jedince. Naopak negativní až odmítavý postoj ze strany slyšících neumožňuje plnohodnotné začlenění těchto osob do společnosti.

Jak již ovšem bylo mnohokrát zmíněno, vztah majoritní společnosti k osobám se sluchovým postižením prošel mnoha proměnami. Stejně jako v minulosti, tak i dnes se setkáváme s předsudky (více viz kapitola 2.3.1.), které kolují mezi slyšícími. A právě ty, dle Vysučka (2007), byly příčinou mnoha nedorozumění a lidského utrpení. „*Historický pohled na tyto proměny nám může pomoci pochopit zdroj některých současných postojů či předsudků, které přetrvávají v obecném povědomí.*“ (Hadj-Mousová 2000, s. 7).

Vývojem vztahu majoritní společnosti k osobám se sluchovým postižením se více bude věnovat kapitola 2.4.

2.3.1. Předsudky ve vztahu k osobám se sluchovým postižením

Ve vztahu k osobám se sluchovým postižením se již v minulosti vytvořila řada předsudků, které byly příčinou mnoha nedorozumění a především lidského utrpení. Nicméně v majoritní společnosti předsudečné smýšlení přetrvává až do současnosti. To zpravidla vzniká na podkladě negativní zkušenosti, kterou člověk mohl osobně prožít, případně se jedná o zkušenost získanou z doslechu. Za příčinu těchto nevhodných postojů můžeme považovat zejména nedostatečnou informovanost široké veřejnosti o problematice sluchového postižení. (Vysuček 2007)

Takovéto předsudky ovšem lidem se sluchovou vadou škodí. Na jejich základě je totiž mnozí slyšící často mívají za hloupé a povyšují se nad nimi. Zároveň mohou být příčinou nepochopení specifických potřeb lidí s vadami sluchu a především příčinou nesprávného přístupu k těmto lidem. (Vysuček 2007)

Osoby se zdravotním postižením jsou nejčastěji posuzovány právě na základě předsudků. Právě ty patří k základním pilířům lidského přístupu a Vágnerová (2004) je prezentuje jako laické diagnostické kritérium. Krhutová (2011, s. 47) následně možné předsudky dělí na následující typy:

- podceňující;
- odmítavé;
- protektivní;
- hostilní;
- idealizující;
- heroizující.

Výše zmíněný výčet se nám odráží i v předsudcích, jež jsou mířeny vůči osobám se sluchovým postižením. Nicméně o tom se můžeme přesvědčit i v následujících odstavcích.

Řada autorů se pokusila definovat nejčastější předsudky vůči osobám se sluchovým postižením, které se mezi intaktní společností objevují. Jako první lze uvést Hudákovou (2007, online). Ta se v následujícím výčtu zaměřila především na oblast komunikace, obzvláště pak na český znakový jazyk:

- „neslyšící se mezi sebou dorozumívají pomocí gest a pantomimy; ne-může být ani řeč o jazyce;
- znakový jazyk je mezinárodní;

- znakový jazyk nemá gramatiku;
- znakový jazyk má malou slovní zásobu;
- český znakový jazyk je vizualizovaná čeština, tzn. čeština převedená do znaků;
- český znakový jazyk není na celém území České republiky stejný, což dokazuje, že je méně hodnotný, než čeština;
- naučit se český znakový jazyk je pro slyšícího Čecha lehčí, než se naučit jiný cizí jazyk (stačí si koupit slovník);
- všichni neslyšící v České republice ovládají naprosto bez problémů český znakový jazyk.“

Další z autorů je Vysuček, který shrnuje nejčastější omyly následovně:

- „český znakový jazyk je primitivní;
- český znakový jazyk nemá gramatiku;
- český znakový jazyk používají pouze hloupí neslyšící, chytří používají češtinu;
- neslyšící nemohou poslouchat hudbu, tak neradi chodí na disco a na zábavy;
- neslyšící neví, že jeho dítě pláče, neslyší ho, nevšimne si;
- neslyšící jsou nesamostatní jedinci závislí na tlumočnicích;
- neslyšící nemohou mít abstraktní myšlení;
- neslyšící nemohou řídit auto;
- ten, kdo je neslyšící, se bez problému kdekoli dobře vyspí;
- pokud se bavíme v přítomnosti neslyšících, můžeme se klidně bavit o nich, protože nás stejně neslyší;
- neslyšící mají málo informací o světě, nemohou tedy nikdy pracovat jako nic jiného než dělník;
- neslyšící nemají zájem o to, co se děje kolem nich, protože to stejně neslyší;
- neslyšící nemohou samostatně pracovat, protože nemohou telefonovat;
- lidé se sluchovým postižením jsou mentálně a sociálně nevyspělí;
- lidé se sluchovým postižením jsou nesamostatní a jinak neschopní;
- lidé se sluchovým postižením se chovají agresivně a zlostně;

- lidé se sluchovým postižením jsou egoističtí a jednají sobecky, sledují jen své zájmy.“ (Vysuček 2007, s. 11; Vysuček 2008, online)

V důsledku neadekvátních informací, které intaktní společnost nemá o osobách se sluchovým postižením, dochází často z jejich strany k záměně ohluchlých osob s lidmi nedoslýchavými, popř. s prelingválně neslyšícími. Tím nám vyvstává celá řada dalších předsudků týkajících se tentokrát osob postlingválně neslyšících. Mezi nejčastější řadí Strnadová (2011, online) tyto předsudky:

- „každý, kdo neslyší, používá znakový jazyk;
- každý, kdo ohluchne, začne nosit sluchadlo;
- každému, kdo ohluchne, může pomoci kochleární implantát;
- na ohluchlého člověka musíme mluvit hodně nahlas a zblízka;
- když někdo ztratí sluch, automaticky se naučí odezírat;
- jestliže se někdo odezírat naučí, odezírá tak, jak to vidíme ve filmu;
- ohluchlý člověk, který dovede odezírat, bude vždy rozumět, když zajistíme vhodné podmínky;
- ohluchlý člověk, který hned neodpoví, nemá pohotové myšlení;
- kdyby došlo při vzájemné komunikaci k omylu, hned to poznáme;
- odezírání je vlastně čtení ze rtů.“

Při detailnější analýze výše zmíněných bodů si můžeme povšimnout, že jednotlivá tvrzení lze rozdělit do třech stěžejních kategorií. Jedná se o kategorie, které zahrnují:

1. „předsudky týkající se komunikace osob se sluchovým postižením (např. „*Znakový jazyk je mezinárodní.*“ „*Odezírání je vlastně čtení ze rtů.*“ aj.);
2. předsudky týkající se osobnosti člověka se sluchovým postižením (např. „*Lidé se sluchovým postižením se chovají agresivně a zlostně.*“ aj.);
3. předsudky týkající se všedního života osob se sluchovým postižením (např. „*Neslyšící nemohou řídit auto.*“ „*Neslyšící nemohou poslouchat hudbu.*“ aj.)“ (Skákalová 2016, s. 58–61)

Zároveň jsme si potvrdili i pravdivost tvrzení, že výše definované typy před-
sudků od Krhutové (2011) lze vztáhnout i na cílovou skupinu osob se sluchovým po-
stižením. Skákalová (2016) ovšem upozorňuje, že nejčastěji se vůči těmto osobám ob-
jevují především předsudky typu podceňujícího (např. „*Neslyšící nemohou řídit auto.*“
„*Neslyšící nemohou samostatně pracovat, protože nemohou telefonovat.*“) a typu od-
mítavého (např. „*Lidé se sluchovým postižením jsou egoističtí a jednají sobecky, sle-
dují jen své zájmy.*“ „*Lidé se sluchovým postižením jsou mentálně a sociálně nevy-
spělí.*“).

Veškeré výše zmíněné názory nejsou samozřejmě pravdivé, ale i tak jsou mezi
slyšícími neustále předávány a přetrvávají. V souvislosti s předsudky zároveň Krhu-
tová (2011) upozorňuje na důsledek, který z nich plyne – nevhodné nebo dokonce ne-
důstojné zacházení s lidmi s postižením. Zároveň se mohou do jisté míry podílet i na
jejich diskriminaci.

K tomu, aby lidé se sluchovým postižením zaujímali lepší pozici v lidské spo-
lečnosti, je zapotřebí tyto předsudky neustále vyvracet a současně zvyšovat informo-
vanost slyšící společnosti. (Vysuček 2007)

2.3.2. Diskriminace osob se sluchovým postižením

Každý člověk si zaslouží rovnoprávné zacházení. Výjimkou nejsou ani osoby
se zdravotním postižením. Právě ve spojitosti s touto skupinou lidí je termín diskrimi-
nace u nás i ve světě záležitostí poměrně novou. Zejména pak na počátku devadesátých
let se stala otázkou mnoha veřejných diskusí. Nicméně v podmínkách české společ-
nosti představuje diskriminace osob se zdravotním postižením stále neobjasněnou pro-
blematiku. (Krhutová 2005)

Jednou z příčin diskriminačního chování jsou především předsudky. Nicméně
v praxi je třeba mezi těmito dvěma termíny rozlišovat. Zatímco předsudky označují
názory nebo postoje jedné skupiny vůči druhé (viz kapitola 2.2.2.), diskriminací rozu-
míme skutečné jednání s lidmi. V právním kontextu znamená pojem diskriminace roz-
lišování, které je protiprávní. (Krhutová 2005; Čermák 2012)

Legislativní ukotvení pojmu diskriminace a především prostředky obrany proti
ní jsou v České republice ukotveny v zákonu č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení

a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon). V něm jsou definovány i dva stěžejní termíny – přímá a nepřímá (též skrytá) diskriminace. Přímou diskriminací se v zákoně rozumí „*takové jednání, včetně opomenutí, kdy se s jednou osobou zachází méně příznivě, než se zachází nebo zacházelo nebo by se zacházelo s jinou osobou ve srovnatelné situaci, a to z důvodu rasy, etnického původu, národnosti, pohlaví, sexuální orientace, věku, zdravotního postižení, náboženského vyznání, víry či světového názoru.*“ (§2 odst. 3). Čermák (2012) zároveň upozorňuje na složitější odhalování tohoto typu. Naopak za nepřímou diskriminací se rozumí „*takové jednání nebo opomenutí, kdy na základě zdánlivě neutrálního ustanovení, kritéria nebo praxe je z některého z uvedených důvodů uvedených v §2 odst. 3 osoba znevýhodněna oproti ostatním.*“ (§3 odst. 1)

Ve vztahu k osobám se sluchovým postižením hovoříme především o tzv. audismu. Tento termín představuje diskriminaci Neslyšících pro jejich sluchové postižení. Vysuček (2013) v souvislosti s tímto termínem uvádí šest konkrétních případů, pod kterými si ho lze lépe představit. Tzn., audismus je:

- pokud zaměstnavatel nepřijme neslyšícího uchazeče jen proto, že si myslí, že by u něj mohli nastat potíže s telefonováním;
- chce-li se neslyšící dívat na televizní pořad, jenž není otitulkovaný, ani tlumočený do znakového jazyka;
- v případě, kdy v dopravních prostředcích (tramvaj, autobus, trolejbus aj.) chybí obrazovky s názvy daných stanic;
- je-li neslyšící člen rodiny, který se ztrácí v komunikaci slyšících příbuzných, odbyt frází: „Potom ti to povíme.“;
- má-li neslyšící žák zájem o studium na vysoké škole, ale učitel mu odpoví: „Ty na to nemáš! Nezvládl bys to!“;
- zachová-li se lékař k neslyšícímu, který je doprovázený tlumočnickem, nekorektně a tlumočnickovi sdělí: „Neříkejte mu to! Nemusí vědět všechno.“

Výše uvedené příklady nám dokládají, že audismus je forma diskriminace, která se promítá do všech oblastí života neslyšícího (např. rodinného, pracovního, v dopravě, v kontaktu s úřady atd.).

Jako první tento termín použil v roce 1975 Tom Humphries (neslyšící odborník), ovšem v širším měřítku se začíná používat až po roce 2000. Nicméně i přesto v současné době termín *audismus* mnoho neslyšících nezná a řada odborníků apeluje na to, aby se dostal do širšího povědomí. (Nováková 2015, online)

2.4. Vývoj postoje k osobám se sluchovým postižením

Součástí lidského společenství jsou již od jejího počátku jedinci, kteří byli odlišní nejen vzhledem, ale i vadami smyslovými, duševním stavem nebo chorobami. S těmito odlišnými členy se musela společnost nějakým způsobem vyrovnávat. S ohledem na vývoj společnosti se měnil i postoj k osobám s postižením. (Hadj-Mousova 2000)

Zmínky o neslyšících se objevují již ve Starém zákoně ve Druhé a Třetí knize Mojžíšově, kde se hovoří o hluchých. Zároveň se z hlediska přístupu k těmto osobám dočítáme, že v období starověku postižené děti často nepřežily ani dětství. Především ve starověkém Řecku bylo neslyšící dítě, které dosáhlo věku šesti let, násilím rodičům odebráno a usmrceno. (Hrubý 1999)

Velký vliv na další osud neslyšících měl výrok Aristotela. „*Ti, kteří jsou od narození hluchí, jsou i němí. Mají sice hlas, ale žádnou mluvu/řeč.*“ (Titzl 2000, s. 111) Aristotelovo tvrzení mělo mnohem vážnější důsledky, než by se mohlo zdát. Nejen, že bylo nejspíše jedním z důvodů, že se po mnoho staletí nikdo nepokusil o vzdělávání neslyšících, ale zároveň došlo k nepřesnému překladu především řeckého slova *κωφός* („*kophoi*“). Význam tohoto slova byl hluchoněmý, ale v některých souvislostech i tupý, jakožto opozitum ostrý. Naneštěstí byl význam slova tupý (ve smyslu neostrý) přenesen na označení pomalu chápající (hloupý). (Titzl 2000) Překlad Aristotelovy věty se tedy po vytržení z kontextu posunul na: „*Ti, kteří se narodí neslyšící, budou také všichni neschopni myšlení.*“ (Hrubý 1999, s. 44). Tento postoj k neslyšícím prolomil až Rudolph Agricola na počátku 15. století, v jehož knize *De Inventione Dialectica* je uvedeno následující: „*Viděl jsem člověka, který od kolébky neslyšel a byl tudíž také němý, který se naučil rozumět všemu, co bylo napsáno jinými osobami a který vyjadřoval písemně všechny své myšlenky, jako by mohl používat slova.*“ (Hrubý 1999, s. 45) Tato slova znamenala pro neslyšící obrovský posun. Došlo totiž k vyvrácení

Aristotelova názoru a zboření letitého mýtu, že k myšlení je potřeba slyšet slova. Zároveň došlo k průlomům ve vzdělávání neslyšících.

Otázka vzdělávání neslyšících se odehrávala ve znamení dvou přístupů – orálního a manuálního. V odborné literatuře se setkáme i s termíny francouzská metoda (manuální, mimická) a německá metoda (orální). Tyto dvě metody byly odlišné především v přístupu k používání znaků a znakového jazyka ve vyučování neslyšících. (Mázerová 1999) Ovšem otázka přístupu ke vzdělávání neslyšících byla i otázkou rivality mezi jejími zakladateli. Samuel Heinicke (německá metoda) a Abbé de l'Épée (francouzská metoda) byli nezlomně přesvědčeni, že zrovna jejich metoda je ta správná. Tato tzv. orálně-manuální kontroverze vyvrcholila v roce 1880, kdy se uskutečnil Milánský kongres. (Hudáková 2012) Jednalo se o mezinárodní setkání, které se věnovalo vyhodnocení výše zmíněných výukových metod na školách pro neslyšící a které významně změnilo život neslyšícím. Byla zde totiž přijata rezoluce, která prohlásila orální metodu za nadřazenou znakovému jazyku. „...*orální metoda musí být preferována nad znaky ve vzdělávání a výchově hluchoněmých.*“ (Hrubý 1999, s. 57) Tak pro neslyšící v Evropě začalo téměř stoleté období temna. Až do roku 1991 se setkáváme ve výchově a vzdělávání u neslyšících s monolingválním přístupem. Ovšem už od 80. let se začíná hovořit o tzv. totální komunikaci, která je až doposud realizována na většině škol. Zároveň v roce 1991 došlo k jednotnému označení škol pro sluchově postižené, které přetrvává dodnes.

Pro komplexnost tohoto tématu dále uvádíme výčet tvrzení, která demonstrují postavení neslyšících ve slyšící společnosti do roku 1939:

- „problematika hluchoty a neslyšících nikdy nebyla předmětem zájmu široké veřejnosti;
- členové spolků neslyšících se snažili popularizovat problematiku neslyšících – pořádali pro veřejnost přednášky a veřejné návštěvy;
- názor slyšící veřejnosti se formoval na základě nedostatečných, kusých a jednostranných informací a osobní zkušenosti;
- dorozumivací jazyk neslyšících, znakový jazyk, byl pokládán za řeč z nouze;

- učitelé zastávali názor, že neslyšící se nemohou stýkat s lidmi, dokud nepoznají pravidla, kterými se řídí „lidské jednání po stránce právní i mravní“;
- neslyšící nežili izolovaně na uzavřeném území, pouze mezi stejně postiženými lidmi;
- neslyšící se každodenně pohybovali ve společnosti slyšících, která nebyla ochotna respektovat zvláštní potřeby neslyšících;
- v novinách neslyšících se o neslyšících lidech psalo jako o „plnomyslných“ a „normálních“;
- postavení neslyšících ve městech a na venkově se diametrálně odlišovalo;
- většina slyšících lidí se stavěla k problémům a osudům neslyšících lhostejně.“ (Mázerová 1999, s. 57-61)

Na výše zmíněných postojích lze spatřovat v některých případech jistou podobnost s postoji současné doby. Stejně jako v letech minulých, tak i dnes totiž přetrvává u intaktní společnosti spíše negativistický postoj opředený mnohými předsudky vůči osobám se sluchovým postižením. (viz kapitola 2.3.1.) Tyto nevhodné postoje mohou vyplývat jednak z negativní zkušenosti se sluchově postiženými, popř. z kusých a nedostatečných informací široké veřejnosti o problematice sluchového postižení. Otázkou zůstává, jakým způsobem změnit takovéto postoje u intaktní společnosti. „*Předsudky, stereotypní vnímání druhého je možné překonat působením na společnost a její členy především rozbitím bariér, které dělí postižené od ostatní společnosti a umožněním kontaktů a vzájemného poznání.*“ (Hadj-Mousová 2000, s. 13)

Z hlediska historie je vhodné se zaměřit i na detailnější pohled vývoje samotného pojmosloví ve vztahu k osobám se sluchovým postižením. I na něm lze totiž spatřovat určitý vývoj postojů k této cílové skupině. V odborné literatuře se setkáme s mnohými termíny, kdy mezi ty nejstarší patří pojem „hluchoněmý.“ Bezesporu bude úzce souviset s výrokem Aristotela, o kterém jsme se již v této kapitole zmiňovali. V pojmu je totiž naznačena skutečnost, že se jedná o člověka neslyšícího, ale zároveň i o člověka, který nepoužívá hlas k řečovému projevu. A vzhledem k tomu, že v minulosti byla neschopnost vokální řeči synonymem nevzdělavatelnosti, byl termín „hluchoněmý“ často spojován s termínem „hloupý.“ (Petříková 2001) Tento omyl byl

důsledkem toho, že byli neslyšící ponecháni vlastnímu osudu, žili izolovaně jeden od druhého a možnost naučit se komunikovat pro ně vhodným způsobem byla nereálná. (Strnadová 1998) Ve 30. letech, tzn. v době rozmachu spolků hluchoněmých, přišly první snahy o změnu tohoto pojmu. Vzhledem k tomu, že se prokázala schopnost některých neslyšících naučit se komunikovat mluvenou řečí (vlivem orální metody), byli neslyšící označováni jako hluší. Ovšem ani tento pojem nebyl považován za zcela vhodný, neboť má hanlivý nádech.⁸ Strnadová (1998, s. 47) v této souvislosti uvádí: „*Hanlivé chápání slova hluchý vzniklo častým zneužíváním tohoto slova slyšícími lidmi. Zejména oni jej pocítují negativně.*“ Z tohoto důvodu se mezi intaktní populací neujal. V současné době se setkáme především s termínem „neslyšící“, který se ujal a je považován za vhodný a přínosný. (Petříková 2001)

V souvislosti s vývojem pojmosloví je třeba zmínit, že pojem „hluchoněmí“ přetrvává mezi laickou veřejností až dodnes. Důkazem toho může být i výskyt tohoto termínu v samotných anekdotách, o kterých bude pojednávat kapitola 4.

Tímto vzhledem do historie neslyšících, ve kterém byla pozornost věnována především stěžejním faktům, která úzce souvisí s tématem práce, jsme si demonstrovali, jak nelehké postavení mají neslyšící ve společnosti a do jaké míry ovlivnila jejich život nerozvážná rozhodnutí slyšících.

⁸ Ve spojitosti s termínem hluchý se můžeme setkat s užíváním těchto úsloví: „Je hluchej jako poleno.“ „To je jako by si mluvil s hluchým.“ „Je to jako dát hluchému dobrý jitro.“ (Strnadová 1998)

Shrnutí:

Nedílnou součástí osobnosti každého jedince jsou postoje. Ty se utvářejí na základě mnoha faktorů, zejména sociálním učením a mají především subjektivní význam. Každý člověk je totiž individualitou, a proto si vytváří vlastní postoje k osobám, věcem, událostem, se kterými se setká v průběhu života.

Jedním z postojů, který můžeme zaujímat, jsou předsudky. Ty představují zvláštní typ stereotypu a vyjadřují negativní, popř. nepřátelský postoj k jiným lidem nebo jevům. A právě předsudkům nejčastěji podléhá vztah majoritní společnosti k osobám se sluchovým postižením. Předsudečné smýšlení vůči této minoritě bylo již v minulosti příčinou mnoha nedorozumění a především lidského utrpení. Dokládají to i historické prameny, v nichž především výrok Aristotela: „*Ti, kteří jsou od narození hluší, jsou i němí. Mají sice hlas, ale žádnou mluvu/řeč.*“ (Titzl 2000, s. 111) a následně nevhodný překlad řeckého slova κωφός („kophoi“) významně ovlivnil postoj společnosti k neslyšícím na několik tisíciletí. Ovšem ani současná doba s sebou nenesé bezproblémové přijetí (nejen) sluchově postižených. I dnes se totiž setkáme s řadou předsudků, které plynou především z nedostatečné informovanosti široké veřejnosti o problematice sluchového postižení. Důsledkem předsudků může být následně diskriminace, která může mít dokonce i fatální následky na život těchto osob.

3. Kultura a humor v majoritní společnosti

Stejně jako je každý člověk individualitou, tak i každá národnost se vyznačuje specifickými rysy, které jsou pro ni vlastní. Různé zvyky, tradice, historie a jazyk dané země, umění, pravidla aj. bychom souhrnně mohli označit termínem kultura. Každá národnost má tedy svou kulturu, kdy výjimkou není ani Česká republika. Součástí kultury dané země je i humor. Ten úzce souvisí s národním jazykem, tzn. nebudeme-li obeznámeni s jazykem určitého kulturního společenství, s největší pravděpodobností neporozumíme ani jejich humoru.

V následujících kapitolách se zaměříme nejen na obecné vymezení termínu kultura, ale také na to, jaké představy má vůbec majoritní společnost o jejich kultuře. Další kapitoly budou věnovány humoru, jeho charakteristice, dělení, ale pozornost bude věnována také humoru z hlediska psychologie.

3.1. Vymezení kultury

Pojem kultura, jakožto odborný termín, vznikl z latinského slova „colo“ vzdělávat, obdělávat, pěstovat a také „cultura“ pěstování, vzdělávání. Dříve bylo s tímto termínem spojováno obdělávání zemědělské půdy. Teprve až Marcus Tullus Cicero r. 45 př. n. l. v Tuskulských hovorech použil pojem kultura v jiném pojetí a nazval filozofii kulturou ducha. (Maříková, Petrušek 1996) Tím položil základy pojetí kultury jako charakteristiky lidské vzdělanosti. (Horáková 2012) Nejednalo se ovšem o konečné pojetí tohoto termínu.

E. B. Tylor ve své práci Primitivní kultura z roku 1871 vymezil kulturu neboli civilizace jako „*komplexní celek, zahrnující poznání, víru, umění, morálku, zákony, obyčeje a ostatní způsobilosti a zvyklosti, získané člověkem jako členem společnosti.*“ (Geist 1992, s. 199) Jde o jedno z nejstarších vymezení termínu kultura a dnes je považováno za jednu z prvních moderních definic kultury vůbec.

V současné době ale existuje obrovské množství definic kultury, jež se od sebe odlišují především tím, z jakého pohledu na ni nahlížíme. Pro ilustraci uvádíme některé z nich.

Psychologický slovník definuje kulturu jako „*soubory principů, pravidel, mravů a způsobů interakce uvnitř skupiny či společnosti a lidských výtvorů.*“ (Hartl,

Hartlová 2010, s. 275) Nakonečný (1995, s. 52) naopak uvádí, že kultura je obecně chápána jako „*system určitých vzorců (obyčejů, mravů, zákonů, tabu, módy atd.), které vystupují jako příkazy a zákazy regulující lidské prožívání a chování a jejichž účinnost je zajišťována systémem pozitivních a negativních sankcí (odměn a trestů).*“ Velmi zajímavé pojetí kultury uvádí Hofstede (2007), který ji chápe jako mentální programování a dodává: „*Kultura je vždy jevem kolektivním, neboť je vždy alespoň z části sdílena lidmi, kteří žijí nebo žili ve stejném společenském prostředí, v němž si ji osvojili.*“ Dále doplňuje: „*Je to kolektivní programování mysli, které odlišuje příslušníky jedné skupiny nebo kategorie lidí od druhých.*“ (Hofstede 2007, s. 6)

Výše zmíněné definice nám prezentují psychologický pohled na kulturu. Zároveň z nich vyplývá jeden důležitý fakt – kultura není geneticky podmíněna. Zjednodušeně řečeno, nelze ji zdědit, pouze se ji naučit, neboť je určitými způsoby zprostředkovatelná. Kultura je tedy předávána z člověka na člověka, popř. z generace na generaci. Člověk si ji osvojuje v procesu socializace a enkulturace.

Dle Hartla a Hartlové (2010, s. 548) představuje socializace „*postupné začleňování jedince do společnosti prostřednictvím nápodoby a identifikace.*“ Jedná se o celoživotní proces, který probíhá nejprve v rodině a poté v dalších sociálních skupinách. Enkulturation následně znamená proces, ve kterém dochází k „*nabývání určité kompetence v kultuře své společnosti prostřednictvím naučeného chování, získáváním znalostí a dovedností.*“ (Sollárová 2008, s. 57) Případně lze enkulturation popsat jako „*formální i neformální přejímání kulturních norem a zkušeností jedincem v průběhu jeho ontogeneze.*“ (Hartl, Hartlová 2010, s. 141) Zjednodušeně řečeno – stejně jako socializace představuje proces začlenění jedince do společnosti, tak enkulturation znamená proces začlenění jedince do kultury.

3.1.1. Kultura v představách majoritní společnosti

Kultura lidem značně usnadňuje život, činí ho příjemnějším, bezpečnějším. Jejími nositeli jsou všechny lidské bytosti a je třeba si uvědomit, že kultura nemůže existovat bez společnosti a žádná společnost nemůže existovat bez kultury. Otázkou ovšem zůstává, jaké místo zaujímá kultura v majoritní společnosti a jaké představy o ní společnost má.

V roce 2011 bylo provedeno rozsáhlé dotazníkové šetření ve všech krajích České republiky, které neslo název „Kultura v regionech České republiky.“ Výzkum byl zacílen na zjištění významu kultury v hodnotovém žebříčku současné české společnosti a dále na to, co dnes vůbec kultura podle laické veřejnosti je. (Patočková 2012) V této podkapitole se tedy v krátkosti budeme věnovat interpretaci výsledků výše uvedeného dotazníkové šetření. Samotné výpovědi od respondentů totiž představují velmi cenný materiál, který prezentuje jejich názory tak, jak jsou, bez ohledu na to, zda odpovídají určitým zásadám.

Kultura jako hodnota

Na počátku je třeba si ujasnit, že kromě kultury jako hodnotové preference byl dotazník zacílen i na zjišťování důležitosti hodnot práce, rodiny, přátel a známých, volného času, politiky, náboženství a ekonomického úspěchu majetku. Vzhledem k tématu naší práce se nebudeme hlouběji věnovat těmto oblastem, ale zaměříme se na výsledky týkající se kultury. Ovšem jako zajímavý poznatek, který se úzce pojí s kulturou, lze zmínit, že v České republice patří nejvýznamnější místo „rodině.“ Právě rodina představuje velmi důležitý subjekt, ve kterém probíhá proces socializace.

„Kultura“ dle výzkumu dělí českou společnost na zhruba dvě stejně velké skupiny. Polovina české populace ji označila za důležitou, zatímco ve druhé polovině se setkáváme spíše s opakem. Patočková (2012, s. 213) v souvislosti s výsledky výzkumu upozorňuje: *„Významné odlišnosti můžeme najít, pokud sledujeme důležitost těchto hodnot pro různé věkové a vzdělanostní skupiny, určité rozdíly lze najít i mezi muži a ženami a také mezi obyvateli různě velkých sídel.“* V této souvislosti je „kultura“ tedy důležitější spíše pro mladší věkové skupiny a ženy. Z hlediska absolventů základních škol se jednalo o 40 % žáků, kteří považují „kulturu“ za (velmi nebo dost) důležitou. U vysokoškoláků se o stejné hodnocení jednalo v 74 %. (Patočková 2012)

Díky výzkumnému šetření byla zároveň zjištěna informace o tom, zda respondent vyrůstal v kulturně podnětném rodinném prostředí. Probandi odpovídali přímo na otázku: *„Vedli vás rodiče v dětství ke kulturním zájmovým aktivitám (např. hra na hudební nástroj, návštěva divadel a koncertů)?“* Pro téměř tři čtvrtiny těch, kteří potvrdili, že je rodiče v dětství ke kulturním aktivitám vedli, je kultura velmi důležitá.

Ovšem ale i u probandů, kteří nebyli rodiči vedeni ke kulturním aktivitám (necelá třetina), představuje kultura důležitou součást jejich života. (Patočková 2012)

„Postavení kultury v hodnotovém žebříčku se odráží ve značné míře také ve vlastní kulturní participaci, a to jak zapojením do jednotlivých aktivit, tak jejich frekvencí.“ (Patočková 2012, s. 216)

Laické představy o kultuře

Otázka laické představy o kultuře by nabízela široké spektrum odpovědí. V rámci dotazníkového šetření byl proto výběr zúžen na šestnácti položkový seznam, ze kterého respondenti vybírali, co podle nich do kultury patří nejvíce a co nejméně. Z výpovědí bylo patrné, že je kultura nejčastěji spojována s kulturním dědictvím, tzn. památkami (hrady, zámky). Jednalo se o 19 % odpovědí. Druhá nejpočetnější oblast byla prezentována divadly, výtvarným uměním a koncerty vážné hudby (16,5 %). Národní kulturní dědictví, ovšem jeho nehmotná složka, tzn. tradice, zvyky, obyčeje tvořily třetí nejpočetnější skupinu odpovědí (14,6 %). (Patočková 2012)

Zaměříme-li se v opačném případě na to, co do kultury patří nejméně, byly odpovědi respondentů poměrně jasné. S kulturou je nejméně spojováno posezení v hospodě či restauraci (21,2 % odpovědí). Druhou skupinu, kterou probandi neoznačují za kulturu, představují televizní seriály (19,2 %). Diskotéka nebo vesnická tancovačka s rockovou kapelou byla třetí nejpočetnější skupinou (11,9 %). (Patočková 2012)

Z výsledků lze odvodit stručný závěr, že kultura v představách majoritní společnosti je nejčastěji spojována s kulturním dědictvím, nejrůznějšími zvyky, tradicemi či obyčeji a dalšími aktivitami. Můžeme si zároveň povšimnout racionálního uvažování široké veřejnosti nad tímto termínem.

I když výsledky prezentované výše hovoří jasně o tom, co lidé radí a neradí do kultury, neobjevuje se nám ani v jedné skupině humor jako takový. Avšak i ten je součástí daného kulturního společenství a je přítomen v životě každého z nás.

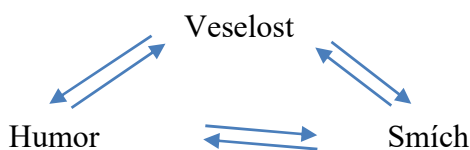
3.2. Humor a jeho pojetí

Humor představuje nedílnou součást lidského života. Je velmi obtížné si představit jeden den, nebo dokonce celý život bez toho, aniž bychom se pousmáli. Humor

je totiž přítomen všude kolem nás. Lidé nenavštěvují různé kulturní akce (kino, divadlo, koncerty aj.) jenom proto, aby po celou dobu představení seděli bez jakéhokoliv náznaku pousmání. Právě takovéto akce jsou lidmi vyhledávány za účelem pobavení, odpoutání se od starostí každodenního života. Humor má značný vliv na duševní pohodu každého z nás.

Zaměříme-li se na popis termínu „humor,“ zjistíme, že nenajdeme jednotné vymezení. Humor totiž představuje velmi široký pojem a v literatuře se setkáme s různými definicemi tohoto výrazu. Hartl a Hartlová (2010, s. 190) ho charakterizují jako „*radostný citový stav vyvolaný komickou myšlenkou, nápadem, situací.*“ V akademickém slovníku najdeme, že se jedná o „*dobry rozmar, veselost, sklon k žertování, dobrosrdečné zesměšňování, smysl pro komičnost a vtip a jeho projev.*“ (Kraus 2007, s. 315) Naopak Martinovo (2007, s. 5) pojetí humoru je následující: „*Humor zahrnuje veškeré lidské projevy, které mají tendence rozesmát. Je to mentální proces, který obsahuje schopnost chápat humor, produkovat humor a užívat si ho.*“ V podstatě tedy humor v člověku vyvolává určitou emocionální reakci veselí, která bývá vyjádřena úsměvem a smíchem.

Na základě výše uvedeného lze soudit, že humor je na různých úrovních doprovázen specifickými projevy, mezi které lze zařadit: smích (tělesná reakce), veselí (emoční reakce) a humor (reakce rozumu a intelektu). Nešpor (2004, s. 28) k tomuto dále dodává: „*Humor, smích a veselí spolu úzce souvisejí a jedno může „nastartovat“ druhé.*“ Toto tvrzení lze názorně vysvětlit na následujícím schématu. (obr. 1)

Obrázek 1: Schéma – veselost, smích, humor

Zobrazené schéma nám dokládá, že jednotliví činitelé se navzájem aktivují a posilují. Například humor může vést k veselosti a veselost následně k smíchu. Nabízí se také i další možnost pohledu na výše uvedené schéma. K tomu, abychom se začali smát, není totiž vždy nutné veselí nebo humor. Emoční veselí a rozumový nadhled se mohou dostavit dodatečně. (Nešpor 2004)

Ovšem podstatou humoru je především tzv. inkongruita. Šed'ová (2012a, s. 427) ji charakterizuje jako „*simultánní výskyt elementů, které jsou vzájemně nekompatibilní nebo jejichž spojení je nějak překvapivé či šokující.*“ Dle Boreckého (2000) inkongruita spatřuje jádro humoru v nesourodosti prvků, které ji vytvářejí. Zjednodušeně řečeno – tento termín charakterizuje jakýsi nesoulad, disharmonii či nelogičnost. Je potřeba zmínit, že každý z nás je schopen inkongruity. Všichni totiž chceme být baveni něčím inkongruentním, tzn. něčím, co je nelogické, nevhodné. (Daniel 2015, online)

Z hlediska produkce a percepce humoru je dále velmi důležitý hravý rámeček, tzn. k posluchačovi by měl být vyslán určitý signál, který ho upozorní na skutečnost, že to, co se říká, není myšleno vážně. (Šed'ová 2012a)

Humor se k široké veřejnosti dostává nejčastěji prostřednictvím hromadných sdělovacích prostředků. Moderátoři v rádiích často vtípkují a jejich vysílání je doplněno o vtipné komentáře. Televize nám poskytuje stálou dávku humoru v podobě sitcomů, politické satiry, vtipných reklam, komedií aj. Kromě těchto médií se s humorem můžeme setkat i v novinách nebo vtipných knihách. Okruh je skutečně velmi široký, nicméně je pravdou, že nejvíce humorných situací zažíváme v našem každodenním životě. Humor má tedy sociální povahu, neboť vzniká v situacích, kdy se lidé dostávají do vzájemných interakcí a komunikují spolu. (Martin 2007)

3.2.1. Kategorie humoru

Humor, se kterým se setkáváme v každodenních sociálních interakcích, můžeme rozdělit do tří stěžejních kategorií:

- a) vtipy;
- b) spontánní konverzační (neformální) humor;
- c) náhodný nezáměrný humor. (Martin 2007)

Detailní popis jednotlivých kategorií uvádíme níže.

Vtipy

Vtipy jsou charakteristické především tím, že obsahují humorné historky, které si lidé zapamatují a předávají si je mezi sebou. Skládá se z příběhu a pointy, která

zpravidla bývá úsměvná. Samotný příběh u posluchače vytváří určitý soubor očekávání, ovšem pointa následně posune smysl vtipu nečekanou a hravou formou. Tím se vytváří nesoulad, který je důležitý a nezbytný k tomu, aby anekdota byla vtipná. (Martin 2007)

V běžném rozhovoru bývá vtip obvykle zahájen určitými verbálními, popř. neverbálními podněty. Většinou se jedná o formulace typu: „Slyšeli jste ten o...?“ nebo „Znáte ten...?“ Po těchto uvozovacích frázích zpravidla následuje příběh s pointou. Ovšem k tomu, aby byl vtip dobrý, nestačí, že je dobře vymyšlený. Velmi důležitou roli hraje také to, jakým způsobem je podaný. Vypravěč musí vědět, jakým způsobem svůj vtip „prodat,“ aby zaujal své posluchače. (Kalina 1991)

Do kategorie vtipu Martin (2007) řadí také hádanky. Ty nejčastěji zahrnují slovní hříčky a jsou používány především malými dětmi.⁹

Spontánní konverzační humor

Spontánní humor má mnoho různých forem. K jeho definování lze využít výrazy jako je žert, vtipkování, ironická poznámka aj. Z řad odborníků bylo provedeno i několik výzkumů, které se zaměřovaly na humor, jenž se objevuje v běžné konverzaci. Martin (2007) uvádí např. výzkum lingvisty Neala Norricka, který na základě svého výzkumu navrhl klasifikovat tento typ humoru do následujících skupin:

- a) anekdoty – jedná se o zábavné historky o sobě samém nebo o někom jiném;
- b) slovní hříčky – vytvoření vtipných odpovědí nebo hlášek, které si pohrávají s významem slov;
- c) ironie – prohlášení, ve kterém je doslovný význam odlišný od zamýšleného záměru. (Martin 2007)

Rozsáhlejší systém klasifikace definovali psychologové Debra Long a Artur Graesser (dle Martina 2007), kteří provedli analýzu několika epizod televizní talk show. Zaměřili se v nich na různé typy humoru, které vznikly v interakcích mezi moderátory a jejich hosty. Míra humoru byla zjištěna podle hlasitosti smíchu z publika.

⁹ Příkladem známé hádanky může být např. „*Čtyři rohy, žádné nohy, chaloupkou to pohne. Co je to?*“ (šnek)

Na základě této analýzy bylo výše zmíněnými autory definováno následujících 11 kategorií:

1. ironie – mluvčí vyjadřuje prohlášení, ve kterém je doslovný význam odlišný oproti zamýšlenému záměru (př.: „To je ale krásný den.“, přičemž je venku deštivé počasí);
2. satira – agresivní humor, který zesměšňuje sociální instituce a politiky;
3. sarkasmus – agresivní humor, který se zaměřuje na jednotlivce, nikoliv instituce;
4. nadsázka a podceňování – změna významu něčeho, co řekla jiná osoba; opakování s různým zaměřením (např. host se ptá hostitele, který byl už ženatý několikrát: „Vy jste byl někdy ženatý?“ Druhý host s údivem: „On už byl někdy ženatý?!“)
5. dobírání (škádlení) – vtipné poznámky zaměřené na posluchačův osobní vzhled nebo slabiny; na rozdíl od sarkasmu není zaměřeno tak, aby uráželo posluchače;
6. vlastní odsuzování – vtipné poznámky, které jsou mířeny proti vlastní osobě jakožto objektu humoru;
7. odpovědi na rétorické otázky – rétorické otázky jsou pokládány bez očekávání odpovědi; ten kdo na ně odpovídá, porušuje očekávání mluvčího a zároveň ho tímto krokem překvapí; z tohoto důvodu může být takováto situace vnímání jako vtipná;
8. chytré odpovědi na vážná prohlášení – nevhodné nebo nesmyslné odpovědi na prohlášení, nebo otázky, které byly myšleny vážně;
9. dvojsmysly – úmyslně nesprávné či nejednoznačné prohlášení, které vyvolává dvojí význam;
10. přeměna známých výrazů – změna dobře známého přísloví, klišé nebo pořekadla do nového pojetí;
11. hříčky – vtipně užívaná slova, která evokují druhý význam. (Martin 2007)

Tyto kategorie se vzájemně nevylučují a mohou se prolínat. V běžné konverzaci samozřejmě existují i další formy spontánního humoru, které nebyly pozorovány

v televizních talk show. Výše uvedený výčet nám však přináší užitečný souhrn možných kategorií, které lze k vyjádření humoru využít.

Náhodný nezáměrný humor

Kromě sdělení, které lidé realizují během sociálních interakcí s úmyslem pobavit, může vtipná situace vzniknout spontánně z určité činnosti nebo projevu, který původně být vtipný neměl. Martin (2007) zmiňuje dva profesory anglické literatury, Allena Nilsena a Dona Nilsena, kteří náhodný humor rozdělili na dvě formy – fyzický a lingvistický.

Do náhodného fyzického humoru jsou zahrnuty drobné nehody a trapasy. Mezi takové lze zařadit např. uklouznutí na banánové slupce nebo rozlité nápoje na oblečení. Tento typ „akcí“ je směšný zpravidla tehdy, vyskytne-li se překvapivě a nesourodým způsobem a kdy osoba, které se nepříjemná situace stala, není vážně zraněna či v těžkých rozpacích.

Náhodný lingvistický humor vychází z překlepů nebo přeřeknutí. S tímto typem neúmyslného humoru se můžeme setkat např. v novinových titulcích. Tam se mnohdy mohou objevit dvojznačné titulky, které vyvolají humorné představy.

Výše uvedená kategorizace ovšem není jediná. Humor lze totiž klasifikovat podle různých hledisek. Nejčastější typologií, se kterou se setkáme, je dělení na *pozitivní a negativní humor*. Mezi těmito dvěma typy existuje velmi tenká hranice. Zatímco pozitivní humor se snaží o upevnění sociálních vztahů, cílem negativního humoru je napadnout jednotlivce či skupinu, popř. se jí vysmívat. (Šed'ová 2013) Mezi další typy lze zařadit i *vhodný a nevhodný humor*. (více viz kapitola 3.2.2). Dále se jedná např. o jednoduché dělení, které uvádí Šed'ová (2013) od Kotthoffové. Ta rozlišuje mezi *komickým klíčováním a pointovým vtipem*. Pro komické klíčování je charakteristické především to, že se při něm odehrává nepointová konverzace nebo akce. Současně jsou ale vysílány postranní signály, např. mimika, úsměšky nebo smích. Může se jednat o spontánní proces nebo předem připravený výstup s komickými prvky. Naproti tomu pro pointový vtip je charakteristická inkongruence v obsahu. (Šed'ová 2013)

Zajímavou typologii přináší Kuiper (2010), který pohlíží na humor z hlediska obsahu humorné interakce. Jeho typologie je následující:

- a) útěšný humor – je charakteristický tzv. přepólováním emocí, tzn. absurdity denního života, které bychom jindy vnímali jako obtěžující, jsou vnímány jako zábavné;
- b) afiliativní humor – realizován s cílem navodit dobrou náladu a skupinovou pohodu s využitím vlídných a neagresivních vtipů;
- c) sebesnižující humor – využíván ve snaze upozornit na vlastní slabiny a chyby, které jsou zesměšňovány;
- d) agresivní humor – představuje zesměšňování ostatních, využívání ironických a sarkastických poznámek, které mohou druhé urážet a zraňovat.

Kuiper (2010) v souvislosti s výše uvedenou typologií zároveň předpokládá, že každý člověk má tendenci k užívání určitého typu humoru, a z toho důvodu lze rozpoznat styl humoru jakožto trvalejší personální charakteristiku. Rozlišuje pozitivní (adaptivní) humor, do kterého řadí typ útěšný a afiliativní a dále negativní (maladaptivní) humor, do něhož patří typ sebesnižující a agresivní.

Výše zmíněné klasifikace nám nabízejí pohled na různé typologické pojetí humoru. A právě dělení od Kuipera (2010) přehledně ilustruje, že humor v sobě může skrývat i stinné stránky, které mohou jiným lidem ublížit.

3.2.2. Humor jako nebezpečný nástroj

Při tvorbě a percepci humoru hrají velmi důležitou roli emoce. Zpravidla se předpokládá, že humor v lidech budí emoce pozitivní. To nám vyplývá i z výše uvedených definic (viz kapitola 3.2). Ovšem pokaždé toto pravidlo nemusí platit. Existuje totiž i tzv. nevhodný humor. Šed'ová (2012b, s. 42) k tomuto typu uvádí: „*Jedná se například o stereotypizované vtipy týkající se genderu, národnosti či etnicity. Tyto vtipy jsou příjemcem vnímány negativně především tehdy, je-li sám členem skupiny, již se vtip týká, nebo s touto skupinou sympatizuje.*“ Nešpor (2004) slova Šed'ové potvrzuje a zároveň dodává, že vtip vyzní úplně jinak, bude-li ho vyprávět někdo, kdo bude příslušníkem dané skupiny. Jako příklad lze uvést anekdoty o sluchově postižených. Budeme vnímat rozdíl mezi tím, když vypráví anekdotu o neslyšících slyšící člověk a když ji vypráví sám neslyšící. Z vyprávění slyšícího může být patrná řada předsudků vůči této minoritě, kdežto z vyprávění neslyšícího spíše jemná sebeironie.

Nevhodný humor tedy můžeme shrnout jako urážlivé, stereotypní nebo snižující vtipkování dané osoby.

Z výše uvedeného je jasné, že humor může pomáhat, ale i škodit. V souvislosti s tématem vhodného a nevhodného humoru uvádíme v tabulce níže přehled, který nám jasně ilustruje, kdy humor pomáhá a kdy škodí:

Tabulka 2: Humor, který pomáhá a který škodí (Nešpor 2004, s. 48)

Pomáhá	Škodí
Všichni zúčastnění z něj mají dobrý pocit.	Zesiluje negativní a nepříjemné emoce, jako je závist, hněv nebo nenávisť.
Posiluje tělesné i duševní zdraví.	Vyvolává stres a bolest.
Mírní napětí.	Vytváří napětí.
Přiměřená sebeironie pomáhá druhým, aby ani oni nebrali své problémy tak vážně a nebyli k sobě příliš kritičtí.	Snižuje sebevědomí druhého.
Bere v úvahu pozitivní hodnoty druhých lidí a respektuje je.	Je bezohledný. Je necitlivý.
Spojuje lidi, ukazuje na jejich společnou životní zkušenost. Zesměšňuje předsudky.	Vyděluje lidi. Je rasistický nebo jinak urážlivý vůči druhému člověku nebo skupině lidí.
Dává naději.	Je nepřátelský životu.
Vede k důvěře.	Vede k hněvu či smutku.
Je projevem přijetí.	Má blízko k pomluvě a odmítání.

Taktní člověk je schopen rozpoznat situaci, ve které je vhodné užít vtipu, jenž danou situaci odlehčí, zpříjemní nebo naopak, kdy by mohl nemístným humorem urazit, zesměšnit daného člověka. Reakce na nevhodný humor či posměch bývá následně vyjádřena verbálně např. slovy „To není žádná legrace!“ „Takové vtipy nesnáším!“ aj., popř. neverbálními projevy, kdy výrazem tváře dává posluchač najevo nesouhlas s řečeným vtipem. (Nešpor 2004)

Mezi „nebezpečné“ druhy humoru, které mohou zraňovat, lze zařadit i černý humor. Ten se kolikrát nešetrně dotýká hodnot, které jsou pro člověka nedotknutelné. Především se jedná o zdraví a život. Ve vztahu k osobám se zdravotním postižením můžeme uvést jednu anekdotu, která je s příděchem černého humoru: „*Pán vydatně*

popil alkoholu a chce se zdvihnout, jenže upadne. Doplazí se ke dveřím hostince na čerstvý vzduch a pokouší se znovu vstát. Následuje další žuchnutí. Pokus povstat opakuje ještě jednou se stejně žalostným výsledkem. Naštěstí bydlí nedaleko a tak se mu podaří doplazít se domů. Ráno ho probudí hlasité výčitky manželky: „Ty, zase jsi nechal invalidní vozík v hospodě.“ (Nešpor 2004, s. 48) V této anekdotě jsou spojovány prvky nemohoucnosti v důsledku opilosti a zároveň tělesné postižení hlavního aktéra anekdoty. Tzn., že se nám zde objevuje již zmíněná narážka na zdraví, která graduje tím, že tělesně postižený opomíjí svůj stav a vrací se zpět domů „pěšky.“

Zda bude výše uvedená anekdota ze strany tělesně postiženého akceptována či nikoliv, se odvíjí od toho, do jaké míry je daná osoba smířena se svým postižením. Nicméně právě u této cílové skupiny lze nalézt řadu těch, kteří se černému humoru vztahující se k jejich postižení, zasmějí. I sami tělesně postižení totiž dokáží vtípkovat o svém handicapu. Právě humorem se člověk dokáže „povznést“ nad svou životní situaci a lépe tak zvládat nástrahy každodenního života. (viz kapitola 3.3.1.) Velmi názorným příkladem může být výstava kreslených vtípů o lidech se zdravotním postižením, kterou od roku 2014 pořádá kapela The Tap Tap¹⁰ v různých městech po České republice. „*Hlavním účelem výstavy je upozornit na význam černého humoru jako důležité schopnosti komunikovat o vážných věcech s nadhledem.*“ (The Tap Tap načerno 2014, online) Více se tomuto tématu a především výstavě kreslených vtípů budeme věnovat v závěrečné diskusi této diplomové práce.

Shrneme-li si informace z výše uvedeného, můžeme konstatovat, že v nás humor nevyvolává pouze pozitivní emoce. Je v něm přítomna určitá míra agrese. Proto může být interpretován i jako jakási forma útoku. Šeďová (2013) dále uvádí, že právě pomocí humoru lze zesměšňovat a tím vyjadřovat i svou převahu nad ostatními. Stejně tak i Gruner (1994) považuje všechnen humor a vtíp za projevy, ve kterých lze spatřovat určitý útok. Ve spojitosti s tímto tvrzením dále uvádí, že agresi můžeme hledat nejen ve vtípech a humorných situacích, ale zároveň i tam, kde se objevuje téma smrti nebo nemoci. S těmito stanovisky do jisté míry souhlasí i Freud. Sám Freud (1995) je totiž přesvědčen, že většina vtípů má agresivní a sexuální podtext.

¹⁰ Kapela The Tap Tap vznikla v roce 1998. Je tvořena studenty a absolventy školy Jedličkova ústavu. Mezi její nejznámější hity patří úspěšná píseň „Řidič autobusu“, ve které ústřední roli hraje bubeník kapely Marek Valenta a jeho kolo, jakožto kompenzační pomůcka, které někteří řidiči pražské městské hromadné dopravy nechtějí vpustit do autobusu. (The Tap Tap 2015, online)

3.2.3. Rozdíl mezi vtipem a humorem

Definičním vymezením obou termínů jsme se zabývali již v kapitolách 3.2. a 3.2.1. Ovšem je potřeba si zodpovědět také otázku: „Čím se liší vtip a humor?“ Současná doba totiž vnímá humor jako synonymum pro vtip. Ovšem dříve tomu tak nebylo. Mezi humorem a vtipem bylo významně odlišováno.

Rozdílné pojetí těchto dvou termínů bylo poprvé popsáno v „teoriích dramatické komedie.“ V tomto žánru byl vtip založený na rozumu, zatímco humor vycházel z charakteru. V průběhu doby se ovšem pohled na tyto dva pojmy měnil. Vtip byl postupně chápán jako posměch s prvky agresivní chytrosti a užíváním slovních hříček. Naproti tomu humor zdůrazňoval soucit, shovívavost a byl vnímán jako žádoucí a pozitivní. (Martin 2007)

Své místo tyto dva termíny zaujímaly i ve společnosti. Z hlediska společenského postavení byl vtip často spojován s aristokracií a elitáři, zatímco humor byl více buržoazní, měšťanský koncept spojený s univerzálností a demokracií. Zároveň byl vnímán jako přirozená a vrozená schopnost jedince, kdežto vtip byl považován za více umělecký. (Martin 2007) S humorem sympatizovali i samotní spisovatelé, kteří ho vnímali velmi kladně. Martin (2007, s. 22) uvádí pojetí jednoho ze spisovatelů 19. století, jenž popisuje humor jako „*kombinace směšnosti s elementy lásky, něhy, soucitu, srdečnosti nebo náklonosti.*“

V průběhu 20. století ovšem postupně docházelo k vymizení rozdílů mezi humorem a vtipem. Humor začínal být chápán jako zastřešující termín pro všechny směšné situace. Nepředstavuje pouze jeden způsob, jak vyvolat smích, ale odkazuje na všechny zdroje smíchu, včetně těch více agresivních forem, které byly dříve popisovány jako vtip. Všechny pozitivní vlastnosti, které byly dříve připisovány humoru, a díky kterým se odlišoval od vtipu, jsou dnes přisuzovány všem jevům, které smích vyvolávají, včetně těch vtipů s agresivním podtextem. (Martin 2007)

Ačkoliv v současné době jsou humor a vtip považovány za synonymní, rozdílné pojetí těchto dvou termínů u široké veřejnosti stále přetrvává. Daniel (2015, online) uvádí, že humor je mnohými chápán jako životní postoj, schopnost, popř. charakterová vlastnost. Naproti tomu vtip je označován jako situační, letný a především vytvářený, kdežto humor bývá konzumován.

Z výše uvedeného nám jasně vyplývá, že význam termínů „humor“ a „vtip“ a rozdíly mezi nimi se postupně vyvíjely a měnily. Od užšího pojetí, kdy byl humor chápán jako neškodný a soucitný zdroj veselí, který byl odlišován od agresivnějších vtipů, až po jeho užití jakožto zastřešujícího pojmu pro všechny zdroje smíchu.

3.3. Humor z psychologického hlediska

Pojetí humoru z hlediska psychologie nabízí velmi mnoho možností, jakými lze téma uchopit. Humor jakožto fenomén současné doby je totiž předmět zkoumání mnoha odborníků, psychologů nevyjímaje. Ovšem ve vztahu k tématu této práce se zaměříme v této kapitole především na dvě stěžejní oblasti – psychologickou funkci humoru a následně na postoje a předsudky, které se v anekdotách objevují.

3.3.1. Psychologická funkce humoru

Psychologické funkce humoru lze rozdělit do tří širokých kategorií:

- a) funkce pozitivních emocí a veselí v humoru;
- b) sociální funkce;
- c) humor jako funkce zvládnutí napětí a úlevy.

Bližší charakteristiku jednotlivých kategorií uvádíme níže.

Funkce pozitivních emocí a veselí v humoru

Lidské emoce mají důležité adaptační funkce. Emoce vyvolané humorem v člověku probouzí pocity veselí, radosti, štěstí, lásky a mají pozitivní vliv na jeho psychický, fyzický, intelektuální a sociální vývoj. Martin (2007) v souvislosti s touto funkcí humoru shrnuje výsledky z některých výzkumů, které naznačují, že v případě, zažívají-li lidé pozitivní emoce, projeví se tento stav v jejich kognitivních schopnostech a sociálním chování. Pozitivní emoce umožňují lidem získat určitý nadhled nad problémy, odpoutat se od každodenních starostí. Zároveň jsou díky nim posilovány i mezilidské vztahy.

Z výše uvedeného nám může být patrné, že humor má významný vliv na duševní pohodu každého z nás.

Sociální funkce

Mezilidské interakce mohou mít různou řadu podob. Lidé se v každodenním životě mohou setkat, být přítomni nebo se zapojovat do různých humorných situací. Do těchto situací se zpravidla (nejspíše nevědomě) zapojují za účelem dosažení sociálního cíle, který je skryt za touhou rozveselení a pobavení. Vyprávíme-li vtipy nebo něco zábavného, je naší snahou především zapůsobit na ostatní a tím si získat pozornost, prestiž či uznání. Humor je obzvláště užitečná forma komunikace v situacích, ve kterých by vzájemná konverzace mohla vést ke konfrontaci, případně by mohla být trapná nebo riskantní. Dojde-li ke střetu mezi dvěma osobami, u nichž vzájemná konverzace vyvrcholila do bodu, ve které by sebemenší nevhodně pronesená slova mohla ohrozit tento vztah, dokáže právě vtipný komentář „uvolnit“ celou situaci a tím zabránit vzniku konfliktu. (Martin 2007)

Otázkou ovšem zůstává, zda se v tomto případě jedná o nejlepší řešení krizové situace. Účastníci sice mohou vnímat, respektive vnímají, konfliktní situace jako negativní, ovšem je potřeba si uvědomit, že jejich zvládnutí s sebou nese řadu výhod. Na druhou stranu humor je často využíván ke sdělení důležitých, nepříjemných zpráv, které by příjemce nemusel přijmout, budou-li sděleny vážným způsobem. Je třeba mít zároveň na paměti, že humor neslouží pouze k citlivému sdělení pravdy, skrývá v sobě i agresivní prvky. (viz kapitola 2.3.1.) Mnohými může být využit i jako donucovací či manipulativní prostředek.

Humor jako funkce zvládnutí napětí a stresu

Humor hraje důležitou roli při zvládnutí stresu, napětí, případně i v těžkém životním období. Dokáže v lidech navodit příjemné pocity, které vedou k uvolnění a odpočinutí od každodenních starostí. Každý využívá jiné techniky a formy humoru, díky kterým se dokáže uvolnit.

V souvislosti s touto funkcí humoru lze uvést příklad, který se týká pacientů s rakovinou. Humor a smích pro ně představují prostředky, pomocí nichž si udržují optimistického „ducha“ a dokáží žertovat i o smrti¹¹. Tím získávají určitý nadhled nad aktuálním stavem. (Martin 2007) Téma smrti, které se stalo terčem vtipů, se u těchto pacientů může jevit jako paradoxní. Nicméně možná právě vtip pro ně představuje

¹¹ U každého pacienta se bude jednat o individuální postoj, který bude zaujímat ke svému onemocnění.

prostředek, na základě kterého se pokoušejí smířit se se smrtí, která v nich budí pocity strachu a bezmoci.

3.3.2. Humor, postoje a předsudky

V anekdotách se velmi často můžeme setkat se stereotypními způsoby uvažování. Samotná přítomnost těchto postojů v mnoha vtipech ovšem následně vyvolává otázku, zda anekdoty zesměšňující ženy, znevýhodněné etnické nebo rasové skupiny, homosexuály aj. posilují negativní stereotypy a tím přispívají k vytváření předsudků a následné diskriminaci těchto osob. Martin (2007) v souvislosti s touto otázkou uvádí, že některé historicky znevýhodněné skupiny (ženy, menšiny atd.) odsuzovaly a protestovaly proti používání pohrdavého humoru proti jejich osobě, ať už na pracovišti nebo v osobním životě. Naproti tomu ovšem ostatní tento humor obhajovali s odůvodněním, že nelze omezovat jejich právo na svobodu projevu a tvrdili, že i takovýto humor by měl být brán jen jako zábava a nikoliv tak vážně. (Martin 2007) Tato oblast vyvolala řadu diskusí i mezi vědci, kteří se humorem zabývali. Jejich postoje byly nejednotné.

Lewis (1997) ve vztahu k této otázce argumentoval, že ponižující formy sexistického či rasistického humoru mohou vést k utvrzování a udržování negativních stereotypů a předsudků. Naproti tomu Berger (dle Martina 2007) namítal, že humor je neodmyslitelně „ikonoklastický“¹² a cenný pro odpor vůči normám, pravidlům a omezením všeho druhu a prosazuje myšlenku, že by neměl být omezován. S velmi zajímavou myšlenkou ovšem přišel Morreall (1991), který se přiklání k tomu, že u takto „odporných“ vtipů (jak on je nazývá) nejde zpravidla ani tak o obsah, ale spíše se hledí na způsob a kontext, ve kterém jsou vyprávěny.

Dalo by se říci, že výše zmíněné teze pouze potvrzují slova Sigmunda Freuda (1995), který nahlížel na vtip jako na společensky výrazový prostředek s agresivními a nepřátelskými impulsy.

V souvislosti s pohrdavými vtipy a jejich vlivem na širokou veřejnost se můžeme setkat s řadou studií, které se snaží objasnit otázku postojů ve vztahu k humoru. Martin (2007) uvádí, že některé tyto studie již prokázaly, že u jedinců, kteří hodnotí

¹² Ikonoklasmus je charakterizován jako „odpor proti uctívání obrazů svatých, a v důsledku toho jejich ničení.“ (Kraus 2008, s. 240)

sexistické a ženami pohrdající vtipy jako humorné a zábavné, je více pravděpodobné, že budou inklinovat k podpoře sexistických postojů a názorů související se znásilněním.

V souvislosti na toto téma navázaly i svým výzkumem Caroline Thomas a Victoria Esses (2004) z Univerzity v Západním Ontariu. Výzkum se týkal 81 mužů s vyšší mírou nepřátelského sexismu. U těchto probandů bylo zjištěno, že považují pohrdavé vtipy o ženách (nikoliv o mužích) za vtipnější a méně urážející. Současně byla zjištěna vyšší míra pravděpodobnosti, že tyto sexistické vtipy budou opakovat dalším lidem.

Kromě výzkumů, které naznačují, že radost z pohrdavého humoru odhaluje negativní postoje směrem k osobám, které jsou objektem humoru, se začali vědci zabývat také otázkou, zda působení těchto typů humoru může skutečně ovlivnit posluchačovi postoje a stereotypy. (Martin 2007)

Jedním z takových vědců byl i James Olson s jeho kolegy (1999) z Univerzity v Ontariu, kteří provedli tři experimentální pokusy. V nich se zaměřili na to, zda působení pohrdavého humoru by mělo vliv na produkci extrémních nebo dostupnějších stereotypů a postojů, které se týkají znevažované skupiny. Probandi byli v experimentálních podmínkách vystaveni pohrdavému humoru o mužích (ve dvou studiích) a právníkům (ve třetí studii), zatímco v kontrolní skupině byli vystaveni nepohrdavému humoru a nevtipným informacím. Následně proběhlo hodnocení dané skupiny, která byla vystavena stereotypním atributům, postojům vůči cílové skupině a zhodnocení odezvy na stereotypní a subjektivní názory o cílové skupině (vyhodnocení vzniku předsudků). Během těchto experimentů, kterých se účastnilo 83 probandů, bylo zjištěno, že působení pohrdavého humoru nemá žádné prokazatelné účinky na stereotypní postoje. Vtipy, které znevažují určitou cílovou skupinu, nemění u posluchače jeho postoje k dané cílové skupině. (Olson 1999) Určitým omezením, které lze vůči těmto experimentům vnímat, byl výběr cílové skupiny. Tou v tomto případě byli muži a právníci, kteří jsou obecně společensky spíše zvýhodňováni. Odlišné výsledky by pravděpodobně byly zjištěny, pokud by výzkum cílil na znevýhodněné skupiny. Pro budoucí výzkumy je proto důležité, aby se tentýž výzkum opakoval, ovšem ale se zacílením na ty skupiny, které jsou vtipy znevažované. Dá se totiž předpokládat, že v případě, pokud

by byly prokázány tytéž výsledky jako u výše zmiňované skupiny, jednalo by se o přesvědčivý důkaz, že tento typ humoru nemá vliv na postoje posluchačů.

Výše uvedené studie si kladly za cíl zjistit, zda poslech pohrdavých vtipů vytváří u posluchačů více negativních postojů vůči dané cílové skupině. Výsledky svůj záměr nepotvrdily, neboť bylo zjištěno minimum důkazů, které by tuto tezi potvrdily. Jiné studie, které zkoumaly stejné výzkumné skupiny, naopak prokázaly, že vyprávění takovýchto vtipů může mít vliv na utváření předsudků o cílové skupině u vypravěčů vtipů.

Jedním z takových výzkumů je i výzkum Hobdena a Olsona (1999), který se zaměřil na vyprávění pohrdavých vtipů účastníky výzkumu. V těchto vtipech hrál hlavní roli předsudek, že právníci jsou chamtiví. Postoje účastníků vůči advokátům pak byly následně měřeny. Výsledky ukázaly, že „přednesené“ pohrdavé anekdoty o právnících vyvolaly později u účastníků více negativních postojů.

Výše uvedené a popsané experimenty nám poskytly důkazy o tom, že vyprávění pohrdavých vtipů (na rozdíl od pouhého poslechu), může posílit nebo dokonce může vést až k vytvoření si negativních postojů o dané cílové skupině. Martin (2007) ovšem upozorňuje, že není zcela jasné, zda k těmto výsledkům přispělo to, že se předsudky staly více negativní v důsledku přednesení vtipů, nebo zda vtipy pouze umocnily již dříve existující názory účastníků.

Je třeba mít ovšem na paměti, že komu se líbí pohrdavý humor, nemusí mít nutně sexistické, rasistické nebo homofobní postoje. Kromě toho, vyprávíme-li takovéto vtipy, je skutečně velmi nepravděpodobné, že změníme postoje posluchačů k cílové skupině.

Shrnutí:

Kultura zaujímá v lidské společnosti velmi důležité místo. Jejími nositeli jsou všechny lidské bytosti a je třeba mít na paměti, že kultura nemůže existovat bez společnosti a žádná společnost nemůže existovat bez kultury. Charakteristická je svou pluralitou, tzn. v žádné společnosti nenajdeme stejnou kulturu. Neexistuje totiž jednotná univerzální všelidská kultura. Člověk si ji osvojuje v procesu socializace a enkulturace. Kultura v sobě skrývá různé zvyky, tradice, umění, pravidla, ale také humor daného společenství.

Humor, stejně jako kultura, je v životě člověka nepostradatelný. Setkáváme se s ním v každodenních sociálních interakcích a může nabývat mnoho podob – od vtipu až po náhodný nezáměrný humor. Zpravidla se očekává, že humor v lidech bude probouzet pozitivní emoce a je primárně využíván za účelem pobavení. Ovšem jeho charakter nemusí být pouze pozitivní. V reálném životě může být využit jako „zbraň“, pomocí které lze druhé velmi zraňovat. Zároveň se často setkáváme i se situacemi, kdy především prostřednictvím anekdot jsou prezentovány stereotypní způsoby uvažování, které jsou mířeny vůči konkrétní osobě či skupině. Této problematice se věnovala již řada zahraničních výzkumů, které poskytly důkazy o tom, že vyprávění vtipů, ve kterých se objevuje řada předsudků, stereotypů či pohrdání nikterak neovlivní posluchačovy postoje.

PRAKTICKÁ ČÁST

4. Projevy předsudků v anekdotách – sluchově postižení vs. intaktní společnost

Humor je univerzální lidskou vlastností a bude se lišit podle národů a etnik. Je úzce spjat s kulturou dané země a odvíjí se od příslušného jazyka. V případě, že nebudeme ovládat jazyk dané země, stěží porozumíme místnímu humoru. Tatáž kritéria platí i v případě, budeme-li hovořit o sluchově postižených (především Neslyšících) a jejich humoru. Zejména potom vtipy představují specifickou formu humoru, ve kterých se často setkáváme s mnohými předsudky, které jsou namířeny na určité osoby, skupiny osob aj.

V rámci diplomové práce se proto autorka rozhodla pro výzkumné šetření, které se bude týkat anekdot a předsudků, které se v nich objevují. Stěžejní budou především anekdoty o sluchově postižených vyprávěné slyšící společností a naopak.

Hlavním cílem této práce tedy bude provést obsahovou analýzu a následnou komparaci anekdot, které slyšící společnost vypráví o osobách se sluchovým postižením a naopak, a tím zodpovědět otázku vzájemných předsudků těchto dvou skupin.

4.1. Sběr výzkumného materiálu

Zásadní pro realizaci praktické části diplomové práce byly anekdoty. Sběr tohoto výzkumného materiálu byl realizován prostřednictvím různých internetových zdrojů. Právě internet totiž představuje jednu z možností, pomocí které lze získat relevantní materiál (např. přes internetové vyhledávače, diskusní fóra aj.). I přesto, že je k dispozici řada publikací s mnoha anekdotami, jen velmi zřídka v nich najdeme vtipy o naší cílové skupině, tzn. o sluchově postižených. Proto byl jako primární prostředek sběru anekdot zvolen právě internet. Při vyhledávání v internetovém prohlížeči byla postupně zadávána tato hesla: „vtipy o neslyšících“, „vtipy o hluchoněmých“, „vtipy o sluchově postižených“, „vtipy o hluchých“, „vtipy o nedoslýchavosti.“ Tímto způsobem bylo vyhledáno celkem 19 anekdot.

Vtipy vztahující se na intaktní populaci jsou neslyšícími vyprávěny především ve znakovém jazyce. Z tohoto důvodu byly čerpány z CD nosiče Humor neslyšících od Alana Ptáčka (2008). Tento disk nabízí komplexní zpracování anekdot, které vypráví neslyšící, v písemné podobě. Zároveň bylo jako zdroj využito DVD Awi příběhy. Celkem bylo nashromážděno devět anekdot.

Veškerý výzkumný materiál byl následně podroben analýze, ve které jsme se zaměřili na obsah anekdot, především potom na předsudky, které se v nich objevují.

4.2. Metodika výzkumu – obsahová analýza, komparace

Obsahová analýza představuje jednu z metod empirického výzkumu. Předně bývá považována za kvantitativní postup, ovšem některé odborné prameny tuto ideu vyvrací. „*Nutným předpokladem jejího kvantitativního využití je její primárně kvalitativní aplikace.*“ (Reichel 2009, s. 127) Jejím prostřednictvím jsou hledány, identifikovány a formulovány prvky a fenomény, které je možné kvantifikovat až po kvalitativní aplikaci. Obsahová analýza tedy představuje kvalitativně-kvantitativní postup. Kvalitativně orientovaná obsahová analýza se zaměřuje především na porozumění celkovému systému. „*Výzkumníka zajímají okolnosti vzniku textu, jeho účel, to, jak text funguje (působí).*“ (Janák 2011, s. 26) Naproti tomu kvantitativní obsahová analýza se zabývá kvantifikací obsahových prvků v textu, tzn. počítá se určitý výskyt jazykových výrazů v analyzovaném textu. „*U kvantitativní analýzy je obsah textu, který je sám o sobě kvalitativní (slova, věty, témata), převeden na kvantitativní míru.*“ (Gavora 2000, s. 118)

K obecnému vymezení této výzkumné metody Miovský (2006) dále dodává, že pomocí obsahové analýzy lze analyzovat jakékoliv textové dokumenty, kde primárním cílem je objasnit jejich význam, identifikovat jejich stylistické a syntaktické zvláštnosti, popř. určit jeho strukturu.

Současná bibliografie zároveň zmiňuje řadu možností, jakými lze k obsahové analýze přistupovat. Například Plichtová (1996) uvádí dva možné přístupy – deskriptivní a teoretický přístup. V prvním zmiňovaném se výzkumník maximálně opírá o samotný text, materiál. Naopak v teoretickém přístupu se zdrojového textu příliš neodrží. Zde hovoříme o tzv. analytické dedukci.

Pro účely diplomové budeme vycházet z kvalitativně orientované obsahové analýzy. V té se primárně zaměříme na porozumění a vysvětlení obsahu anekdot a zároveň se zaměříme na prvky (v našem případě předsudky), které se v nich objevují.

Kromě obsahové analýzy bude závěrem aplikována i komparativní metoda. **Komparace** představuje výzkumnou metodu, při které se hledají společné vlastnosti zanalyzovaných jevů. Takovéto srovnání nám posléze umožňuje vyvodit závěry o vlastnostech objektů nebo procesů. (Miovský 2006)

4.3. Obsahová analýza anekdot

V následujících podkapitolách se budeme věnovat samotné obsahové analýze anekdot. Nejprve se zaměříme na anekdoty, které vypráví intaktní společnost o sluchově postižených. Tento soubor obsahuje celkem 19 vtipů. Tentýž postup bude aplikován u anekdot, které vypráví sluchově postižení o slyšících. V tomto případě se jedná o soubor devíti anekdot.

4.3.1. Anekdoty, které vypráví intaktní společnost o sluchově postižených

Anekdoty jsou uvedeny v celém nezměněném znění. Vzhledem k absenci názvů jednotlivých vtipů budou z důvodu snazší orientace tyto anekdoty pojmenovány autorkou.

a) Mafie

Mafie si najme účetního, který je němý a hluchý, aby nemohl nic prozradit, kdyby byly trable s policií. Obchody zdárně kvetou, až jednou se z konta ztratí padesát tisíc dolarů. Mafiáni seženou chlápka, který umí znakovou řeč, a jdou za účetním. Mafiáni se ptají, kde jsou ty peníze. Chlápek tlumočí účetnímu. Ten mu znakovou řečí říká: „Já nevím, moje knihy jsou v pořádku.“

Chlápek říká mafiánovi: „Říká, že o ničem neví, že má knihy v pořádku.“

„Řekni mu, že když se nepřizná, zastřelíme ho.“

Chlápek vyřizuje a účetní znovu, že o ničem neví.

Mafián vytáhne pistoli a říká: „Řekni mu, že má poslední šanci se přiznat a zachránit si život.“

Chlápek vyřizuje. Účetní na něj znakovou řečí: „Ať mě nezabíjí! Peníze jsou na zahradě mezi dvěma jabloněmi u plotu.“

Chlápek vyřizuje: „Říká, že nic neví.“

Analýza anekdoty „Mafie“:

V anekdotě se těží s postižení hlavní postavy (hluchoněmého). Předpokládá se zde, že když neslyší, nebude ani mluvit. Z toho důvodu je najat mafii. Nicméně v případě obtíží je hlavní podezřelý právě hluchoněmý. Kromě hluchoněmého je tu prezentována i role tlumočnicka. Ten je tu popisován jako osoba, která zneužívá svého postavení ve svůj prospěch. Kromě těchto skutečností můžeme v pozadí tohoto vtípu vnímat i následnou nedůvěru k osobám s postižením sluchu.

Předsudečná představa:

Setkáváme se zde s mylnou představou, která vnímá tlumočníky jako osoby, které mají osudy neslyšících ve svých rukách. Kromě toho jsou tu lidé se sluchovým postižením prezentováni jako nespolehlivé osoby.

Kategorie:

Tlumočník, sluchově postižení – nespolehlivé osoby, vtípy o dospělých.

Zdroj:

Dobré vtípy 2016, online.

b) Hádka

Baví se dva hluší: „Včera jsem se vrátil pozdě večer domů a žena na mě začala křičet.“

„A co jsi udělal?“

„Zhasnul světlo.“

Analýza anekdoty „Hádka“:

Pojetí této anekdoty lze interpretovat dvěma způsoby. Ta první u posluchače vyvolává dojem, že hlavní aktéři se hádají v běžném mluveném jazyce pomocí odezírání. Nicméně primární pozornost je zde soustředěna především na znakový jazyk, ve kterém se hádka může také odehrávat (vzhledem ke sluchovému postižení hlavního aktéra). Znakový jazyk je tu totiž prezentován jako velmi primitivní a jednoduchý komunikační systém. Současně je zapotřebí také upozornit, že v anekdotě se pracuje s velmi důležitým faktem – ke komunikaci neslyšících jsou zapotřebí dobré zrakové

podmínky. Ať už komunikace probíhá ve znakovém jazyce nebo prostřednictvím odezírání, v obou případech musí být vnímána zrakem.

Předsudečná představa:

Z hlediska prvního pojetí se tento vtip opírá o myšlenku, že neslyšící nemohou vůbec nic slyšet. Zároveň tu jsou neslyšící prezentováni jako osoby, které v komunikaci užívají bez obtíží běžnou mluvenou řeč. Ve druhém, stěžejním pojetí, se vychází z domněnky, která považuje znakový jazyk za velmi primitivní.

Kategorie:

Znakový jazyk, neslyšící = úplná hluchota, vtipy o dospělých.

Zdroj:

iVtipy 2009 – 2014, online.

c) Kočka

Sedí dva hluchoněmí u stolu a pod nohama jim běhá kočka. Najednou jeden z nich tu kočku popadne a uškrtní. Druhý se posunkovou řečí ptá: „Proč jsi ji zabil, vždyť byla tak roztomilá.“

„Strašně mňoukala!“

„Jak to můžeš vědět, když jsi hluchoněmý?“

„Odezíral jsem jí z úst.“

Analýza anekdoty „Kočka“:

Ústředním tématem této anekdoty se stává odezírání. Nejenže jsou zde neslyšící prezentováni jako osoby, které dokáží velmi dobře odezírat, ale zároveň lze z tohoto vtipu vnímat určité ponížení významu odezírání. Jednoduše řečeno – komunikace neslyšících je stavěna na stejnou úroveň jako „komunikace“ zvířat. Zároveň si v pozadí tohoto vtipu můžeme všimnout určité prezentace povahy této cílové skupiny, tzn. chovají se agresivně a zlostně.

Předsudečná představa:

Kromě mylné představy o odezírání, kdy je tento způsob komunikace považován za zcela běžnou a úspěšnou metodu dorozumívání, se tu zároveň setkáváme s představou, která považuje neslyšící za agresivní jedince.

Kategorie:

Odezírání, neslyšící – sklony k agresivitě, vtipy o dospělých.

Zdroj:

iVtipy 2009 – 2014, online.

d) Pohřeb

Koná se pohřeb. Nejprve pohřbí nedoslýchavého. V jeho rakvi mu nechali jeho závěsné sluchadlo. Pak pohřbí nevidomého, v jeho rakvi vedle něho leží bílá hůl, kterou používal. A pak pohřbí vozičkáře v široké rakvi kvůli jeho vozíku. A nakonec pohřbí neslyšícího. Víte, co je v jeho rakvi? Tlumočnický znakového jazyka.

Analýza anekdoty „Pohřeb“:

V anekdotě se setkáváme se čtyřmi osobami, které jsou postiženy tělesně, zrakově a dva sluchově. V souvislosti s těmito cílovými skupinami se tu zároveň setkáváme s určitým pohledem na kompenzační pomůcky těchto osob. Ty jsou tu prezentovány jako pomůcky, které v jejich životě sehrávaly důležitou roli – byli na ně odkázáni. Ovšem nejvíce je ve vtipu upozorňováno na osobu neslyšící a její „kompenzační pomůcku“ – za tu je zde považován tlumočnický. V pozadí této anekdoty můžeme zároveň vnímat i zesměšňování toho, že většina neslyšících je v průběhu života při kontaktu s intaktní společností zcela závislá na pomoci tlumočnické a z tohoto důvodu jsou považováni za nesamostatné jedince.

Předsudečná představa:

Setkáváme se zde s představou, která nahlíží na kompenzační pomůcky jako na nedílnou součást života těchto osob a především tlumočnický znakového jazyka je zde považován za „kompenzační pomůcku“ nezbytnou pro život neslyšícího. Mj. jsou neslyšící považováni za nesamostatné jedince.

Kategorie:

Tlumočnický, neslyšící = nesamostatnost, vtipy o dospělých.

Zdroj:

Hlušounek Sisi 2015, online.

e) Pracovní místo

Nezaměstnaný neslyšící četl v novinách o jedné společnosti, která nabízí několik druhů práce. Přišel do kanceláře společnosti, napsal něco na papír a dal to sekretářce. Sekretářka potřásla hlavou a poslala ho k nadřízenému. Po přečtení tohoto papíru ho nadřízený odkázal k někomu jinému na vyšším stupni. Nakonec se neslyšící ocitl v prezidentské kanceláři. Prezident přečetl ten papír a pak napsal: „Ne. Chci si nechat svou práci.“ Víte, co napsal neslyšící na papír? „Chci vaši práci.“ Místo toho, aby napsal: „Chci nějakou práci.“

Analýza anekdoty „Pracovní místo“:

Neslyšící bez přítomnosti tlumočnicka využívá při kontaktu se slyšícím personálem vzkaz, který napsal na papír. V tomto vzkazu si můžeme povšimnout drobné záměny ve stylistice, která vedla ke změně významu sdělení. Je třeba upozornit, že v praxi se toto stává často. V anekdotě je tedy upozorňováno na problémy s funkční negramotností některých neslyšících. Ta se projevuje právě i ve schopnosti vyjádřit písemně svou myšlenku. V důsledku toho mohou být neslyšící zároveň považovány za osoby nespolehlivé, neschopné samostatného života ve společenství slyšících a z tohoto důvodu jsou i velmi často diskriminováni.

Předsudečná představa:

V této anekdotě jsou neslyšící považováni nejen za negramotné, ale i za hlupáky, nesamostatné a nespolehlivé jedince.

Kategorie:

Neslyšící – negramotnost, přirovnání k hlupákům, sluchově postižení – nespolehlivé osoby, neslyšící = nesamostatnost, vtipy o dospělých.

Zdroj:

Hlušounek Sisi 2015, online.

f) Holič

Holič zavolal jednoho místního kněze, který pracuje s neslyšícími a požádal ho, zda by mu pomohl najít neslyšícího pomocníka. Zmatený kněz chtěl vědět, proč chce zrovna neslyšícího. Holič odpověděl: „Protože ta dívka, která pro mě pracuje, příliš mluví!“

Analyza anekdoty „Holič“:

V anekdotě je primárně prezentováno holičovo přesvědčení, že v případě, zaměstná-li neslyšícího, nebude muset vůbec řešit jeho přílišnou upovídanost. Předpokládá totiž, že osoby se sluchovým postižením nejen že neslyší, ale zároveň nejsou schopny ani verbálně komunikovat. Zároveň si je vědom faktu, že ke komunikaci prostřednictvím znakového jazyka potřebují obě ruce, které ovšem v tomto zaměstnání využijí jiným způsobem – ke stříhání vlasů.

Předsudečná představa:

Anekdota vychází z představy, že neslyšící nemají vůbec rozvinutou řeč.

Kategorie:

Komunikace obecně, vtipy o dospělých.

Zdroj:

Bofi 2006, online.

g) Objednávka

Do restaurace přijde neslyšící muž se svým slyšícím kamarádem a oba dva se dohodnou, že si dají kuřecí prsíčka. Přijde číšník a ptá se slyšícího: „Co si přejete?“ „Chci kuřecí prsíčka a k tomu krokety.“ Ale po chvíli se to rozmyslí: „Ne, pane. Chci svíčkovou a čtyři knedlíky.“ „A vy?“ ptá se neslyšícího. „Totéž, co můj kamarád,“ odpoví mu neslyšící, „ale k tomu hranolky.“

Analyza anekdoty „Objednávka“:

Hlavní roli zde hraje neslyšící a jeho slyšící kamarád. Komická situace vyplývá především z nedorozumění, ke kterému došlo neúmyslně v důsledku sluchového postižení jednoho z hostů. V anekdotě je totiž vystihnout fakt, že neslyšící nemůže sluchem vnímat běžnou mluvu. Na její vnímání (odezírání) se musí člověk záměrně soustředit. Z důvodu chybějícího sluchového vnímání člověku uniká mnoho informací z běžného okolí. To následně může vyústit až v komické situace, jako např. zde v tomto vtipu. V pozadí této anekdoty si zároveň můžeme povšimnout vzájemné komunikace mezi číšníkem a neslyšícím hostem. Z anekdoty lze pochopit, že komunikace probíhá běžnou mluvenou řečí, které neslyšící rozumí – nejspíše právě na základě odezírání (ačkoliv to zde není přímo uvedeno).

Předsudečná představa:

Primárně je potřeba upozornit na komunikaci, která probíhá běžnou mluvenou řečí bez jakékoliv stigmatizace. Mj. ač neúmyslná nelogická objednávka neslyšícího vypovídá o tom, že může být považován za hlupáka.

Kategorie:

Komunikace obecně, neslyšící – přirovnání k hlupákům, vtipy o dospělých.

Zdroj:

Bofi 2006, online.

h) Divoké husy

Neslyšící muž se dívá se svým slyšícím přítelem na letící hejno divokých hus. Ten neslyšící znakuje slyšícímu muži: „Ty husy říkají, že za týden budou na jihu.“ „Jak je můžeš slyšet, vždyť je neslyším ani já,“ diví se slyšící kamarád. „Nezapomeň, že já na rozdíl od tebe umím odezírat.“

Analýza anekdoty „Divoké husy“:

Primárně je v této anekdotě upírána pozornost především na odezírání. Nejen že je odezírání u neslyšícího prezentováno jako vynikající, tzn. je zde považován za osobu, která dokáže odezřít vše. Zároveň lze ve vtipu vnímat výsměch i v tom, že je „srovnávána“ komunikace neslyšících a zvířat.

Předsudečná představa:

Setkáváme se opět s představou toho, že odezírání je považováno za zcela běžnou a spolehlivou metodu dorozumívání, kterou ovládá každý neslyšící.

Kategorie:

Odezírání, vtipy o dospělých.

Zdroj:

Bofi 2006, online.

i) Umíte číst?

Po pozorování neslyšícího člověka na veřejnosti se slyšící muž rozhodl k němu přiblížit a zjistit, zda neslyšící lidé jsou gramotní. Napsal: „Umíte číst?“ a ukázal poznámku tomu neslyšícímu. Neslyšící, zhnusen nad jeho ignorací, odpověděl: „Ne. Umíte psát?“

Analýza anekdoty „Umíte číst?“:

V anekdotě se setkáváme opět s narážkou na funkční negramotnost některých neslyšících. Jak již bylo zmíněno v anekdotě „Pracovní místo“ – ta se může projevovat i ve schopnosti vyjádřit písemně svou myšlenku. Ovšem v tomto případě takové uvažování neslyšícího rozhořčilo, že začal pochybovat taktéž o gramotnosti slyšícího.

Předsudečná představa:

Primárně je zde prezentována myšlenka, která považuje neslyšící za negramotné.

Kategorie:

Neslyšící – negramotnost, vtipy o dospělých.

Zdroj:

Bofi 2006, online.

j) Líbánky

Mladý neslyšící pár jede trávit kamsi na vysněné místo své líbánky. Bliží se noc, a proto se rozhodnou strávit svatební noc v motelu města, kterým právě projíždějí. Najdou si motel na romantickém místě, které odpovídá jejich představě, a ženich odnáší nevěstu až do jejich pokoje. Už se nemůže dočkat, jak spolu tráví noc, ale nevěsta chce ještě napít šampaňského. Ženich tedy sedne do auta a jede hledat nějaký obchod, kde by koupil láhev šampaňského pro svou ženu. Když se vrátí do hotelu, nemůže si vzpomenout na číslo pokoje, ve kterém má svou vyvolenou, a ouha, motelová služba šla už také spát. Je pozdě v noci. Všude tma. Co dělat? Jak má ženich svou vyvolenou najít? Zmáčkne klakson a troubí tak dlouho, až se okna v motelu začala postupně rozsvěcet a lidé bouřit. Pouze jedno okno zůstalo zhasnuté. Bylo to okno jeho manželky, která klakson slyšet nemohla.

Analýza anekdoty „Libánky“:

Hlavními postavami ve vtipu jsou dva neslyšící, kdy jeden z hlavních aktérů využívá svého postižení k tomu, aby vyhledal správný pokoj, ve kterém se nachází jeho milá. Anekdota tedy vtipně vystihuje realitu života bez sluchu, kdy člověk nereaguje na běžné zvukové podněty. Příběh zároveň poukazuje na to, jak naopak lze využít svou hluchotu.

Předsudečná představa:

Setkáváme se zde s představou toho, že hluchota znamená nemožnost slyšet vůbec žádné zvukové signály.

Kategorie:

Neslyšící = úplná hluchota, vtipy o dospělých.

Zdroj:

Bofi 2006, online.

k) Nájemník

Nový nájemník se nastěhuje do domu. Na konci chodby jsou otevřené dveře, tak do nich nahlédne a vidí ženu, jak se drží za prsa a skáče ze stolu na zem. Vedle stolu sedí chlap na nočníku a drží deštník. Nový nájemník jde k výtahu a potká domovníka a ptá se ho „...ty lidi tam vzadu, nemám zavolat doktora?“ A domovník na to: „To jsou hluchoněmí. Ona mu říká, ať skočí pro mléko a on říká, že tam prší a že se na to může vysrat.“

Analýza anekdoty „Nájemník“:

Anekdota vypráví o dvou hluchoněmých a novém nájemníkovi domu. Nájemník, jakožto slyšící osoba, není obeznámen se situací svých sousedů. Hlavní pozornost je tu ovšem věnována především znakovému jazyku. Ten je tu chápán jako nelogický a primitivní komunikační prostředek, ve kterém si neslyšící musí vypomáhat předměty denní potřeby (v tomto konkrétním případě se jednalo o nočník, deštník aj.) Právě proto mohou být ze strany nájemníka následně považováni za blázny.

Předsudečná představa:

Setkáváme se tu především s narážkou na znakový jazyk. Ten je zde prezentován jako primitivní komunikační prostředek, který je tvořen gesty, názornými pohyby

a mylnou představou o tom, že znakovým jazykem nelze vše vyjádřit, proto jsou využívány zástupné předměty. Tyto všechny aspekty následně připadají slyšícím směšné.

Kategorie:

Znakový jazyk, vtipy o dospělých.

Zdroj:

Ftipy 2015, online.

l) Host

Zaučuje šéf nového číšníka: „Tam u toho stolu sedí hluchoněmý, až ti ukáže jeden palec, doneseš mu pivo. Když ti ukáže dva prsty, doneseš mu prcka, jasný?“ Číšník se otáčí a nosí: pivo, prcka, pivo, prcka. Najednou si všimne, že chlap stojí na stole, pusou dokořán a kouká do stropu. Číšník běží za šéfem a zmateně se ptá, co to má znamenat. Šéf se podívá ke stolu, mávne rukou a říká: „Klid to je dobrý. Ožral se a teď zpívá.“

Analýza anekdoty „Host“:

Ústředním tématem anekdoty se stává hluchoněmý host a jeho bezhlasý projev po následném opojení se alkoholem. Na tento jev je upozorňováno i v úvodu tohoto vtipu, kde si můžeme povšimnout vzájemné komunikace mezi číšníkem a hostem. Probíhá pouze na základě gest – bez jakéhokoliv hlasového projevu.

Předsudečná představa:

Prezentována je představa, že neslyšící nemají žádný hlas, tzn. pokud-li člověk neslyší, nemůže ani mluvit.

Kategorie:

Komunikace obecně, vtipy o dospělých.

Zdroj:

Vtipálek 2009, online.

m) Kurz

„Proč jsi takový našťvaný?“ – „Půl roku jsem chodil do jednoho kurzu. Myslel jsem, že je to karate. Dnes jsem zjistil, že je to diskusní klub pro hluchoněmé!“

Analýza anekdoty „Kurz“:

V této anekdotě je upozorňováno na samotný postoj, který intaktní společnost zaujímá k primárnímu komunikačnímu systému neslyšících – znakovému jazyku. Vzhledem k jeho specifikům, tzn. výrazným gestům a pohybům, je tu přirovnáván ke karate.

Předsudečná představa:

Znakový jazyk je prezentován jako primitivní komunikační prostředek tvořený výraznými gesty a pohyby, který u intaktní populace vzbuzuje výsměch.

Kategorie:

Znakový jazyk.

Zdroj:

iVtipy 2009 – 2014, online.

n) Srandista

Přijde srandista do ústavu pro hluchoněmé: „A znáte tenhle?“

Analýza anekdoty „Srandista“:

Ústřední pointa tohoto vtipu se opírá především o myšlenku, kdy srandista může sebevíce na neslyšící (v tomto případě hluchoněmé) mluvit, ale oni ho stejně nemůžou slyšet.

Předsudečná představa:

Setkáváme se opět s představou, ve které hluchota představuje nemožnost slyšet jakékoli zvukové signály.

Kategorie:

Neslyšící = úplná hluchota.

Zdroj:

iVtipy 2009 – 2014, online.

o) Telefonní hovor

Telefonují spolu dva hluchoněmí: „Slyšíme se?“

Analyza anekdoty „Telefonní hovor“:

V anekdotě je zesměšňována situace, která vychází z předpokladu, že neslyšící (zde jako hluchoněmí) z důvodu svého postižení nemohou telefonovat. Vše je dovršeno závěrečnou formulací: „*Slyšíme se?*“ vyslovenou z úst sluchově postiženého. Předpokládá se totiž, že tuto formulaci by hluchoněmá osoba nikdy nevyslovila, neboť kromě toho, že neslyší, nemá rozvinutou ani řeč.

Předsudečná představa:

Prezentována je zde představa nejen toho, že neslyšící nemohou telefonovat, ale že zároveň nemají ani rozvinutou řeč.

Kategorie:

Komunikace obecně, neslyšící = úplná hluchota, vtipy o dospělých.

Zdroj:

iVtipy 2009 – 2014, online.

p) Zkouška sluchu

Přijde děda k doktorovi na pravidelnou prohlídku, všechno v pořádku, doktor se ho ještě ptá, jestli mu něco neschází, děda ne, ale že jeho žena je hrozně hluchá. Tak doktor povídá, že než si ji zavolá na vyšetření, ať děda udělá takovej test, jak moc je hluchá. Děda se ptá jak a doktor na to, ať si stoupne 10 metrů od ní a na něco zeptá a když neodpoví, tak ať jde na osm metrů, šest metrů atd. až úplně k ní. Děda přijde domů a vidí, že babka vaří večeři. Stoupne si teda do rohu druhé místnosti a zeptá se: „Co bude dneska k večeři?“ Žádná odpověď. Tak popojde blíž a opět: „Co bude dneska k večeři?“ Nic. Už je v kuchyni, zase se zeptá: „Co bude dneska k večeři?“ Žádná odpověď. Přijde tak na dva metry, opakuje se stejná otázka, bez reakce. Tak přijde úplně k ní a do ucha jí zařve: „Co bude dneska k večeři?“ A babka na to: „Dědku, neřvi na mě, říkám ti už po pátý, že kuře!“

Analyza anekdoty „Zkouška sluchu“:

Hlavními aktéry v této anekdotě jsou dva senioři. Zesměšňována je především situace, kdy si jeden z hlavních aktérů (děda) neuvědomuje svůj špatný sluch a na základě „domácí“ sluchové zkoušky se snaží dokázat zhoršení sluchu u „babky“. Jinými

slovy řečeno – primárně je zde poukazováno na seniory jakožto osoby nedoslýchavé, které si svůj stav neuvědomují (nepřipouštějí).

Předsudečná představa:

V anekdotě se setkáváme s myšlenkou, která prezentuje seniory jako osoby, u kterých se vždy setkáme se zhoršeným sluchovým vnímáním.

Kategorie:

Nedoslýchavost, vtipy o dospělých.

Zdroj:

Medik 1999-2014, online.

q) Závěť

Staršího muže už roky trápily problémy s nedoslýchavostí. Navštívil lékaře, který mu předepsal nejnovější druh pomůcky pro nedoslýchavé, díky které se mužův sluch vrátil na 100 %. O měsíc později přišel muž k lékaři na kontrolu. Lékař mu povídá: „Opět všechno slyšíte. Vaše rodina musí být z této změny k lepšímu nadšená.“ A muž odpovídá: „Ale, já jsem o tom své rodině ještě neřekl. Jen si tam tak klidně sedím a poslouchám, o čem se baví. Už jsem třikrát změnil svou poslední vůli!“

Analýza anekdoty „Závěť“:

V anekdotě si můžeme povšimnout několika prvků, které tu jsou prezentovány. Na jedné straně se tu setkáváme opět se seniorem, který trpí nedoslýchavostí, tzn. přetrvává tu myšlenka, která všem starším lidem přisuzuje špatný sluch. V této souvislosti je tu zároveň poukazováno na to, jak společnost (v tomto případě příbuzní) zneužívá zhoršeného sluchu u starých lidí. Mj. zde hraje hlavní roli také sluchadlo. To je předepsáno a prezentováno lékařem (!) jako 100% účinná pomůcka, která navrátí sluch.

Předsudečná představa:

Setkáváme se tu nejen s mylnou představou, která považuje sluchadlo za 100% účinnou kompenzační pomůcku, která zaručuje plné navrácení sluchu, ale také s prezentací seniorů jako osob, u kterých se vždy setkáme s nedoslýchavostí.

Kategorie:

Nedoslýchavost, sluchadla, vtipy o dospělých.

Zdroj:

iVtipy 2009 – 2014, online.

r) Džin

Sedí pán v restauraci, má před sebou diplomatku, občas ji otevře, nahlédne do ní, povzdechne si, objedná si koňak.

Když už si takhle objedná koňak potřetí, číšníkovi to nedá a zeptá se: „Co to tam prosím vás máte?“

Pán otevře diplomatku a v ní je malinkatý tenisový kurt, na něm hrají malinkatí panáčci tenis, malinkatý rozhodčí na „empajru“ to řídí.

„To je hezký, říká číšník. Jak jste k tomu přišel?“

„Ale, našel jsem nějakou flašku, přetřu ji a vyleze džin, že prý mi splní každé přání.“

„Ale to je bezvadný! Máte tu flašku? Můžu si ji na chvíli půjčit? Za tři koňaky!“

Pán přikývne, číšník donese tři koňaky, dostane flašku, přetře ji a objeví se džin: „Co si přejete, pane?“

„Chtěl bych mít lokál plnej doláčů,“ řekne číšník.

Lup! Zableskne, džin zmizí a lokál je plný koláčů.

„Jak to?“ obrátí se nechápavě číšník na pána. „Já chtěl dolary, doláče.“

Pán smutně přikývne: „A tak je to se vším, s tím troubou nedoslýchavým. Copak si myslíte, že jsem chtěl třicet centimetrů dlouhý tenis?“

Analýza anekdoty „Džin“:

V anekdotě je zesměšňována situace džina, který není schopen lidem splnit jejich přání. Důvodem je totiž jeho nedoslýchavost, v důsledku které často dochází ke komickým záměnám slyšeného. Příběh nám tedy trefně vystihuje situaci, kdy u některých nedoslýchavých se mohou objevovat potíže s diskriminací různých hlásek. Z tohoto důvodu proto může docházet k záměnám celého slova. Zároveň si v anekdotě můžeme povšimnout nepochopení ze strany slyšících osob směrem k džinovi s touto sluchovou vadou. V této souvislosti lze vnímat určitý postoj, který považuje nedoslýchavé z důvodu jejich sluchové vady za nespolehlivé osoby.

Předsudečná představa:

Setkáváme se zde s myšlenkou, která považuje nedoslýchavé nejen za osoby, které nejsou schopny adekvátně se dorozumět v majoritní společnosti, ale jsou zároveň vnímány jako nespolehlivé osoby.

Kategorie:

Nedoslýchavost, sluchově postižení – nespolehlivé osoby, vtipy o dospělých.

Zdroj:

Vtipy 2010, online.

s) Lord

Komorník pomáhá starému a silně nedoslýchavému lordovi z pláště a bručí si pro sebe: „Tak co, ty stará papriko, zase ses flákal po městě, chlatal na každém rohu whisky a kdekoho otravoval? „Ne, Jamesi, byl jsem si koupit nový naslouchací přístroj!“

Analýza anekdoty „Lord“

V anekdotě je upozorňováno na dvě významné skutečnosti. Na jedné straně se tu opět setkáváme s prezentací sluchadla jako kompenzační pomůcky, která dokáže nedoslýchavému plně navrátit sluch. Zároveň se nám tu ovšem odráží i postoj společnosti k nedoslýchavým. V přítomnosti nedoslýchavého se totiž společnost (v tomto případě komorník) nebojí pro pobavení říkat to, co by jinak neřekla, kdyby věděla, že daná osoba dobře slyší. Takové chování lze chápat jako opovrhování a výsměch nedoslýchavému seniorovi.

Předsudečná představa:

Stejně jako v anekdotě „Q“, tak i zde se setkáme s myšlenkou, která považuje sluchadlo za kompenzační pomůcku, jež zaručuje plné navrácení sluchu.

Kategorie:

Sluchadla, nedoslýchavost, vtipy o dospělých.

Zdroj:

Nejlepší vtipy, online.

Kategorie vtipů a jejich četnost

Na základě provedené analýzy jednotlivých vtipů jsme si definovali základní kategorie. Tyto kategorie se vzájemně nevylučují a prolínají se. Pro přehlednost je uvádíme i s jejich četností v tabulce níže.

Tabulka 3: Kategorie vtipů – anekdoty o sluchově postižených

Kategorie	Četnost výskytu
Vtipy o dospělých	17
Nedoslýchavost	4
Komunikace obecně	4
Neslyšící = úplná hluchota (vůbec nic neslyší)	4
Znakový jazyk	3
Sluchově postižení – nespolehlivé osoby	3
Tlumočník	2
Sluchadla	2
Odezírání	2
Neslyšící – přirovnání k hlupákům	2
Neslyšící – negramotnost	2
Neslyšící = nesamostatnost	2
Neslyšící – sklony k agresivitě	1

Z provedené analýzy nám jasně vyplynulo, že nejvíce anekdot, které vypráví intaktní společnost o osobách se sluchovým postižením, se týká zejména **dospělých osob**. Anekdoty, kdy se terčem výsměchu staly osoby s **nedoslýchavostí**, tvořily druhou nejpočetnější skupinu. Z hlediska nedoslýchavosti se ve dvou případech jednalo o narážku na zhoršení sluchu z důvodu věku (viz anekdota q, s), která byla ovšem kompenzována sluchadly. Zde bylo **sluchadlo** prezentováno jako pomůcka, která zaručuje 100% zlepšení sluchu. Stejně tak i **odezírání** je v anekdotách považováno za zcela běžnou a účinnou metodu dorozumívání, kterou ovládá každý neslyšící (viz anekdota c, h). Zároveň jsme se mohli v anekdotách, které byly postavené na úplné hluchotě, tzn. **neslyšící = vůbec nic neslyší**, setkat s paradoxní situací, kdy neslyšící osoby využívají v komunikaci běžnou mluvenou řeč, která není jakkoliv deformována (viz anekdota b, o). Další skupinu tvořily vtipy, kde hlavní postavu sehrával

tlumočník. V jedné byl tlumočník prezentován jako osoba, která zneužila svého postavení jako zprostředkovatele komunikace mezi neslyšícím a slyšícím, a tím profitoval ze svého postavení (viz anekdota a). Druhá anekdota přirovnává tlumočnicka ke „kompenzační pomůcce“, tzn. chápe ho jako nedílnou součást života neslyšících (viz anekdota d). **Znakový jazyk** se objevuje celkem ve třech anekdotách (viz b, k, m). Je převážně prezentován jako primitivní komunikační prostředek, který je tvořen gesty a výraznými pohyby, které slyšícím připadají směšné. V očích intaktní společnosti bývají osoby se sluchovým postižením často vnímány také jako osoby **negramotné** a **hloupé** (viz anekdota e, i, g). Kromě toho jsou velmi často z důvodu svého postižení považovány za **nespolehlivé** (viz anekdota a, e, r) a **nesamostatné** osoby (viz anekdota d, e). V jednom případě je dokonce neslyšící prezentován jako **agresivní jedinec** (viz anekdota c).

Kategorizace vtípů dle typů předsudků

Neodmyslitelnou součástí analýzy anekdot o lidech se sluchovým postižením je bezesporu i jejich rozdělení do skupin dle jednotlivých typů předsudků. Tímto rozdělením získáme přehled o četnosti výskytu jednotlivých typů předsudků v anekdotách.

Bude využito dělení, které stanovila Krhutová (2005, 2011). Výčet jednotlivých typů předsudků je uveden v kapitole 2.3.1., nicméně pro větší přehlednost ho uvádíme i s bližší charakteristikou ještě jednou v tabulce níže:

Tabulka 4: Typy předsudků (Krhutová 2005, 2011)

Typ předsudku	Charakteristika
Podceňující (paternalisticko-podceňující)	Zaujímán politování hodný a ochranný postoj; lidé s postižením chápáni jako ubožáci; lidé neberou v potaz jejich potenciál a myslí si, že vědí, co je pro postižené dobré.
Odmítavé	Lidé s postižením jsou chápáni jako neužiteční, zatěžující a neproduktivní, tudíž parazitující na společnosti.
Hostilní	Názor intaktní společnosti, že lidé s postižením mají samé neoprávněné nebo nezasloužené výhody a materiální podporu.

Idealizující/heroizující	Předpoklad, že lidé s postižením jsou mravně lepší; jsou to hrdinové a představují inspiraci pro ostatní; nepotřebují žádnou pomoc.
Protektivní (ochranitelské)	U intaktní společnosti chápáni jako lidé, kteří se o sebe nedokáží postarat a za všech okolností potřebují pomoc od jiných.

Na základě výše uvedené tabulky byla provedena kategorizace jednotlivých anekdot a výsledky byly následně zaznamenány v tabulce níže podle četnosti výskytu jednotlivých typů předsudků v nich.

Tabulka 5: Četnost výskytu typů předsudků – anekdoty o sluchově postižených

Typ předsudku	Četnost výskytu
Podceňující (paternalisticko-podceňující)	10
Idealizující/heroizující	4
Odmítavé	3
Protektivní (ochranitelské)	2
Hostilní	0

Z výsledků výše je patrná převaha anekdot, ve kterých lze nalézt **podceňující** předsudky. Z podrobnější analýzy bylo zjištěno, že tento typ předsudků nalezneme především v anekdotách, které řadíme do kategorie „komunikace obecně“ (viz anekdoty f, l, g, o) a dále tam, kde se objevuje laická představa, že „neslyšící = úplná hluchota“ (viz anekdoty b, j, n, o). Především v oblasti komunikace se jedná o hluboce zakořeněnou představu, že neslyšící nejsou schopni verbálně komunikovat. V důsledku toho jsou proto v mnohém podceňováni. Podceňující typ předsudku se mj. objevuje i ve vtipech o nedoslýchavých (viz anekdoty r, p), dále tam, kde jsou neslyšící považováni za negramotné (viz anekdota i) a ve vtipech týkající se znakového jazyka (viz anekdota k).

Druhou nejpočetnější skupinu představují anekdoty, v nichž se setkáváme s **idealizujícím/heroizujícím** typem předsudku. Řadíme sem vtipy, jež jsou v této práci zařazeny do kategorie „odezírání“ (viz anekdoty c, h), dále do kategorie „sluchadla“ (viz anekdoty q, s) a kategorie „nedoslýchavost“ (viz anekdoty q, s). V těchto

anekdotách sehrávají sluchově postižení inspirativní roli, případně je intaktní společnost prezentuje jako osoby, které i přes jejich postižení nepotřebují žádnou pomoc. Výstižným příkladem mohou být zejména anekdoty týkající se odezírání. Odezírání představuje jednu z možností komunikace neslyšících, která je velmi náročná a kterou se nelze naučit. Ze strany laické veřejnosti je ovšem tato dovednost považována za zcela běžnou a úspěšnou metodu dorozumívání. V důsledku tohoto předsudku jsou zároveň sluchově postižení vnímáni jako hrdinové, neboť výborně ovládají tento způsob komunikace a tím jsou zároveň schopni se domluvit v majoritní společnosti. Totéž lze vztáhnout i na anekdoty, ve kterých je prezentováno sluchadlo jako 100% účinná kompenzační pomůcka.

Odmítavý typ předsudku je další skupinou, se kterou se lze v anekdotách setkat. V našem případě se jedná celkem o tři vtipy, ze kterých vyplývá tento typ předsudku. Osoby se sluchovým postižením mohou být intaktní společností často vnímány jako neužitečné, zatěžující a právě tento postoj lze spatřovat v anekdotách, které řadíme do kategorie „znakový jazyk“ (viz anekdoty a, m) a dále tam, kde jsou neslyšící považováni za negramotné a hlupáky (viz anekdota e).

Poslední typ předsudku, který se nám v anekdotách objevuje, je **protektivní** (ochranitelský) typ. S ním se lze setkat ve vtipech, jež spadají do kategorie „tlumočnick“ (viz anekdota d) a kategorií „komunikace obecně“, „neslyšící – přirovnání k hlupákům“ (viz anekdota g). Zde jsou skutečně sluchově postižení prezentováni jako osoby závislé na pomoci druhých.

Hostilní typ předsudku se v námi uvedených anekdotách nevyskytuje.

4.3.2. Anekdoty, které vypráví sluchově postižení o slyšících

Anekdoty jsou uvedeny v celém nezměněném znění. Vzhledem k tomu, že humor Neslyšících není založen pouze na vtipech (viz kapitola 1.2.3.), byly do níže uvedeného souboru kromě anekdot (a až e) zařazeny také i vtipně laděné příběhy, tzv. storytelling (f až i). V námi vybraném souboru se ovšem objeví pouze ty příběhy, ve kterých se setkáme se vzájemnou konfrontací slyšícího a neslyšícího. Ukázka několika dalších příběhů, ve kterých se s tímto vzájemným vztahem nesetkáme, je pro zajímavost uvedena v příloze této práce (viz Příloha A).

a) Vlaštovka

Jeden myslivec měl na své chatě neustále problémy s vlaštovkami, které mu hnízdily pod střechou. Vzal tedy lopatu a hnízda sundal. O pár dní později však vidí, že dráty elektrického vedení jsou opět obsypané vlaštovkami. Rozčlíí ho to. Vezme tedy revolver a vystřelí do vzduchu, aby je odehnal. Celé hejno vlaštovek se rozletí a zmizí. Na drátě zůstane sedět jen sedm vlaštovek. To snad není možné, pomyslí si a začne hledat větší zbraň. Najde brokovnici, pořádně si zacpe uši a vystřelí. Je to pořádná rána, a tak všechny vlaštovky odletí. Všechny až na jednu, která si tam spokojeně sedí a tváří se jako by nic. Vezme tedy pořádný kanón, nasadí si sluchátka proti hluku a vystřelí. Ozve se ohlušující rána, že i z dalekého města prchají lidé. Vlaštovka tam však sedí a ani se nehne. Vtom se myslivec ohlédne a spatří dvojici neslyšících, jak se nerušeně baví ve znakovém jazyce. Aha, oni jsou neslyšící. Ta vlaštovka bude tedy také neslyšící.

Analýza anekdoty „Vlaštovka“:

Ústředním tématem této anekdoty je vzájemné setkání slyšícího a neslyšícího (v tomto případě neslyšící vlaštovky). Upozorňováno je ovšem především na neuvědomělý úsudek myslivce, který automaticky považoval všechny vlaštovky za slyšící, tzn. nedokázal si připustit, že by vlaštovka mohla být neslyšící. Mj. můžeme ve vtipu vnímat určitou reflexi toho, jak se neslyšící cítí být vnímáni mezi intaktní populací.

Předsudečná představa:

Primárně je zde prezentovaná myšlenka, ve které si většina intaktní společnosti neuvědomuje možnou přítomnost neslyšících mezi nimi, což je jedním z důvodů mnohých nedorozumění.

Kategorie:

Slyšící – bariéry.

Zdroj:

Ptáček 2008.

b) King Kong

V rušném městě plném věžáků se najednou objeví obrovská gorila King Kong. Řve, zem se pod ním chvěje a on boucháním do hrudi ukazuje, jak je silný. Všichni lidé se hrozně vylekají a prchají před ním. Nastává hrozný zmatek, všichni se snaží co nejrychleji zmizet. King Kong se dívá na prchající dav a najednou mezi človičky spatří maličkou dívku. Ta dívka stojí zády k němu. Je neslyšící. Dojde k ní a zaťuká jí svým mohutným ukazováčkem na hlavu. Dívka se ohlédne a strašně se vyděsí. King Kong ji však utěšuje, ať se nebojí, že on je také neslyšící. Zvedne ji ve své dlani do výšky a říká jí, jak moc se mu líbí, jak moc ji chce. Chtěl by si ji vzít za manželku, ale když se jí to snaží říct ve znakovém jazyce, omylem ji rozplácne.

Analýza anekdoty „King Kong“:

Mezi neslyšícími velmi známá anekdota. V té si můžeme povšimnout dvou významných prvků, které se zde prolínají. Na jedné straně je třeba upozornit na postavení neslyšícího. Ten je tu prezentován v roli velkého nebezpečného King Konga, kterého se všichni slyšící bojí a prchají před ním. Jinými slovy – tímto způsobem je vyjádřena určitá snaha o převahu neslyšících nad slyšícími. Zároveň je zde zdůrazněna důležitost jejich společenství (komunity Neslyšících), jehož velmi důležitou součástí je především znakový jazyk. Právě ten tvoří jádro kýžené pointy. V tomto případě je stěžejní především znak „oženit se“ (v textu „vzít za manželku“). Při tomto znaku totiž dopadne nejprve pravá dlaň do levé dlaně a následně levá dlaň do pravé dlaně. Jak již ze samotného popisu vyplývá – King Kong dívku při žádosti o ruku rozdrtil. Vzhledem k pointě můžeme tuto anekdotu chápat jako vtip, ve kterém si neslyšící dělají legraci sami ze sebe.

Předsudečná představa:

I přesto, že se v anekdotě setkáme se vzájemným vztahem slyšících a neslyšících, nelze z ní vyvodit žádnou předsudečnou představu vůči intaktní společnosti. Spíše zde můžeme vnímat určité vyjádření postoje neslyšících k majoritě.

Kategorie:

Znakový jazyk, komunita Neslyšících, převaha (vítězství) neslyšících nad slyšícími, neslyšící – vtip mířený na sebe/skupinu neslyšících.

Zdroj:

Ptáček 2008.

c) *Pohřeb*

Nedávno jsem se dívala na televizní zprávy, kde oznamovali nehodu autobusu, při níž zahynulo mnoho lidí, mezi nimi i jeden neslyšící, jeden nevidomý a jeden vozičkář. Ti neměli žádné rodiny ani příbuzné, kteří by jim mohli přijít na pohřeb a rozloučit se s nimi. Bylo mi jich líto, a tak jsem se rozhodla, že se této role zhostím. Sehnala jsem peníze a každému z nich jsem se rozhodla připravit do hrobu na poslední cestu dárek. No jo, ale co? Po dlouhém přemýšlení jsem nevidomému dala do hrobu to, co je jeho srdci nejbližší – bílou hůl. Vozičkáři jsem do hrobu položila také to, co ho celý život provázelo – invalidní vozík. U neslyšícího jsem však narazila na problém. Přemýšlela jsem dlouho, co je neslyšícímu po celý život nejbližší. Nakonec jsem na to přišla. A vy? No přece tlumočník!

Analýza anekdoty „Pohřeb“:

S velmi podobnou anekdotou se setkáváme v kapitole 4.3.1. (anekdota „d“ – Pohřeb). Nicméně obsah této anekdoty lze očima neslyšících interpretovat dvěma způsoby. Na jedné straně ji můžeme chápat jako vtip, který je namířen vůči (nejen vlastnímu) postižení a především „pomůckám,“ které jsou nedílnou součástí života těchto osob. Jednoduše řečeno – ve vtipu si dělají legraci sami ze sebe. Určitá dávka černého humoru totiž umožňuje se nad danou situací „povznést.“ V opačném případě lze tento vtip chápat jako reflexi toho, jak vnímají neslyšící pohled intaktní společnosti na kompenzační pomůcky postižených. Zejména potom, že především tlumočníka řadí do těchto „pomůcek.“

Předsudečná představa:

Zaměříme-li se na druhé pojetí anekdoty, setkáme se zde především s předsudečnou myšlenkou, která vnímá slyšící jako jednostranně smýšlející společnost bez ochoty změnit názor.

Kategorie:

Slyšící – bariéry, neslyšící – vtip mířený na sebe/skupinu neslyšících;

Zdroj:

Ptáček 2008

d) Svět neslyšících

Svět zaplavila voda a zbyl jen jeden ostrov. Na něm přežili jen jeden slyšící a jeden neslyšící člověk. Všude zůstalo jen sucho, prach a písek, ale v dálce se něco blýská. Oba se na sebe podívají a poté se ohlédnou na blýskající se předmět. Poté se znovu podívají jeden na druhého a najednou se oba rychle rozeběhnou a vrhnou se k blýskající se lampě. Perou se o ni a tím ji trou. Jak se o ni otírají, vyletí z ní Aladin. Má vousy a turban a oba muže uklidňuje, ať se nehádají a jsou v klidu, že každému splní tři přání. Neslyšící se začne rozčilovat, proč by si měl něco přát první slyšící, že jde o diskriminaci, a proč by slyšící měli mít stále ve všem přednost. Aladin dá tedy přednost neslyšícímu, ale s tou podmínkou, že to, co si bude přát on, to dostane slyšící dvojnásobně. Neslyšící se raduje, a zatímco se slyšící odmlčí, vymýšlí první přání a říká: „Já bych si přál čtyři luxusní domy.“ Aladin luskne prsty a objeví se krásné domy. Neslyšící ohromeně zírá na tu krásu a slyšící mu děkuje. Neslyšící nechápe, za co a najednou vidí, že slyšící má osm domů. Uvědomí si, že to, co dostane on sám, toho dostane slyšící dvojnásobně. Přemýšlí a poté si jako druhé přání chce dvě stě krásných žen. Aladin luskne prsty a za neslyšícím se objeví zástup dvou set nádherných dívek. Neslyšící má velkou radost, a když se otočí, slyšící mu opět strašně moc děkuje. Neslyšící je ale nespokojený kvůli tomu, že slyšící má vždycky víc než on. Přemýšlí, až je z toho celý nervózní, a přešlapuje z místa na místo. Nakonec dostane nápad a vyřkne své třetí přání: „Chtěl bych, abys mi odebral jedno varle“. Aladin odpoví: „Samozřejmě,“ a luskne prsty. V tu chvíli neslyšícímu zmizí jedno varle. Ten se s úsměvem otočí na slyšícího, který se právě drží v rozkroku a má nešťastný výraz v očích. Neslyšící má však konečně radost, protože svět už bude jen neslyšící.

Analýza anekdoty „Svět neslyšících“:

Další známá anekdota mezi neslyšícími. V komunitě Neslyšících bychom mohli říci, že i velmi oblíbená, vzhledem k následnému vyústění celého vtipu. Setkáváme se zde totiž s velmi svérázným vypořádáním neslyšících s majoritní společností,

tzn. dochází k vítězství neslyšícího nad slyšícím. Povšimnout si můžeme velmi hořentní touhy neslyšícího přelstít a tím zvítězit nad slyšícím. V této souvislosti lze tušit militantní chování, které může plynout např. z nízkého sebevědomí.

Předsudečná představa:

Ačkoliv se zde setkáváme s velmi výraznou konfrontací slyšícího a neslyšícího, nelze z anekdoty vyvodit konkrétní předsudečnou myšlenku vůči majoritní společnosti. Nejzásadněji se zde prolíná touha po vítězství neslyšících nad slyšícími.

Kategorie:

Převaha (vítězství) neslyšících nad slyšícími, militantní chování neslyšících.

Zdroj:

Ptáček 2008.

e) Tlumočení

Neslyšící muž pracuje v jedné firmě, jejíž šéf má v sejfu spoustu peněz. Jednoho dne pozoruje svého šéfa při otvírání sejfu, vidí peníze a dostane na ně zálsusk. Přemýšlí, jak by se k nim mohl dostat, až jednou má možnost vypožorovat bezpečnostní kód a zapamatuje si jej. Šéf jde telefonovat a pak se domlouvá, že bude tři hodiny pryč. To je vhodná chvíle a poté, co se šéf rozloučí, vrátí se neslyšící do jeho kanceláře, nauká kód bezpečnostního sejfu a otevře jej. Radostně bere všechny peníze a dává je do pytle. Potom rychle běží domů na zahradu, kam pytel zakope. Když se šéf vrátí do práce a otevře sejf, vidí, že peníze zmizely. Rozhlédne se a přes prosklenou stěnu zkoumá celé pracoviště. Všimne si neslyšícího, který se stále rozhlíží kolem sebe, a tak usoudí, že se chová podezřele a že by mohl být tím zlodějem. Poprosí sekretáře, aby neslyšícího zavolal. Všichni se soustředí na práci a on jediný se chová neobvykle. Sekretář vyřizuje tedy vzkaz neslyšícímu, který se diví, proč by měl chodit k šefovi. Sekretář pokrčí rameny, a tak neslyšící jde. Šéf se ho rovnou zeptá, zda ukradl ty peníze, ale neslyšící to popírá. Šéf se na něj oboří, ať nelže, a vytáhne šuplík u stolu. Neslyšící se vyleká a prosí o přivolání tlumočnicka, aby nedošlo k nedorozumění. Zavolají tedy tlumočnicka a domluví se s ním, že v pět hodin přijde. Neslyšící má radost, že je zachráněn a vysvětluje tlumočnickovi, že je obviněn

z krádeže peněz, které ale neukradl. Tlumočnick ho uklidňuje a jeho sdělení překládá šéfovi. Šéf se ale naštvě a vyhrožuje, že pokud se neslyšící ke krádeži nepřizná, tak použije revolver ze šuplíku. Neslyšící se lekne a tlumočnickovi řekne pravdu, že peníze ukradl a zakopal na své zahradě pod kmenem jabloně. Šéf se ptá, co neslyšící říkal, a tlumočnick mu sdělí, že neslyšící pracuje denně 16 hodin, a tak nemá šanci peníze ukrást. Šéf mu nevěří už ani slovo a neslyšícího zastřelí. Tlumočnick se ještě neslyšícího zastává, že to byl poctivý pracovník, ale šéf mu stejně nevěří. Tlumočnick tedy polituje neslyšícího a rozloučí se. V duchu se však raduje, protože ví, že peníze jsou ukryté pod jabloní. Zajde k domu neslyšícího, najde jabloň, kde jsou schované peníze, a začne kopat. Vykope spoustu peněz, dá je do pytle a spokojeně odchází.

Analýza anekdoty „Tlumočení“:

S velmi podobnou anekdotou se setkáváme i v kapitole 4.3.1. (anekdota a). Nicméně pojetí tohoto vtipu ze strany neslyšících může být zcela odlišné od pojetí majoritní společnosti. Zdůrazněn je tu totiž především pocit nadvlády slyšících nad neslyšícími, v tomto případě v kontextu neslyšící – tlumočnick, ze kterého lze současně chápat i určitý pocit nedůvěry ke slyšícím. Kromě toho můžeme v anekdotě spatřovat i odraz sebevnímání neslyšících. Jednoduše řečeno – prezentují se zde jako osoby, kterým je ubližováno kvůli jejich postižení.

Předsudečná představa:

Setkáváme se zde primárně s představou, která považuje majoritní společnost za osoby, kterým nelze důvěřovat a které „pomáhají“ sluchově postiženým jenom za účelem výtěžku.

Kategorie:

Slyšící – bariéry, neslyšící – egoismus, slyšící – nelze jim důvěřovat, „pomoc“ neslyšícím = výtěžek.

Zdroj:

Ptáček 2008.

f) USA vs. Rusko

Státy USA a Rusko byly odjakživa soutěživé. Jednou ruský šéf povolal své podřízené na schůzi. Ti dorazili v mírně podnapilém stavu a začali se domlouvat, jak v něčem trumfnout USA. Dlouho se radili, až jeden z nich přišel s nápadem. Připravili starou rezavou raketu, která byla v tak hrozném stavu, že jí při nastupování kosmonautů upadly dveře. Kosmonauti nastoupili, dveře zavřeli pomocí lan a začali startovat. Podařilo se to až na několikátý pokus. Raketa vzlétla a letěla rychleji a rychleji, až z ní byla vidět jen vzdalující se Země a přibližující se Měsíc. Když raketa přistála, dveře odpadly, vypotácel se kosmonaut v prastarém skafandru a zapíchl vlajku s nápisem CCCP. Poté se vrátili na Zem a začaly bujaré oslavy. Zpráva se roznesla do celého světa.

Americký šéf si v klidu sedí s doutníkem v puse a s nohama na stole a čte si noviny. Najednou si všimne článku o Rusku. Cože, bleskne mu hlavou a ihned svolá svůj tým. Všichni obtloustlí členové týmu se domlouvají, co s tím, a nakonec je připravena moderní raketa. Maják bliká, dveře se potichu otvírají, kosmonauti nastupují, dveře se zavírají a raketa bez problémů nastartuje a letí. Země mizí v dáli a přistávají na Měsíci. Vystoupí kosmonaut ve skafandru, ladným pohybem dokráčí k ruské vlajce, strhne ji, přelomí a zahodí. Na její místo zapíchne obrovskou americkou vlajku a s hrdostí k ní vzhlíží. Po návratu na Zemi se opět zpráva rozletí do celého světa a USA oslavuje porážku Ruska.

Ve chvíli, kdy se to Rusko dozví a uvidí fotku povalující se zlomené ruské vlajky a vlající obrovské americké vlajky, rozhodne se, že si to nenechá líbit. Ruský šéf opět svolá svůj tým, který dorazí ještě v podnapilejším stavu, a společně vymyslí, jak porazit USA. Ruská raketa letí opět na Měsíc a americká vlajka je stržena a zahozena. Celý Měsíc potom polijí kýbly červené barvy a košťaty natřou Měsíc na červeno. Poté se vrátí spokojeně zpět a oslavují svůj triumf.

Americký šéf s doutníkem v puse vidí na nebi červené světýlko. Vezme dalekohled a vidí Měsíc a k tomu celý rudý! Nemůže tomu uvěřit. V novinách se poté šíří tato smutná zpráva, a tak Američané vyzvou ty, kteří budou mít nápad, jak dostat výhru na americkou stranu, že získají vysokou odměnu v dolarech. Přihlásí se i malý chlapec, který je ze začátku odstrkovaný. Pak mu ale věnují pozornost, a protože je neslyšící, napíše svůj nápad na papír. Americký šéf si

to přečte a uznale pokývá hlavou, že je to moc dobrý nápad. Jen se ještě musí zeptat ruské strany, zda jim nebude vadit zabránění 20 % plochy Měsíce jinou barvou. Když to zavolá Rusům a ti si přepočítají, že 80 % Měsíce bude Ruska a jen 20 % by bylo pro USA, souhlasí. Americký šéf zajásá a vypraví opět vesmírnou posádku. Ti přidají na Měsíci 20 % barvy a letí zpět. Začnou opět bujaré oslavy a zpráva se rozletí znovu do celého světa. Neslyšící chlapec dostane svou odměnu a poté je odstrčen. Ruský šéf se diví, proč se konají tak velké oslavy. Vezme do ruky noviny a uvidí fotku rudého Měsíce s bílým nápisem Coca-Cola.

Analýza příběhu „USA vs. Rusko“:

V příběhu se nesetkáváme s typickou přímou konfrontací slyšících a neslyšících. Naopak, je zde popisován vzájemný spor dvou velmocí, jejichž zástupci jsou slyšící. Neslyšící se v tomto případě stávají hrdiny, neboť tento spor vyřešili. V této souvislosti si zároveň můžeme povšimnout uznání ze strany intaktní společnosti: „...a uznale pokývá hlavou, že je to moc dobrý nápad.“ V tomto příběhu tedy můžeme spatřovat nepřímou soupeřivost neslyšících se slyšícími, kdy právě minorita je tou skupinou, která se stává lepší.

Předsudečná představa:

Ve vztahu k intaktní společnosti se tu nesetkáváme s žádnou předsudečnou myšlenkou. Je zde zdůrazněn pouze postoj minority k majoritě.

Kategorie:

Neslyšící – hrdina, převaha (vítězství) neslyšících nad slyšícími.

Zdroj:

Ptáček 2008.

g) Spermie

Seděl na baru a užíval si pozorování tolika krásných tělíček. Řekl kamarádovi, ať si vybere, a on že jde za tamtou, která tak krásně tančí. Napsal na papírek slovo sex a rovnou jí ho ukázal. Ona se na něj podívala a byla pro. Byl nadšený, a tak šli nahoru a začalo to krásné líbání, hlazení, svlékání a vzrušivé tření. Ve varlatech blikne alarm, vzbudím se a nastupuji na službu. Oblékám si služební

oblek, nasadím si přilbu a dálkovým ovladačem se mi podaří až na několikátý pokus otevřít kokpit. Dostávám do rukou mapu, aha, držím ji obráceně. Nastupuji do kokpitu, sedám si a všude kolem mě blikají diody a světýlka na elektronickém panelu. Ostatní spermie okolo zatím tankují šťávu. Milování a vášnivě mazlení mezitím stále pokračuje, a tak dostávám mapu, kterou suverénně házím za palubní panel. Já to přece zvládnou a trefím i bez toho. Milování je čím dál tím vášnivější, všechno vře a adrenalin stoupá. Šéf naší armády má za úkol odsouhlasit start. Řídící centrum vydává zvukový signál ke startu a všechny spermie vystřelí vpřed. Já jsem ale uvízl hned na startu, protože jsem nic neslyšel. Jsem neslyšící a očekával jsem světelnou signalizaci. Řídící centrum mě však ignoruje a popohání mě, ať už hlavně jedu. To ale není fér, já jsem neslyšící! No každopádně konečně vyrážím, ale bičik se nějak kroutí a nepravidelně rotuje. Řízení se nedá moc ovládat. Uf, teď od kolegy odletěl bičik, to bylo o fous, málem jsem neuhnul včas. Všichni už jsou vepředu, to tam určitě první nebudu. Cestou potkávám odpadávající spermie. Při milování se zvyšuje tření a dochází k ejakulaci. Napětí stoupá a celá naše armáda vystřelí a letí vzduchem do Venušiny jeskyně. Některé spermie naráží do okolních stěn a vybuchují nebo se trhají na kusy. Já stále nemám na hlavní peloton, a tak se pomalu smíruji s tím, že první nebudu. Najednou se cesta rozděluje a hlavní peloton zahne doleva. Já se na rozcestí zastavuji a v mapě se snažím najít správnou cestu. Bez úspěchu, a tak mi nezbyvá nic jiného než dát na svůj instinkt a vydávám se cestou vpravo. Mezitím na druhé cestě, kterou se vydal peloton, narážejí na překážku v podobě světelného značení upozorňujícího na výkopové práce na cestě. Dělníci tam kopou a sbíječkami opravují cestu a peloton se musí vrátit zpět. Přemýšlím o tom, že prohraji a že jsem se přece jen neměl tak vytahovat. Slyšící peloton už mezitím doráží zpět na rozcestí a vydává se druhou cestou. Vidím své kolegy lačné po vítězství ve zpětném zrcátku, a tak přidám plyn a letím jako s větrem o závod. Můj kulatý cíl se přibližuje a já ze všech sil střelím dovnitř. Vidím, jak se ostatní spermie odrážejí od povrchu a vybuchují. Uvnitř genetičtí architekti budují podobu člověka. Připevňují tělo, nohy, ruce, obličej, nos a malují oči. Při kontrole genetické výbavy zjišťují, že v záznamové dokumentaci nejsou záznamy o uších. Diskutují o možném řešení, ale nakonec to

nechají být a uši zaslepi. Čas plyne, ženě roste břicho, až jednoho dne začne rodit a sanitka ji veze na porodní sál, kde porodí neslyšící holčičku.

Analýza příběhu „Spermie“:

V tomto příběhu je očima neslyšících reflektován postoj majoritní společnosti k nim. Především je upozorňováno na bariéry (ve výše uvedeném textu se jednalo např. o zvukovou signalizaci), které neslyšící musí překonávat a díky nim nemohou mít rovné příležitosti jako ostatní. V této souvislosti se za velmi zajímavou jeví fráze: „*To ale není fér, já jsem neslyšící!*“ Z tohoto slovního spojení lze usuzovat určitou snahu o zdůraznění svého postižení a úsilí o to, aby byly prosazeny výhody v jeho prospěch. Dále je třeba opět upozornit na militantní chování, které nám z tohoto příběhu vyplývá. To následně graduje vítězstvím neslyšícího nad slyšícími.

Předsudečná představa:

Ve vztahu k majoritní společnosti se tu setkáváme s názorem, který tvrdí, že slyšící staví lidem se sluchovým postižením do cesty řadu překážek a nejsou ochotni (schopni) je jakkoliv eliminovat.

Kategorie:

Slyšící – bariéry, militantní chování neslyšících, neslyšící – egoismus.

Zdroj:

Ptáček 2008.

h) 0 – 1 000 000

Po cestě si vykračuje pěkná žena, na kterou je radost pohledět. Má parádně načesané vlasy, dlouhé řasy, výrazné rudé rty a k tomu ideální postavička. Samozřejmě, že slyší. Jednoho dne jí naroste břicho, ale ona si z toho nic nedělá, jen mávne rukou a s potěšením si své zvětšující se břicho užívá. Malý se uvnitř protahuje, až se břicho pořádně vyboulí. Spokojeně si tam hoví, cucá si palec a pozoruje plující vzduchové bubliny. Už by se mu chtělo ven, a tak se ptá, zda už je čas. Bohužel ne, ale neuplyne dlouhá doba a ptá se nedočkavě znovu. Když dostane kladnou odpověď, s radostí doplave k otvoru, nahmatá blánu, kterou roztrhne, a chystá se ven. Ženu tak chytne porodní stah a honem vytahuje mobil, aby zavolala pomoc. Je ale příliš roztržitá, mobil jí vypadne z ruky

a roztrhne se na kusy. Nezbyva jí než volat o pomoc. Nedaleko zrovna jede sanitka a řidič si jí všimne. Prudce zabrzdí, otevře zadní dveře a naloží ji do auta. Nastartuje a prudce sešlápne plyn, až kola zakvílí. Pálí to po ulici a lidé skoro nestačí uskakovat. Řidiči sanitky je to divné, a tak raději zkontroluje výstražná světla na střeše. Ta jsou zhasnutá, a tak je rozsvítí a jede k nemocnici. Před vchodem prudce zabrzdí, vyloží lehátko s těhotnou ženou a spěchá s ní dovnitř, až kolečka sviští. Uvnitř vnímá jen mihotající se světla, jak rychle jede. Konečně je u dveří, která se rozevrou a nastávající maminka za nimi mizí, jak se zavírají. Sanitář slyší porodní vzdechy a tlačení, následuje ulevující dýchání, pak ještě jednou vzdechy a už je miminko na světě a leží na maminčině břiše. Má rozčepýřené vlasy a mžouravě se rozhlíží kolem. Vidí mámu, pozdraví ji a unaveně mu klesne hlava zpátky na mámino břicho. Máma ho pohladí, chvíli se s ním pomazlí, a když ho chce odložit stranou, něco jí brání. A vida, pupeční šňůra, doktoři ji zapomněli odstříhnout. Maminka je o to tedy poprosí a oni to napraví a přestříhnou ji.

Když dítě trochu povyroste, maminka si ho před sebe postaví, zacvičí mu s ručičkami a něco mu povídá. Dítě ale nereaguje a kouká, kde co lítá, a tak to zkouší znovu a mluví na něj. Protože to ale nepomáhá, popadne ho a vláčí ho rychle k foniatrovi. Klučina za ní jen vlaje a nestihá. Když dosedne před doktora s vyleštěným zrcátkem na čele, jehož obrovské břicho pevně obepíná mohutný pásek, následuje prohlídka. Doktor si ho pořádně prohlédne, zvedne mu ruce, zacvičí s nimi a otočí ho k sobě zády. Tleskne a nic. Tleskne znovu, a když dítě nereaguje, jen se pousměje a je mu jasné, že klučina neslyší. Když to sdělí matce, ta se hned rozpláče a bezradně se ptá, co s tím. Doktor ji však utěšuje a vítězoslavně vytáhne kufr, z něhož vyndá kochleární implantát. Vychvaluje kvality přístroje a snaží se matku navnadit tím, že dítě po implantaci uslyší dokonce poletovat motýly a hudbu, při které smyčec ladně klouže po houslových strunách. Naučí se i perfektně mluvit. Když však sdělí i celkovou cenu, která je rovný 1 000 000, matka nevěřičně hledí na doktora a přemýšlí, kde vzít tolik peněz. Nakonec ho požádá, zda by tam neměl něco levnějšího. Doktor z toho není zrovna nadšený, ale vytáhne závěsné sluchadlo se zadním sklápěním na baterie. Dle doktora poslech pomocí tohoto sluchadla je docela

slušný. Když se však matka dozví celkovou cenu, která je 10 000, ptá se doktora na ještě levnější možnost. Doktor už je z toho otrávený, a tak matce přinese knihu, nalistuje v ní stránku, kde se píše o znakovém jazyce a zdůrazní, že tato metoda nestojí ani korunu. Matka s radostí vyskočí a hned je rozhodnutá pro knihu, kterou si strčí do kapsy. Doktor ji však dál přesvědčuje, že znakování jí nedoporučuje, protože se tak syn vůbec nedostane k mluvení. Doporučuje jí kufřík s kochleárním implantátem a znovu zmiňuje ladnou hudbu linoucí se z houslí, kterou by tak její syn mohl slyšet. Stačí zaplatit 1 000 000. Matka se nechá přemluvit, částku zaplatí a doktor si ji s d'ábelským výrazem nese do trezoru. Poté vystrnadí matku z ordinace, zavře za ní dveře a přistoupí k chlapci. Toho jemně pohladí, potom ho nic netušícího omráčí a uloží na lehátko. Navlékne si roušku a rukavice, vezme si skalpel a chystá se řezat. Mezitím matka netrpělivě nahlédne klíčovou dírkou, aby zjistila, co se uvnitř děje. Zděšeně rozrazí dveře, odstrčí doktora, vezme svého syna do náruče a smutně ho hladí. Poté ho pustí, vytáhne knihu o znakovém jazyce a nalistuje stránku, podle které napodobuje znak „máma“. Klučina se nejprve vykuleně dívá na matku a poté po ní znak „máma“ zopakuje. Matka má radost a listuje dál, až najde znak „táta“. Po předvedení klučina nadšeně opakuje, co mu matka ukazuje. Ta listuje dál a stejně jako předtím po ní klučina opakuje i znak „auta“. Matka září štěstím a radostně syna obejmě.

Analýza příběhu „0 – 1 000 000“:

V příběhu se setkáváme se stále velmi aktuálním a diskutovaným tématem „neslyšící a kochleární implantát.“ V tomto případě se jedná o jednoznačně odmítavý postoj vůči této elektronické sluchové náhradě. Svoji roli zde hraje i slyšící, který je zde prezentován jako „odborník,“ který zavrhuje znakový jazyk a propaguje důležitost slyšení a mluvení. V této souvislosti proklamuje kochleární implantát za velmi účinnou sluchovou náhradu, která právě toto umožní. Mj. se snaží kochleární implantát vnutit za účelem zisku. Je třeba zároveň upozornit, že v příběhu sehrává velmi důležitou roli i znakový jazyk. Vzhledem k jeho důležitosti v komunitě Neslyšících je zde prezentován jako nejspolehlivější dorozumívací prostředek, který nic nestojí.

Předsudečná představa:

Stěžejní myšlenkou, se kterou se tu setkáváme, je přesvědčení, že intaktní společnost ví nejlépe, co je pro sluchově postižené nejlepší. Zároveň jsou slyšící považováni za osoby, které se tyto pomůcky snaží propagovat pouze za účelem zisku.

Kategorie:

Znakový jazyk, komunita Neslyšících, kochleární implantát, slyšící – rozhodují za neslyšící, „pomoc“ neslyšícím = výdělek.

Zdroj:

Awí příběhy 2008.

i) Implantace – amputace

Je krásné pozorovat honící se mraky po obloze, proudy vody padající z nebe při letním lijáku, vítr, jak cuchá chuchvalce listí a pohazuje si s nimi v divoké hře, nádheru vycházejícího slunce a potom jeho dojemný západ. Je to tak krásné. Mladou ženu potkalo veliké štěstí. Otěhotněla a užívala si krásné období těhotenství. Po rychlém, ale intenzivním porodu se jí narodilo roztomilé malé stvoření. První dny jejich soužití byly plné seznamování a vzájemného hraní. Odhalovali zajímavou hru brnkání na rty, se kterou se malý vždy uspal a s ní se zase probudil.

Dny ubíhaly a z malého stvoření se začala klubat krásná slečna. Neslyšela, ale svět kolem sebe dokonale vnímala očima. Brzy se začala parádit jako každá malá princezna. Dostala své první náušnice, se kterými si hrdě vykračovala a jejich třpytivými záblesky šimrala všechny kolemjdoucí. Zanedlouho na to si oblékla svou první opravdovou sukni pro velké dámy. Zvlněná látka jí roztomile splývala podle nohou. Její dívčí půvab podtrhovaly dorůstající dlouhé vlasy. Ty se jí vlnily v rytmu chůze. Vítr ji škádlil a vlasy jí foukal přímo do obličeje. Dívka na škádlení přistoupila a pramen vlasů vždy z obličeje vrátila zpět do hry s větrem. Je tak krásné a dobrodružné pozorovat svět kolem sebe. Třeba takový strom a jeho nekonečné množství srdíčkových lístečků zavěšených na bohatě propletených větvičkách. A co potom, když lumpačivý vítr foukne do koruny stromů. Spadne jeden lísteček a pluje ve vzduchu, ale je jen předvojem dalších mnoha a mnoha lístečků, které sněží směrem k zemi. Hra větru probudí

i ptáčka, který našel místo pro odpočinek právě v koruně stromu. Vyplašeně vylétl ze stromu, divoce zamával křídly a rozlétl se do neznáma asi hledat jiné klidné místo. Své kouzlo měla i letní bouřka, kdy se na obloze honily tmavé mraky do té doby, dokud do sebe nezačaly narážet. S každou srážkou z mraků vystřelil oslnivý blesk. Hned za bleskem následoval mocný hrom, který otřásl celou zemí pod nohama. A vše omyl prudký déšť. Bylo romantické pozorovat poslední kapky končícího lijáku, jak se vždy roztrhly do milionu malých kapiček, které se rozprskly do všech stran od místa, kam dopadly. Stékaly lidem do obličeje tak, že vypadali, jako by plakali. Ale zcela jistě to nebyl nešťastný pláč.

Naše slečna velmi brzy získala dar znakového jazyka. Začala komunikovat s celým světem pohybem rukou, obličeje a těla. Vtom se ale objevili první lidé, kteří říkali: „Nech ty ruce, neznakuj, nemluv!“ Obloustlý lékař s mastnými vlasy, sčesanými ke straně, přišel ještě s drastičtějším nápadem: „Kochleární implantát, tenhle drahý, ale zázračný přístroj je pro tebe to nejlepší.“ Bez jakýchkoli jednání proběhla operace. Velmi bolestivý zákrok, po kterém měla naše slečna celý přístroj vsítý za uchem. Lékař byl spokojený. Říká: „Však uvidíš, jak krásně uslyšíš všechny zvuky světa. Tlesk! Už slyšíš?“ Nebyl to příjemný zvuk, byla to ohromná rána, která bolela hluboko v uchu. Lékař se ale nevzdával: „Musíš hezky mluvit, musíš cvičit pohyby úst, nahoru, dolů, doleva, doprava. No jen do toho!“ Tak dobře, řekla si slečna, zkusím to. „Píp! Písk! Musíš se víc snažit. Musíš si povídat s lidmi kolem sebe. Tak do toho!“ takhle jí neustále nutil do mluvení lékař.

S obrovským ostychem a strachem se nechala přemluvit. Setkala se s lidmi a byla připravena mluvit. To ale musí nejdřív odezřít všechno, co jí ten člověk chce říct, aby měla na co odpovídat. To mluvení je tak nehezké. Kolik slin se při něm naprská na toho, s kým si chcete povídat. Vše se ještě zhoršilo, když si s vámi chtěli dva nebo tři nebo deset lidí povídat najednou. Oči pracovaly na plné obrázky, ale výsledkem veškerého snažení byl jen neuvěřitelný zmatek, žádné porozumění a pocit absolutní bezmoci.

Ani její pohyb mezi lidmi není už tak bezstarostný jako dřív. Stačí se jí jen nešikovně dotknout a už se vnější část přístroje odpojí a visí bezvládně na kusu

drátu. Jak nepříjemné! Ani krásy světa kolem nejsou takové jako dřív. Třeba můj milovaný strom a jeho nekonečné množství srdíčkových lístečků zavěšených na bohatě propletených větvíčkách. Když do něj foukne vítr, zelený lísteček spadne k zemi, ale s takovým obrovským rámusem ŠŠŠ!, že dívka musí okamžitě změnit nastavení přístroje. Co když potom z koruny stromů vyletí probuzený ptáček? Zastaví se mi přesně nad hlavou a tak neuvěřitelně řve, až mu jeho jazyk zlověstně visí ze zobáku: “DUDU!“ To už naše slečna sundává přístroj a zkouší ho znovu nandat. Než to udělá, ptáček už odlétá pryč. Nejhorším ze všeho byla milovaná bouřka. S každou srážkou mraku se jí v hlavě odehrál obrovský náraz. Dešťové kapky stékají po její tváři, avšak tentokrát se už míchají s jejími opravdovými slzami. Když kapka dokápla na přístroj, slečna opět slyšela další strašidelný zvuk. To už ji donutilo vytáhnout deštník a před bouřkou se schovat. Nikdy před tím to nechtěla. A ani tím nezískala klid. Ach, jak ten pes hlasitě štěká: „BRAUF, BRAUF!“ Jak ta auta na silnicích burácí: „TÚTÚ, UÁUÁ!“ Je to jako by mi vrtali do hlavy obrovské šrouby. Ani mluvení s lidmi není příjemné. Tolik to všechno bolí! Je jediné řešení. Kochleární implantát musí pryč. A tak bez dalšího přemýšlení strhává přístroj z hlavy a odhazuje ho, jak nejdál to jen jde. To je ono! Teď může opět poznávat všechny krásy světa tak, jak je pro ni přirozené a jak jí to dělá radost – očima!

Analýza příběhu „Implantace – amputace“:

Příběh můžeme chápat jako určitou komparaci dvou světů – před a po implantaci kochleárního implantátu. Na jedné straně je zde velmi barvitě popisován svět očima neslyšícího. V tomto vyprávění se odráží skutečnost, že neslyšící vnímají okolní svět vizuální, popř. hmatovou cestou a vše je pro ně intenzivnější. Kromě toho je zde do popředí stavěn i znakový jazyk, který je tu považován za dar. Jednoduše řečeno – odráží se zde znaky komunity Neslyšících, pro kterou jsou všechny zmíněné prvky posvátné. Naproti tomu se tu setkáme i s detailním popisem světa po implantaci. Ten už ovšem není popisován optimisticky. Velmi se zde totiž odráží postoj Neslyšících k této elektronické sluchové náhradě. Mj. zde svoji roli opět hraje slyšící jakožto osoba zavrhuující znakový jazyk a podporující kochleární implantát s vidinou zisku.

Předsudečná představa:

Ve vztahu k majoritní společnosti lze opět prezentovat myšlenku, která je považuje za osoby, které ví nejlépe, co je pro neslyšící nejlepší a zároveň se snaží o propagaci kochleárních implantátů pouze za účelem zisku.

Kategorie:

Znakový jazyk, komunita Neslyšících, kochleární implantát, slyšící – rozhodují za neslyšící, „pomoc“ neslyšícím = výdělek.

Zdroj:

Awi příběhy 2008.

Kategorie vtipů a jejich četnost

Na základě provedené analýzy jednotlivých vtipů a příběhů jsme si i zde definovali základní kategorie. Tyto kategorie se vzájemně nevylučují a prolínají se. Pro přehlednost je uvádíme i s jejich četností v tabulce níže.

Tabulka 6: Kategorie vtipů – anekdoty o slyšících

Kategorie	Četnost výskytu
Slyšící – bariéry	4
Znakový jazyk	3
Komunita Neslyšících	3
Převaha (vítězství) neslyšících nad slyšícími	3
„Pomoc“ neslyšícím = výdělek	3
Kochleární implantát	2
Militantní chování neslyšících	2
Slyšící – rozhodují za neslyšící	2
Neslyšící – egoismus	2
Neslyšící – vtip mířený na sebe/skupinu neslyšících	2
Slyšící – nelze jim důvěřovat	1
Neslyšící – hrdina	1

Jak může být z tabulky výše patrné, anekdoty a příběhy nejsou cíleny pouze proti intaktní společnosti. Najdeme v nich i znaky typické pro komunitu Neslyšících, na které je upozorňováno a které jsou vyzdvihovány.

Nejpočetnější skupinu tvořily anekdoty a příběhy, ve kterých je upozorňováno na **bariéry** vůči osobám se sluchovým postižením. Setkáváme se zde jak s typickými bariérami, jako je např. zvuková signalizace (viz příběh g), tak i s typem bariér, který je prezentován ve formě postojů intaktní společnosti vůči minoritě (viz anekdota a, c, e). Ve vztahu k intaktní společnosti se zároveň v jedné anekdotě ze strany neslyšících setkáváme s projevem **nedůvěry**. V té byl slyšící člověk prezentován jako osoba, která sluchově postižené jenom využívá a „pomáhá“ jim pouze za účelem **výdělku** (viz anekdota e). S vidinou výdělku, ovšem ve vztahu ke **kochleárním implantátům**, se setkáváme i v dalších dvou příbězích (viz h, i). Zde jsou zároveň slyšící vnímáni jako osoby, které **rozhodují za neslyšící** a vědí, co je pro sluchově postižené nejlepší. Problematika kochleárních implantátů představuje pro **komunitu Neslyšících** stále diskutované téma, ke kterému se staví z velké části negativisticky. Tento postoj se promítá i v samotných příbězích. V nich je patrné nejen odsuzování této elektronické sluchové náhrady (viz příběh h), ale zároveň je tu barvitě popisován svět očima neslyšícího. Cílem je totiž upozornit na nepotřebnost kochleárních implantátů a vyzdvihnout důležitost **znakového jazyka**, kde v některých případech je dokonce nazýván darem (viz příběh i). Téma znakového jazyka se objevuje také v anekdotě King Kong (viz anekdota b). Tu lze vnímat i jako vtip, ve kterém si neslyšící dělají legraci sami ze sebe. Do téže skupiny, tzn. **neslyšící – vtip mířený na sebe/skupinu neslyšících**, lze zařadit také anekdotu, která je zaměřena na kompenzační pomůcky nejen sluchově postižených (viz anekdota c). **Převaha (vítězství) neslyšících nad slyšícími** tvoří další skupinu, se kterou se v anekdotách a příbězích setkáme. Buď jsou v nich neslyšící prezentováni jako velké silné bytosti, kterých se slyšící bojí (viz anekdota b), a tím nad nimi zvítězí, popř. toužebného vítězství nad majoritou dosáhnout lstí (viz anekdota d; příběh f). Kromě touhy po vítězství je tu patrná i silná bojechtivost, tzn. **militantní chování** (viz anekdota d; příběh g). V jedné z anekdot (viz f) je neslyšící dokonce prezentován jako **hrdina**, neboť dokázal i přes své postižení vyřešit spor mezi dvěma slyšícími. Neslyšící se zároveň i v některých anekdotách či příbězích snaží o někdy až přehnané zdůraznění jejich postižení (**egoismus**), na základě kterého lze chápat určitou snahu o prosazení výhod jenom v jejich prospěch (viz anekdota e; příběh g).

Kategorizace vtipů dle typů předsudků

Z hlediska kategorizace vtipů dle typů předsudků budeme i v tomto případě vycházet z dělení od Krhutové (viz tabulka 4). Autorka si je vědoma, že s tímto dělením předsudků se setkáme nejčastěji ve vztahu k osobám s postižením. Z tohoto důvodu proto bude pro účely této práce následující dělení poupraveno. Typy předsudků zůstanou až na jednu výjimku neměnné. Charakteristika všech typů ale bude autorkou poupravena, aby bylo možné toto dělení využít i ve vztahu k majoritní společnosti.¹³

V tabulce níže uvádíme jednotlivé typy předsudků i s jejich bližší charakteristikou:

Tabulka 7: Typy předsudků

Typ předsudku	Charakteristika
Podceňující (paternalisticko-podceňující)	Názor sluchově postižených, že ten kdo slyší, je z „nižší vrstvy“; slyšet znamená být omezován.
Odmítavé	Majoritní společnost je považována za společenství, které představuje pro sluchově postižené „hrozbu“, zátěž; nechtějí s ní mít nic společného.
Hostilní/protektivně-paušalizující	Názor sluchově postižených, že slyšící myslí pouze na sebe; mají spoustu výhod pouze pro sebe a v této oblasti na ně často zapomínají.
Idealizující/heroizující	Intaktní společnost představuje pro osoby se sluchovým postižením vzor a inspiraci; nedají na ně dopustit.

Stejně jako v kapitole 4.3.1. tak i zde tímto rozdělením získáme přehled o četnosti výskytu jednotlivých typů předsudků v anekdotách a příbězích. Nicméně jak již samotná analýza anekdot a příběhů napovídá, výskyt předsudků v nich nebude tolik frekventovaný jako u anekdot, které vypráví intaktní společnost o osobách se sluchovým postižením.

Tabulku s výsledky uvádíme níže.

¹³ Předlohou k této úpravě bylo nejen samotné dělení od Krhutové (2005), ale zároveň již provedená analýza jednotlivých anekdot a příběhů od sluchově postižených, ze které lze již předběžně vyčíst jednotlivé postoje sluchově postižených k intaktní společnosti.

Tabulka 8: Četnost výskytu typů předsudků – anekdoty o slyšících

Typ předsudku	Četnost výskytu
Odmítavé	4
Hostilní/protektivně-paušalizující	2
Podceňující (paternalisticko-podceňující)	0
Idealizující/heroizující	0

Z tabulky výše nám může být patrná převaha anekdot a příběhů, ve kterých se setkáme s **odmítavými** předsudky. Na základě podrobnější analýzy bylo následně zjištěno, že tento typ předsudku se objevuje zejména v anekdotách a příbězích, které řadíme do kategorie „pomoc neslyšícím = výdělek“ (viz anekdota e; příběh h, i) a dále tam, kde jsou slyšící považováni za osoby, které rozhodují o osudu neslyšících (viz příběh h, i). Především vidina zisku je totiž ze strany minority vnímána jako jeden z mnoha důvodů neadekvátního jednání intaktní společnosti k nim. Z tohoto postoje proto následně vyplývá i nedůvěra neslyšících k majoritě. (viz anekdota e). Odmítavý typ předsudku se mj. objevuje také v anekdotách a příbězích, které se zaměřují na bariéry (viz anekdota e; příběh g). Ze strany minority jsou za takovou bariéru považovány typické překážky (např. zvuková signalizace), ale také samotný postoj slyšících. Veškeré tyto aspekty představují pro sluchově postižené zátěž a jsou jedním z důvodů, proč se kontaktu s intaktní společností snaží vyhýbat.

Hostilní/protektivně-paušalizující typ předsudku je další skupinou, se kterou se lze v analyzovaných anekdotách setkat. Do této skupiny řadíme vtipy, které jsou v této práci zařazeny do kategorie „slyšící – bariéry“ (viz anekdota a, c). V těchto anekdotách jsou totiž slyšící prezentováni jako jednostranně smýšlející společnost, která nebere v potaz možnou přítomnost sluchově postižených mezi nimi, tzn. myslí pouze na sebe.

Podceňující a idealizující/heroizující typ předsudku se v uvedených anekdotách a příbězích ve vztahu k majoritní společnosti nevyskytuje.

Aby bylo rozdělení jednotlivých anekdot a příběhů kompletní, je třeba v této souvislosti upozornit na jeden důležitý fakt. V některých uvedených anekdotách a příbězích se předsudky ve vztahu k intaktní společnosti neobjevují (viz anekdota

b, d; příběh f). I přes to, že se v nich setkáme se vzájemnou konfrontací minority a majority, předsudek v nich nenajdeme. Primárně je v nich totiž vyjadřována převaha neslyšících nad slyšícími.

4.3.3. Shrnutí výsledků obsahové analýzy anekdot

Podrobná obsahová analýza jednotlivých anekdot nám poskytla bližší pohled na vzájemné předsudky majority a minority.

Předsudky ve vztahu k osobám se sluchovým postižením se objevovaly ve všech anekdotách, které intaktní společnost vypráví o těchto osobách. V samotných anekdotách se velmi často projevuje neznalost intaktní společnosti o sluchově postižených. Mnoho předsudků vůči neslyšícím totiž vyplývá především z neznalosti této skupiny – jejich specifík, kultury, zvyků aj. O tom svědčí i značně široký okruh oblastí (kategorií), které jsou v anekdotách zesměšňovány (viz tabulka 3). Jednou z poměrně frekventovaných oblastí, se kterou jsme se ve vtipech setkali, byla oblast komunikace. Ta je u neslyšících velmi specifická, a proto se často stává středem předpojatého úsudku. Z obsahové analýzy nám ve vztahu k této oblasti vyplynula následující stěžejní zjištění. Ze samotných anekdot vyplývá především hluboce zakořeněná představa o tom, že neslyšící nejsou schopni verbálně komunikovat. Kromě toho se tu setkáváme i s prezentací znakového jazyka, který je zde chápán jako primitivní komunikační prostředek tvořený směšnými gesty a výraznými pohyby. V anekdotách jsme se zároveň setkali s odezíráním, které je považováno za zcela běžnou a účinnou metodu dorozumívání, kterou dokonce ovládá každý neslyšící.

Za neméně důležité jsou považovány i ostatní kategorie uvedené v tabulce 3. Ty představují další příklady oblastí, které podléhají předsudečnému smýšlení ze strany intaktní společnosti. Nejedná se tedy pouze o komunikaci, ale z anekdot vyplývají i určité představy např. o povahových rysech sluchově postižených (nespolehlivost, agresivita, nesamostatnost aj.), o jejich kompenzačních pomůckách a jejich sluchu jako takovém. Nicméně i zde se odráží již zmíněné nízké povědomí intaktní společnosti o sluchově postižených.

Následné rozdělení anekdot dle jednotlivých typů předsudků nepřineslo nikterak překvapující výsledky. Z těch jednoznačně vyplývá převaha podceňujícího

typu předsudku. V důsledku svého postižení totiž bývají neslyšící velmi často podceňováni a spíše než potenciál v nich intaktní společnost vidí ubožáky, kteří kvůli svému postižení nic nezvládnou. Kromě podceňujícího typu předsudku ale z výsledku vyplývá i výskyt dalších typů předsudků v anekdotách – idealizujících, odmítavých a protektivních. Jejich přítomnost ve vtipech nám dokládá, jak široké a různorodé postoje zaujímá intaktní společnost k osobám se sluchovým postižením.

Anekdoty a příběhy od sluchově postižených naopak představují velmi specifickou skupinu. Setkáme se v nich totiž nejen s předsudky vůči slyšícím, ale zároveň v nich je zdůrazňována důležitost komunity Neslyšících a jejich prvků, které jsou pro ni významné (např. znakový jazyk). Z obsahové analýzy dokonce vyplynulo, že v některých anekdotách se s žádným předsudkem vůči slyšícím neseťkáme. Ačkoliv se v nich objevuje vzájemná konfrontace minority a majority, podstata spočívá především v soutěživosti, bojovnosti a snaze přelstít a zvítězit nad slyšícími. Tyto prvky vyskytující se v anekdotách mohou signalizovat např. nízké sebevědomí neslyšících.

Z hlediska předsudků k majoritní společnosti výsledky hovoří jasně. Primárně zde přetrvává odmítavý typ předsudku. Ten vyplývá především z faktu, že v anekdotách je převážně upozorňováno na bariéry (ať typické nebo postojové), které ztěžují život neslyšícím a mnohdy se negativně podílí na jejich dalším osudu. Mj. jsou slyšící vnímáni jako jednostranně smýšlející společnost, tzn. neberou v potaz přítomnost sluchově postižených mezi nimi.

Vzhledem k tomu, že obsahová analýza anekdot od sluchově postižených přinesla poměrně zajímavá zjištění, budeme se proto těmito výsledky zabývat ještě v závěrečné diskusi této práce.

4.4. Komparace výsledků obsahové analýzy anekdot

V následujícím textu se budeme věnovat vzájemnému srovnání výsledků obsahové analýzy obou skupin anekdot. Souhrnné shrnutí výsledků obsahové analýzy anekdot uvádíme v textu výše. Nicméně stěžejní pro následnou komparaci budou především tabulky uváděné u obou skupin vtipů (viz tabulka 3, 5, 6, 8). Tyto tabulky nejenže nabízejí přehledné rozdělení vtipů do kategorií, které vyplynuly z obsahové analýzy, ale zároveň z nich lze vyčíst i četnost jejich výskytu společně s četností výskytu jednotlivých typů předsudků v nich. Představují pro nás tedy jakýsi ukazatel toho, jaké

oblasti nejčastěji mezi těmito dvěma skupinami podléhají v anekdotách předsudečnému smýšlení a jaké typy předsudků se v nich vůbec nejčastěji objevují. Jejich vzájemným srovnáním tedy získáme přehled o tom, v čem jsou tyto dvě skupiny anekdot specifické.

Srovnání kategorií vtipů

Vzájemným porovnáním jednotlivých kategorií u obou skupin vtipů (viz tabulka 9) si můžeme povšimnout následujících rozdílů.¹⁴

Tabulka 9: Kategorie vtipů – porovnání

Anekdoty o sluchově postižených	Anekdoty o intaktní společnosti
Vtipy o dospělých	Slyšící – bariéry
Nedoslýchavost	Znakový jazyk
Komunikace obecně	Komunita Neslyšících
Neslyšící – úplná hluchota (vůbec nic neslyšící)	Převaha (vítězství) neslyšících nad slyšícími
Znakový jazyk	„Pomoc“ neslyšícím = výdělek
Sluchové postižení – nespolehlivé osoby	Kochleární implantát
Tlumočník	Militantní chování neslyšících
Sluchadla	Slyšící – rozhodují za neslyšící
Odezírání	Neslyšící – egoismus
Neslyšící – negramotnost	Neslyšící – vtip mířený na sebe/skupinu neslyšících
Neslyšící = nesamostatnost	Slyšící – nelze jim důvěřovat
Neslyšící – sklony k agresivitě	Neslyšící – hrdina

Zásadní rozdíl, který nám vyplývá z tabulky výše, můžeme vnímat především v obsahu, který se skrývá za samotnými kategoriemi. V anekdotách, které vypráví intaktní společnost o osobách se sluchovým postižením, se setkáme pouze s předsudky vůči této minoritě. Ty jsou obvykle směřovány na jejich potřeby, vlastnosti a jiné specifické charakteristiky. Naproti tomu anekdoty a příběhy od sluchově postižených, ve

¹⁴ Zmíněná rozdílnost se netýká odlišných názvů kategorií u těchto dvou skupin anekdot – vzhledem k charakteru analyzovaných vtipů (vtipy o sluchově postižených X o slyšících) je tento nesoulad více než pravděpodobný.

kterých figurují slyšící, mají zcela jinou koncepci. Setkáme se v nich nejen s předsudky vůči majoritě, ale současně i s prvky, které vyzdvihují důležitost komunity Neslyšících. Zároveň je třeba také upozornit, že s předsudky se nesetkáme ve všech anekdotách, popř. příbězích od sluchově postižených. V této oblasti lze vnímat další citelný rozdíl.

Zatímco v anekdotách o sluchově postižených jen velmi zřídka narazíme na přímou konfrontaci mezi slyšícím a neslyšícím, která by naznačovala toužebnou snahu majority přelstít a zvítězit nad minoritou, ve vtipech o slyšících tomu je právě naopak. V některých anekdotách a příbězích od sluchově postižených se právě setkáme s militantním chováním, touhou přelstít a zvítězit nad slyšícími.

Velmi názorným příkladem výše uvedených tvrzení mohou být anekdoty „Nájemník“, „Džin“ a „Svět neslyšících.“

Anekdoty o sluchově postižených (viz „Nájemník“ a „Džin“) jsou přímo mířeny proti této minoritě. Jednak se v nich objevuje předpoklad týkající se znakového jazyka, který je chápán jako primitivní komunikační prostředek („...a vidí ženu, jak se drží za prsa a skáče ze stolu na zem. Vedle stolu sedí chlap na nočníku a drží deštník...“). Zároveň se tu setkáváme s předpokladem vůči nedoslýchavým osobám, které jsou považovány za neschopné jedince dorozumět se v majoritní společnosti („...A tak je to se vším, s tím troubou nedoslýchavým. Copak si myslíte, že jsem chtěl třicet centimetrů dlouhý tenis?“). Přímou konfrontaci mezi slyšícím a neslyšícím zde nenajdeme. V podobném „duchu“ jsou prezentovány i ostatní vtipy.

Naproti tomu zde máme příklad anekdoty o intaktní společnosti (viz „Svět neslyšících“), která představuje poměrně známou a oblíbenou anekdotu v komunitě Neslyšících. Oblíbenou především pro její pointu, kdy neslyšící přelstí slyšícího („Chtěl bych, abys mi odebral jedno varle“. Aladin odpoví: „Samozřejmě,“ a luskne prsty. V tu chvíli neslyšícímu zmizí jedno varle. Ten se s úsměvem otočí na slyšícího, který se právě drží v rozkroku a má nešťastný výraz v očích. Neslyšící má však konečně radost, protože svět už bude jen neslyšící.). Jednoduše řečeno – jedná se o velmi názorný příklad, ve kterém nenalezneme žádný předpoklad vůči slyšícím, ale naopak se tu setkáme s již zmiňovanou touhou neslyšících zvítězit nad majoritou. Kromě této anekdoty se s tímto postojem setkáme např. ve vtipu „King Kong“, příběhu „Spermie“ nebo „USA vs. Rusko.“

Kromě výše uvedeného z tabulky dále vyplývá, že se u obou skupin setkáváme s jedinou totožnou kategorií – „znakový jazyk.“ Jeho pojetí bude ovšem u obou skupin velmi odlišné. Zatímco ze strany intaktní společnosti (jak již bylo zmiňováno v textu výše) je vnímán jako primitivní komunikační prostředek, kterému se slyšící pro jeho výrazná gesta a pohyby vysmívají (viz anekdota „Nájemník,“ „Kurz“), neslyšící jej vnímají zcela jinak. Především pro komunitu Neslyšících je znakový jazyk velmi důležitou součástí jejich společenství. Tento postoj lze vnímat i v jejich anekdotách a příbězích (viz příběh „Implantace – amputace:“ „*Naše slečna velmi brzy získala dar znakového jazyka.*“). Je tedy zřejmé, že u majoritní společnosti podléhá znakový jazyk mnohým předsudkům, kdežto v komunitě je považován za plnohodnotný komunikační systém, na který nedají dopustit.

Srovnání četnosti výskytu typů předsudků v anekdotách

Za každým typem předsudku se skrývá určitý postoj, který je vyjadřován vůči dané skupině. Nejinak tomu je i v analyzovaných anekdotách. Právě samotná kategorizace vtípů dle typů předsudků nám poskytla souhrnný přehled postojů ze strany intaktní společnosti k osobám se sluchovým postižením a naopak. Vzájemnou komparací těchto výsledků si následně můžeme povšimnout rozdílů mezi těmito dvěma skupinami (viz tabulka 10).

Tabulka 10: Četnost výskytu typů předsudků – porovnání

Typ předsudku	Anekdoty o sluchově postižených	Anekdoty o intaktní společnosti
Podceňující (paternalisticko-podceňující)	10	0
Idealizující/heroizující	4	0
Odmítavé	3	4
Protektivní (ochranitelské)	2	-
Hostilní (hostilní/protektivně-paušalizující)	0	2

Stěžejní rozdíl, který můžeme z tabulky výše vnímat, je především ve frekvenci výskytu předsudků v jednotlivých anekdotách. Zatímco ve vtipech o lidech se sluchovým postižením se setkáme ve všech anekdotách (celkem 19) s určitým typem předsudku, u druhé skupiny tomu tak není. Z celkového souboru devíti anekdot jsme se

setkali s předpojatým úsudkem vůči majoritě v šesti z nich. Ve zbylých anekdotách se jednalo zejména o vyjádření touhy zvítězit nad slyšícími.

Ovšem velmi významnou vypovídající hodnotu mají samotné typy předsudků a jejich výskyt v anekdotách u obou skupin. Nejčastěji se vyskytující předsudek v anekdotách o sluchově postižených je především podceňující typ. Naproti tomu ve vtipech o majoritní společnosti jsou to zejména předsudky odmítavé. Je tedy více než patrné, že frekvence výskytu daných typů předsudků v anekdotách je dána zejména buď osobní zkušeností (ze strany sluchově postižených) nebo neznalostí dané cílové skupiny (ze strany majoritní společnosti).

Toto tvrzení lze demonstrovat na následujících anekdotách: „Host,“ „Telefonní hovor,“ „Holič“ (podceňující typ předsudku) a „Tlumočnick“ (odmítavý typ předsudku). V nich si můžeme povšimnout následujícího.

V anekdotách o lidech se sluchovým postižením (viz anekdota „Host,“ „Holič“ a „Telefonní hovor“) se předsudek týká zejména komunikace. Slyšící totiž předpokládá, že v případě, nebude-li člověk slyšet, nemůže mít rozvinutou ani řeč (př. *„Najednou si všimne, že chlap stojí na stole, pusou dokořán a kouká do stropu... Klid, to je dobrý. Ožral se a teď zpívá.“* „...a požádal ho, zda by mu pomohl najít neslyšícího pomocníka... Protože ta dívka, která pro mě pracuje, příliš mluví!“ *„Telefonují spolu dva hluchoněmí: ‚Slyšíme se?‘“*). Důsledkem je následně zpochybňování dovedností (např. telefonování aj.) neslyšícího člověka. Tento úsudek vyplývá právě z již několikrát zmíněné neznalosti intaktní společnosti o lidech se sluchovým postižením. Naproti tomu v anekdotě směřované proti majoritě (viz „Tlumočnick“) lze vnímat ze strany neslyšících negativní zkušenosti se slyšícími. Tento postoj se tedy zákonitě následně promítá v anekdotách (*„...Neslyšící se lekne a tlumočnickovi řekne pravdu, že peníze ukradl... Šéf se ptal, co říkal, a tlumočnick mu sdělí, že neslyšící pracuje 16 hodin denně, a tak nemá šanci peníze ukrást... V duchu se však raduje, protože ví, že peníze jsou ukryté pod jabloní.“*) a vnímáme ho jako odmítavý. Jednoduše řečeno – z důvodu neadekvátního jednání ze strany slyšících se jim sluchové postižení snaží vyhýbat a nechtějí s nimi mít nic společného.

Z hlediska porovnání obou skupin anekdot lze za velmi zajímavé považovat i výsledky ve skupině idealizujících/heroizujících typů předsudků. Zatímco ze strany

intaktní společnosti se setkáme s tímto typem předsudku celkem ve čtyřech anekdotách o sluchově postižených, v opačném případě to není vůbec. Tento nesoulad lze opět vysvětlit zejména zkreslenými informacemi o sluchově postižených ze strany slyšících, neboť právě tento typ předsudku se objevuje v anekdotách o odezírání. Tam je na tento způsob komunikace nahlíženo jako na dovednost, kterou ovládají všichni neslyšící. Z tohoto důvodu jsou považováni za osoby, které nepotřebují žádnou pomoc. Naproti tomu neslyšící nevidí v majoritě žádný vzor, popř. inspiraci. Jejich postoje totiž vychází z právě již zmíněné, zpravidla negativní, osobní zkušenosti se slyšícími.

Upozorníme zároveň na nevyvážené zastoupení hostilních typů předsudků v anekdotách u těchto dvou skupin. Zatímco se ve vtipech o sluchově postižených se s tímto typem neseťkáme, v anekdotách o slyšících jejich přítomnost zaznamenáme. Významný rozdíl najdeme zejména v postojích ze strany neslyšících, kteří se mnohdy cítí být ze strany intaktní společnosti ignorováni a vnímají, že jim jsou upírány i určité výhody. V anekdotách o sluchově postižených se s tímto postojem naopak neseťkáme. Povšimnout si zároveň můžeme absentující kategorie protektivních (ochranných) typů předsudků u anekdot o intaktní společnosti a její pozměněné podoby, která je přidána u kategorie hostilních typů předsudků. Zatímco majorita vnímá neslyšící jako skupinu závislou na pomoci druhých osob, ze strany sluchově postižených se s tímto úsudkem neseťkáme.

4.4.1. Shrnutí výsledků komparace anekdot

Hlavním cílem komparace anekdot, respektive výsledků obsahové analýzy anekdot, bylo popsat vzájemnou odlišnost těchto skupin. Konkrétních výsledků bylo dosaženo porovnáním „kategorií vtipů“ a „četností výskytu typů předsudků,“ jež nám vyplynuly z obsahové analýzy.

Diference v první zmiňované oblasti („kategorie vtipů“) se týká zejména obsahu, který se ukrývá za jednotlivými kategoriemi. Pojetí obou skupin anekdot je totiž významně odlišné. Porovnané kategorie nám jasně dokazují, že zatímco v anekdotách o sluchově postižených se setkáme primárně s předsudky vůči této minoritě, v opačném případě se setkáme s jiným pojetím. Kromě předsudků ve vztahu k majoritě se totiž v anekdotách o intaktní společnosti setkáme i s vyjádřením důležitosti společenství Neslyšících a jejich nadřazeností nad intaktní společností. Jednotlivá tvrzení byla

zároveň podložena i konkrétními ukázkami anekdot, z nichž byly prezentovány klíčové pasáže týkající se řešené problematiky.

V druhé části komparace anekdot jsme se věnovali porovnání „četnosti výskytu typů předsudků“ v anekdotách. Jednotlivé typy předsudků představují konkrétní postoje, které proti sobě zaujímají obě skupiny. Vzájemným porovnáním výskytu jednotlivých typů předsudků v anekdotách nám z výsledků vyplynulo, že se v nich odráží zejména negativní osobní zkušenosti, ale také nekompletní, popř. zkreslené informace o dané cílové skupině. Stejně jako při komparaci výše byla jednotlivá tvrzení podložena konkrétními ukázkami (klíčovými pasážemi) anekdot z analyzovaného souboru. V konečném důsledku se tyto postoje promítají nejen v anekdotách, ale mohou ovlivňovat případně i další možnou spolupráci, popř. kontakt mezi majoritou a minoritou.

Závěrem lze tedy výsledná zjištění shrnout v následující. Stěžejní rozdíly v anekdotách těchto dvou skupin lze vnímat především v samotném pojetí vtípů, kdy ze strany intaktní společnosti se setkáme zejména s předpojatými úsudky, které nejčastěji plynou z nekompletních, zkreslených, popř. kusých informací o sluchově postižených. V anekdotách a příbězích vyprávěných sluchově postiženými se naopak odráží nedůvěra a negativní zkušenost s majoritou. Setkáme se zde nejen s předsudky vůči intaktní společnosti, ale především s vyjádřením vzájemné rivality mezi těmito dvěma skupinami, kdy vítězi se stávají právě neslyšící. Veškeré tyto aspekty se následně promítají i v konkrétních typech předsudků.

4.5. Závěrečná diskuse

V praktické části diplomová práce jsme se věnovali detailní analýze dvou skupin anekdot – o sluchově postižených a intaktní společnosti. Cílem bylo poukázat na vzájemné předsudky těchto dvou skupin. Na základě obsahové analýzy se nám podařilo definovat základní kategorie, které nejčastěji podléhají předsudečnému smýšlení a zároveň určit, jaké konkrétní typy předsudků se v nich objevují. Výsledky (především anekdot o sluchově postižených) nám v podstatě potvrdili pravdivost tvrzení, se kterými se setkáme v mnohých odborných publikacích – vůči osobám se sluchovým postižením se objevují nejčastěji předsudky typu podceňujícího a především se týkají oblasti komunikace a osobnosti těchto jedinců. Následnou komparací výsledků jsme

získali ucelený přehled o tom, v čem jsou tyto dvě skupiny specifické. Obsahová analýza nám mj. umožnila také poodhalit i další skutečnosti, které si na tomto místě zaslouží bližšího okomentování.

V souvislosti s podrobnou analýzou anekdot od intaktní společnosti je důležité upozornit na nevhodně užívanou terminologii. Nejčastěji se v anekdotách setkáme s termínem „hluchoněmí“ (viz anekdota c, k, n, o). Označení „hluchoněmí“ je mezi intaktní populací velmi hluboce zakořeněno. Jeho časté používání může autorka potvrdit i ze své vlastní zkušenosti (nejen ve vztahu k anekdotám). Ať už se jednalo o náhodně vyslechnutý rozhovor na ulici nebo konverzaci mezi známými na téma sluchového postižení, vždy bylo užito tohoto označení. Mezi laickou veřejností až dodnes totiž přetrvává myšlenka, že v případě bude-li člověk „hluchý“, nebude ani mluvit. Ostatně toto tvrzení lze potvrdit i na konkrétním příkladu: „...*jak je možné, že ti lidé mluví, když podle popisku nikdy neslyšeli? Já jsem do dneška žil v omylu, že lidé musí slyšet, aby se naučili mluvit.*“ (HateFree Culture 2016, online) Jednalo se o reakci uživatele na videopříspěvek týkající se kochleárního implantátu a jejich prvouživatelů.¹⁵ Tento komentář je důkazem toho, že mezi laickou veřejností přetrvává výše uvedená domněnka a z ní plyne následné užívání termínu „hluchoněmý“, který ze společnosti stále nevyumizel. Je třeba si ovšem uvědomit, že v současné době je tento termín vnímán jako pejorativní.

Z hlediska nevhodně užívané terminologie se v anekdotách mj. setkáme i s termíny znaková (viz anekdota a) a posunková (viz anekdota c) řeč. Ovšem kromě anekdot se s nimi setkáme i v běžném životě majoritní společnosti. Zejména používání termínu „znaková řeč“ může autorka opět potvrdit ze své vlastní zkušenosti. Jeho časté užívání je patrné i z různých diskuzí na internetu. V nich se můžeme setkat s následujícími tématy, popř. komentáři: „*Kde se naučit znakové řeči na internetu?*“ „*Ovládáte někdo znakovou řeč?*“ „*Je znaková řeč těžká?*“ aj. Z následující diskuze dále většinou vyplyne, že se účastníci zajímají přímo o znakový jazyk. Většina intaktní populace ovšem netuší, že se v tomto případě jedná o uměle vytvořený nadřazený pojem, který označuje jak český znakový jazyk, tak i znakovanou češtinu.

¹⁵ Příspěvek byl umístěn na sociální síti ve skupině HateFree Culture a nesl název: „Reakce lidí, kteří slyší poprvé v životě.“

Z hlediska výsledků obsahové analýzy lze za velmi zajímavé také považovat následující. V anekdotách ze strany sluchově postižených se jen velmi zřídka setkáme se situací, kdyby si neslyšící dokázali udělat legraci sami ze sebe. Vše je spíše mířeno proti intaktní společnosti, touze přelstít ji a zvítězit nad ní. Jedná se o jakýsi zakořeněný spor mezi těmito dvěma skupinami. Tím se minorita sluchově postižených velmi odlišuje od jiných skupin osob se zdravotním postižením. Jak už jsme se zmiňovali v kapitole 3.2.2. – především se jedná o tělesně postižené, kteří dokáží i o svém handicapu vtipkovat. V tomto směru dominuje především skupina The Tap Tap. Z jejich strany je černý humor chápán jako důležitá schopnost, jak komunikovat o vážných věcech s nadhledem. Toto motto provází i jejich celorepublikovou putovní výstavu vtipů černého humoru. Na ní se setkáme kromě kreslených vtipů o tělesně postižených i s dalšími anekdotami, ve kterých figurují např. osoby se zrakovým, ale i sluchovým postižením. Ukázkou těchto vtipů uvádíme v příloze (viz Příloha B). Rozhodně se jedná o velmi názorný příklad toho, že humor (dokonce i ten černý) je jednou z cest, která umožní člověku se i nad vážnými životními situacemi „povznést“. Ovšem je třeba mít neustále na paměti, že každý jedinec je individualitou, a proto se bude i každý jinak vyrovnávat se svým postižením, popř. životní situací.

V této souvislosti napadá autorku i další téma k diskusi. Do jaké míry tolerují osoby se sluchovým postižením anekdoty o jejich osobě? Bezpochyby se bude jednat o již zmiňovaný individuální přístup a bylo by třeba hlubšího šetření mezi sluchově postiženými. Nicméně pro přiblížení tohoto tématu lze zmínit diskusi s názvem „Tolerance?“ na diskusním fóru Neslyšící.CZ. Z příspěvků a komentářů jednotlivých účastníků diskuse je patrné, že v případě, je-li vtip opravdu dobrý a vtipný, tak sluchově postižené neuráží a dokáží jej tolerovat. Je třeba ale upozornit, že účastníci této diskuse jsou nejspíše osoby ohluchlé, popř. nedoslýchavé. Napovídají tomu i samotné komentáře v diskusi: „*Pokud jde o neslyšící, spíš to berou jako útok na ně a navíc nechápou přesný význam sdělení.*“ (Neslyšící.CZ 2006, online) Je tedy více než patrné, že významnou roli zde bude hrát i to, zda se jedná o osobu neslyšící, ohluchlou, popř. nedoslýchavou. Z tohoto důvodu tedy není vhodné z této diskuse vyvozovat všeobecné závěry. Jedná se spíše o prezentaci jedné z mnohých reakcí, se kterou se lze ze strany sluchově postižených ve vztahu k anekdotám setkat a jak již bylo zmíněno výše,

k zodpovězení této otázky by byla potřeba hlubšího šetření mezi sluchově postiženými.

V závěru této diskuse by autorka ráda uvedla jednu konkrétní citaci, která do určité míry shrnuje názor Neslyšících na majoritní společnost, a kdy se tyto názory odrážejí i v samotných anekdotách o slyšících. Je třeba ovšem brát následující slova s nadhledem. V komunitě Neslyšících se totiž kolikrát setkáme i s projevy tzv. skupinového egoismu. Ten se nám právě mnohdy projevuje i v samotných anekdotách (viz anekdota e) nebo příbězích (viz příběh g) od neslyšících. *„Nám, Neslyšícím lidem, vadí, když za nás pořád rozhodují slyšící lidé, že řídí náš život. My jsme samostatní, nejsme hloupí, máme jen možná jiný pohled na svět, jiné potřeby a jiný jazyk. Když se podíváme zpátky do minulosti, vidíme tam dlouhá desetiletí, kdy nás slyšící lidé považovali za hlupáky či za mentálně postižené, kdy nám bránili ve vzdělání používat znakový jazyk a tím nám prakticky znemožnili přístup k informacím. Kdy se nám vysmívali, když jsme znakový jazyk používali mezi sebou, kdy za nás rozhodovali, řídili náš život a snažili se nás předělat na slyšící lidi – velmi často bez úspěchu, za to s trvalými negativními následky. A přitom bylo řešení tak jednoduché: přijmout, že jsme jiní, a vyjít vstříc našim jiným potřebám.* (Vysuček 2009, s. 72)

Závěr

Hlavním tématem diplomové práce byl projev vzájemných předsudků mezi skupinami osob slyšících a se sluchovým postižením. Teoretická část si kladla za cíl přiblížit problematiku osob se sluchovým postižením a shrnout poznatky týkající se humoru a kultury této cílové skupiny. Dále se věnovala v obecné rovině stereotypům a předsudkům, následně této problematice i v kontextu s osobami se sluchovým postižením. Postoje společnosti k minoritě byly v této práci popsány i z historického hlediska. V teoretické rovině se práce zabývala také kulturou a především humorem v majoritní společnosti, kdy pozornost byla věnována nejen obecnému vymezení těchto termínů, ale zároveň byla problematika humoru zpracována i z pohledu psychologického. Cílem praktické části pak bylo pomocí obsahové analýzy poukázat na předsudky, jež se objevují v anekdotách nejen o osobách se sluchovým postižením, ale také v anekdotách o intaktní společnosti. Vzájemnou komparací výsledků obsahové analýzy jsme zodpověděli otázku toho, v čem jsou tyto dvě skupiny anekdot specifické.

Výsledky obsahové analýzy poukazují na poměrně široký okruh oblastí, které v anekdotách podléhají předsudečnému smýšlení. Zejména ve vztahu k osobám se sluchovým postižením se setkáváme s mnohými předsudky. Nejčastěji se středem předpojatého úsudku ze strany intaktní společnosti stává oblast komunikace (př. komunikace obecně, znakový jazyk, odezírání). V anekdotách týkající se (nejen) této oblasti jsou časté paradoxní a absurdní situace, které v konečném důsledku vypovídají zejména o neznalosti a nepochopení problematiky sluchového postižení ze strany intaktní společnosti. V této souvislosti se proto ve vztahu k osobám se sluchovým postižením setkáváme v anekdotách nejčastěji s podceňujícím typem předsudku. Předsudky u druhé analyzované skupiny anekdot, o lidech slyšících, se týkají zejména oblasti bariér. V anekdotách se totiž výrazně promítá negativní zkušenost neslyšících s majoritní společností. Z tohoto důvodu se v nich proto nejčastěji setkáváme s odmítavým typem předsudku. Specifické pro tuto skupinu anekdot je také to, že se v nich mnohdy ani s předsudkem vůči intaktní společnosti nesetkáme, ačkoliv je zde primárně prezentován vztah slyšící – neslyšící. Z výsledků totiž vyplývá, že je v anekdotách a příbězích často zdůrazňována především důležitost komunity Neslyšících, ale zároveň se v nich setkáme s vyjádřením vzájemné rivality mezi těmito dvěma skupinami, kdy neslyšící zpravidla vítězí nad slyšícími. A právě v samotném pojetí anekdot,

jak vyplývá z následné komparace, spočívá i vzájemná rozdílnost těchto dvou skupin. Z tohoto rozdílného pojetí lze ze strany neslyšících tušit jejich nízké sebevědomí, ale zároveň se tu setkáváme i s projevy skupinového egoismu.

Nicméně společným jmenovatelem pro všechny analyzované anekdoty, popř. příběhy jsou postoje, především negativní postoje. Ty vyplývají buď z kusých, nedostatečných informací nebo z negativní zkušenosti s danou skupinou. Je třeba si ovšem uvědomit, že otázka překonávání předsudků je jen otázkou vzájemného poznání, sblížení, popř. kompromisů. V této souvislosti si závěrem dovolíme citovat znovu slova Hadj-Moussové (2000, s. 13), která vystihují podstatu řešení problému: „*Předsudky, stereotypní vnímání druhého je možné překonat působením na společnost a její členy především rozbitím bariér, které dělí postižené od ostatní společnosti a umožněním kontaktů a vzájemného poznání.*“ Ačkoliv se tato slova mohou jevit jako klišé, lze považovat tento přístup za racionální a logický.

Seznam použitých zdrojů

Seznam literatury

1. BAČOVÁ, Viera. 2008. Identita v sociální psychologii In: *Sociální psychologii*. 2. rozš. přepr. vyd. Praha: Grada. S. 109–125. ISBN 978-80-247-1428-8.
2. BORECKÝ, Vladimír. 2000. *Teorie komiky*. Vyd. 1. Praha: Hynek. 210 s. Dílna (Hynek). ISBN 80-86202-65-8.
3. FREUD, Sigmund. 1995. *Totem a tabu: Vtip a jeho vztah k nevědomí: teoretická část*. 2. vyd. Praha: Práh. 181 s. ISBN 80-900835-1-X.
4. GAVORA, Peter. 2000. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido. 207 s. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-79-6.
5. GLICKMAN, Neil; HARVEY, Michael. 1996. *Culturally affirmative psychotherapy with deaf persons*. 1st edition. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates. 289 p. ISBN 0-8058-1488-4.
6. HADJ-MOUSSOVÁ, Zuzana. 2000. Historická podmíněnost přístupu společnosti k různým postižením a jejich příčinám. In: *Psychologie handicapu*. vyd. 1. Praha: Karolinum. S. 7–14. ISBN 80-7184-929-4.
7. HARTL, Pavel a HARTLOVÁ, Helena. 2010. *Velký psychologický slovník*. Vyd. 4. V Portálu 1. Praha: Portál. 797 s. ISBN 978-80-7367-686-5.
8. HAYES, Nicky. *Základy sociální psychologie*. 2007. Vyd. 4. Praha: Portál. 166 s. ISBN 978-80-7367-283-6.
9. HOFSTEDE, Geert. 1999. Kultura a organizace: software lidské mysli: spolupráce mezi kulturami a její důležitost pro přežití. Praha: Universita Karlova. 207 s. ISBN 80-85899-72-8.
10. HORÁKOVÁ, Hana. 2012. *Kultura jako všelék?: kritika soudobých přístupů*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). 318 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-103-9.
11. HORÁKOVÁ, Radka. 2012. *Sluchové postižení: úvod do surdopedie*. Vyd. 1. Praha: Portál. 159 s. ISBN 978-802-6200-840.

12. HRUBÝ, Jaroslav. 1999. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*. 2. přeprac. a rozš. vyd. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených. 395 s. ISBN 80-721-6096-6.
13. HUDÁKOVÁ, Andrea; MOTEJZÍKOVÁ, Jitka. 2005. Terminologická džungle. In: *Ve světě sluchového postižení: informační a vzdělávací publikace (nejen) pro zdravotnický personál o životě a potřebách neslyšících, nedoslýchavých a ohluchlých lidí a lidí s kochleárním implantátem*. Praha: Středisko rané péče Tamtam. S. 11–14. ISBN 80-86792-27-7.
14. HUDÁKOVÁ, Andrea. 2012. Milánský kongres: podrobnosti, souvislosti. *InfoZpravodaj*. Praha: FRPSP. Ročník 20, č. 3, s. 7–10.
15. JANÁK, Dušan. 2011. *Metodologický seminář k empirickým výzkumům*. Vyd. 1. Opava: Slezská univerzita v Opavě. 82 s. ISBN není uvedeno.
16. JANDOUREK, Jan. 2007. *Sociologický slovník*. Vyd. 2. Praha: Portál. 285 s. ISBN 978-80-7367-269-0.
17. JESENSKÝ, Jan. 1993. *Prostor pro integraci*. 1. Vyd. Praha: Comenia Conslut, 129 s.
18. KALINA, Ján Ladislav. 1991. *Tisíc a jeden vtíp: Učebnica v-tipológie a ž'artizmu*. 2. vyd. Bratislava: Archa. 472 s. ISBN 80-7115-008-8.
19. KOSEK, Jan. 2004. *Člověk je (ne)tvor společenský: kapitoly ze sociální psychologie*. Vyd. 1. Praha: Argo. 253 s. Aliter (Argo: Dokořán). ISBN 80-7203-591-6.
20. KOSINOVÁ, Barbora. 2008. *Neslyšící jako jazyková a kulturní menšina – kultura neslyšících*. 2. opr. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka. 61 s. ISBN 978-80-87153-94-9.
21. KRAUS, Jiří a kol. 2007. *Nový akademický slovník cizích slov*. 1. vyd. Praha: Academia. 879 s. ISBN 978-80-200-1351-4.
22. KRHUTOVÁ, Lenka. 2011. Předsudky a mýty. In: *Zdravotní postižení a pomáhající profese*. Vyd. 1. Praha: Portál. S. 47–48. ISBN 978-80-7367-859-3.
23. KUČEROVÁ, Anna. 2008. Zásady a techniky zlepšení podmínek vnímání mluvené řeči v rámci komunikace s osobami se sluchovým postižením. In: *Specifika komunikace osob se zdravotním postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. S. 5–11. ISBN 978-80-244-1935-0.

24. KYLE, Jim. 1998. Společenství Neslyšících: Kultura, zvyky a tradice. In: *Komunikace Neslyšících – sociolingvistika (antologie textů)*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. S. 141–151. ISBN 80-85899-40-X.
25. LADD, Puddy. 2003. Understanding Deaf Culture. In: *Search of Deafhood*. Clevedon; Buffalo; Toronto; Sydney: Multilingual Matters. S. 502. ISBN 1-85359-545-4.
26. LAŠEK, Jan. 2007. *Sociální psychologie II*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus. 142 s. ISBN 978-80-7041-968-7.
27. MARTIN, Rod. 2007. *The psychology of humor: an integrative approach*. Boston: Elsevier Academic Press, xviii. 446 p. ISBN 978-012-3725-646.
28. MAŘÍKOVÁ, Hana; PETRUSEK, Miloslav. 1996. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum. 747 s. ISBN 80-7184-310-5.
29. MIOVSKÝ, Michal. 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada. 332 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.
30. MOTEJZÍKOVÁ, Jitka. 2010. Pořád ještě žijeme v době, kdy si slyšící myslí, že neslyšící jsou hloupi. *INFO-Zpravodaj*. Praha: FRPSP. 2010. Ročník 18, č. 1, s 17–21.
31. NEŠPOR, Karel. 2004. *Léčivá moc smíchu: smích a zdraví, smích a vztahy, smích a práce, smích a výchova*. Vyd. 2. rozš. Praha: Vyšehrad. 143 s. ISBN 80-7021-714-6.
32. NEUBAUER, Karel. 2009. *Úvod do logopedie sluchově postižených: učební text pro studenty speciální pedagogiky*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus. 43 s. ISBN 978-80-7041-755-3.
33. NOVÁK, Tomáš. 2002. *O předsudcích*. 1. vyd. Brno: Doplněk. 106 s. ISBN 80-7239-121-6.
34. NOVÁKOVÁ, Radka. 2008. *Kultura neslyšících*. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 1 videodisk (DVD). ISBN 978-80-87153-08-6.
35. PATOČKOVÁ, Věra. 2012. Kultura v představách české veřejnosti. In: *Kultura v krajích České republiky*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky. S. 211–228. ISBN 978-80-7330-222-1.

36. PLICHTOVÁ, Jana. 1996. Obsahová analýza a jej možnosti využitia v psychológii. *Československá psychologie: časopis pro psychologickou teorii a praxi*. Praha. Ročník 40, č. 4, s. 304–314.
37. POTMĚŠIL, Miloň. 1999. *Úvodní stati k výchově a vzdělávání sluchově postižených*. 1. vyd. Praha: Fortuna. 69 s. ISBN 80-716-8744-8.
38. PROCHÁZKOVÁ, Věra; VYSUČEK, Petr. 2007. *Jak komunikovat s neslyšícím klientem?* Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí. 28 s. ISBN 978-80-86991-18-4
39. PROCHÁZKOVÁ, Věra. 2006a. Identita – jak ji prožívají nedoslýchaví lidé. *InfoZpravodaj*. Praha: FRPSP. Ročník 14, č. 2, s. 22–23.
40. PROCHÁZKOVÁ, Věra. 2006b. Identita a osobnost člověka. *InfoZpravodaj*. Praha: FRPSP. Ročník 14, č. 1, s. 20–21.
41. PRŮCHA, Jan; WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. 2013. *Pedagogický slovník*. 7. aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál. 395 s. ISBN 978-80-262-0403-9.
42. PRŮCHA, Jan. 2010. *Interkulturní psychologie: [sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů]*. 3. vyd. Praha: Portál. 220 s. Psychologie (Portál). ISBN 978-80-7367-709-1.
43. REICHEL, Jiří. 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Vyd. 1. Praha: Grada. 184 s. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-3006-6.
44. SKÁKALOVÁ, Tereza. 2011. *Uvedení do problematiky sluchového postižení: učební text pro studenty speciální pedagogiky*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus. 94 s. ISBN 978-80-7435-098-6.
45. SKÁKALOVÁ, Tereza. 2014. Studenti se sluchovým postižením. In: „*Seznamte se, prosím*“ *Metodický průvodce k organizaci podpory studentů se specifickými potřebami*. Hradec Králové: Gaudeamus. S. 63–79. ISBN: 978-80-7435-381-9.
46. SKÁKALOVÁ, Tereza. 2016. *Sluchová vada a její sociální dopady v dospělém věku*. Vydání první. Hradec Králové: Gaudeamus, recenzované monografie. 240 s. ISBN 978-80-7435-628-5.
47. SLOWÍK, Josef. 2007. *Speciální pedagogika: prevence a diagnostika, terapie a poradenství, vzdělávání osob s různým postižením, člověk s handicapem a společnost*. Vyd. 1. Praha: Grada. 160 s. ISBN 978-802-4717-333.
48. SOLLÁROVÁ, Eva. 2008. Socializace. In: *Sociální psychologie*. 2. přeprac. a roz. vydání. Praha: Grada. S. 58–64. ISBN 978-80-247-1428-8.

49. STRNADOVÁ, Věra. 2001. *Jak se úspěšně vyrovnávat se ztrátou sluchu*. Praha: ASNEP. 165 s. ISBN 80-903-0352-8.
50. STRNADOVÁ, Věra. 1998. Hluchota a jazyková komunikace. *Současné problémy české komunity neslyšících*. Praha: Univerzita Karlova. 279 s. ISBN 80-85899-45-0.
51. ŠEĎOVÁ, Klára. 2012a. Pedagogické efekty humoru ve výukové komunikaci. *Pedagogika*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy. Ročník 62, č. 4, s. 426–441.
52. ŠEĎOVÁ, Klára. 2012b. Žáci se smějí učitelům: podoby a funkce školního humoru zaměřeného na učitele. *Pedagogická orientace*. Praha. Ročník 22, č. 1, s. 41–65.
53. ŠEĎOVÁ, Klára. 2013. *Humor ve škole*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita. 189 s. ISBN 978-80-210-6205-4.
54. TITZL, Boris. 2000. *Postižený člověk ve společnosti*. Praha: Univerzita Karlova. 248 s. ISBN 80-86039-90-0.
55. VÁGNEROVÁ, Marie. 2000. Sociální akceptace a charakteristické rysy postojů společnosti k postižení. In: *Psychologie handicapu*. vyd. 1. Praha: Karolinum. S 14–29. ISBN 80-7184-929-4.
56. VÁGNEROVÁ, Marie. 2004. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. vyd. 3. rozš. a přeprac. Praha: Portál. 870 s. ISBN 80-717-8802-3.
57. VLČKOVÁ, Mária; MOTEJZÍKOVÁ, Jitka. 2006. Nedoslyšaví dospívající lidé – tvorba jejich identity, vliv školy, spolužáků a učitelů. *InfoZpravodaj*. Praha: FRPSP. Ročník 14, číslo 1, s. 21–24.
58. VYSUČEK, Petr. 2009. Proč je důležité setkávat se s neslyšícími dětmi a dospělými? In: *Kochleární implantáty: rady a zkušenosti*. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených. S. 67–74. ISBN 978-80-86792-23-1.
59. VYSUČEK, Petr. 2013. Co je to AUDISMUS? *GONG*. Praha: ASNEP. Roč. XXXXI, č. 7–9, s. 4. ISSN 0323-0732.
60. ZIMA, Petr. 1999. Komunita a komunikace. In: *Komunita a komunikace. Community and communication*. 1. vyd. Praha: Pastelka. S. 149–192. ISBN 80-902439-9-1.

Seznam elektronických zdrojů – články, elektronické odborné publikace apod.

1. BAT-CHAVA, Y. 2000. *Diversity of deaf identities. American Annals of the Deaf*. Vol. 145, no. 5, pp. 420–428. [online].[cit. 2015-11-22] Dostupné z WWW: <http://search.proquest.com>.
2. ČERVINKOVÁ-HOUŠKOVÁ, Kateřina. 2004. Svět neslyšících. [online]. [cit. 2015-10-22]. Dostupné z WWW: <http://ruce.cz/clanky/1/2-svet-neslysicich>.
3. DANIEL, Isabelle. 2015. *Vtip je něco nevhodného*. [online]. [cit. 2016-01-26]. Dostupné z WWW: <http://www.goethe.de/ins/cz/prj/jug/the/hum/cs14866633.htm>.
4. DINGOVÁ, Nad'a; DÁMCOVÁ, Mirka; HUDÁKOVÁ, Andrea. 2007. Deset lidových moudrostí o neslyšících a reakce na ně. *Slyšitelné ticho*. 6. díl. [online]. [cit. 2015-12-20]. Dostupné z WWW: <http://ruce.cz/clanky/240-deset-lidovych-moudrosti-o-neslysicich-a-reakce-na-ne>.
5. DINGOVÁ, Nad'a; DÁMCOVÁ, Mirka; VYSUČEK, Petr. 2008. Další 10 předsudků o neslyšících. *Slyšitelné ticho*. 17. díl. [online]. [cit. 2015-12-20]. Dostupné z WWW: <http://ruce.cz/clanky/493-dalsich-10-predsudku-o-neslysicich>.
6. GRUNER, Charles. 1997. *The Game of Humor: A Comprehensive Theory of Why We Laugh*. New Brunswick, N.J: Transaction Publishers. 197 p. ISBN 15-600-0313-8. [online]. [cit. 2016-01-26]. Dostupné z WWW: <https://books.google.cz/books?id=J4q-tz81NdwC&lpg=PP5&ots=ouAqzFJ6Ee&dq=The%20Game%20of%20Humor%3A%20A%20Comprehensive%20Theory%20of%20Why%20We%20Laugh.%20New%20Brunswick%2C%20N.J%3A%20Transaction%20Publishers&hl=cs&pg=PA95#v=onepage&q&f=false>.
7. HÁJKOVÁ, Zuzana a kol. 2008. *Awi příběhy*. Praha: Awi film, 1 videodisk (DVD).
8. KALEJA, Martin. 2013. *Multikulturní výchova ve vzdělávání pedagogů základních škol*. [online]. Ostrava: Ostravská univerzita. ISBN 978-80-7464-446-7. [cit. 2016-01-26]. Dostupné z WWW: http://projekty.osu.cz/svp/opory/PdF_Kaleja_Multikul.pdf.
9. KRHUTOVÁ, Lenka. 2005. Argumentační základna pro prosazování a realizaci antidiskriminačních opatření ve vztahu k lidem se zdravotním postižením v ČR. [online]. Olomouc. [cit. 2016-01-28]. Dostupné z WWW:

- http://www.nrzp.cz/dokumenty/Argumentacni_zakladna.pdf.
10. KUIPER, Nicholas a kol. 2010. Reactions to humorous comments and implicit theories of humor styles. In: *Europe's Journal of Psychology*. Vol. 6, no. 3, s. 236–266. [online]. [cit. 2016-01-26]. Dostupné z WWW: <http://ejop.psychopen.eu/article/view/215> doi:10.5964/ejop.v6i3.215.
 11. LEWIS, Paul. 1997. Debate: Humor and political correctness. In: *Humor: International Journal of Humor Research*. S. 453–513 [online]. [cit. 2016-01-28]. Dostupné z WWW: <http://www.degruyter.com/view/j/humr.1997.10.issue-4/humr.1997.10.4.453/humr.1997.10.4.453.xml?format=INT>.
 12. MÁZEROVÁ, Radka. 1999. *Kultura komunity neslyšících v České republice (Nástin historie komunity neslyšících do roku 1938)*. [online]. ©1999. [cit. 2015-12-18]. Dostupné z WWW: <http://rss.archives.ceu.hu/archive/00001035/01/36.pdf>.
 13. NOVÁKOVÁ, Radka. 2015. Audismus [online video]. [cit. 2016-01-20]. Dostupné z WWW: <http://ruce.cz/clanky/1145-audismus>.
 14. OLSON, James; GREGORY, Maio; HOBDEN, Karen. 1999. The (null) effects of exposure to disparagement humor on stereotypes and attitudes. In: *Humor: International Journal of Humor Research*. S. 195–219. [online]. [cit. 2016-01-08]. Dostupné z WWW: <http://psych.cf.ac.uk/home2/maio/Olson%20et%20al%20Humor%201999.pdf>.
 15. PETŘÍKOVÁ, Jana. 2001. Postoj majoritní společnosti ke sluchově postiženým a jeho odraz v terminologii. In: *Sborník prací Filosofické fakulty Brněnské univerzity*. S. 73–85. [online]. [cit. 2015-12-18]. Dostupné z WWW: <http://www.nepocujuci.sk/prispevky/petrikova.pdf>.
 16. PTÁČEK, Alan. 2008. *Humor neslyšících*. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 1 videodisk (DVD). ISBN 9788087153062.
 17. STRNADOVÁ, Věra. 2011. 10 obvyklých omylů o ohluchlých osobách. [online]. [cit. 2015-12-20]. Dostupné z WWW: <http://ruce.cz/clanky/908-10-obvyklych-omylu-o-ohluchlych-osobach>.
 18. SUTTON-SPENCE, R.; NAPOLI, D.J. 2012. Deaf jokes and sign language humour. In: *International Journal of Humour Research*. Vol. 3, pp. 311–338. [online]. [cit. 2016-01-08]. Dostupné z WWW:

<http://www.swarthmore.edu/SocSci/dnapoli1/lingarticles/deafjokesandsignlanguagehumor.pdf>.

19. THOMAS, Caroline; ESSES, Victoria. 2004. *Individual Differences in Reactions to Sexist Humor*. [online]. [cit. 2016-01-28]. Dostupné z WWW: <http://gpi.sagepub.com/content/7/1/89.abstract>.

Ostatní elektronické zdroje

1. BIAP (Bureau International d' Audiophonologie). *Aanbeveling 02/1 bis: Audio-metrische classificatie van gehoorstoornissen*. [online]. Lisabon:1997. [cit. 2015-10-22]. Dostupné z WWW: http://www.biap.org/index.php?option=com_content&view=article&id=5%3Arecommandation-biap-021-bis&catid=65%3Act-2-classification-des-surdites&Itemid=19&lang=en.
2. Bofi. Vtipy neslyšícího. [online] 2006 [cit. 2016-02-26]. Dostupné z WWW: <http://bofi.wz.cz/Ostatni/vtipy.htm>.
3. Dobré vtipy. Vtipy ze života. [online] 2016 [cit. 2016-02-26]. Dostupné z WWW: <http://www.dobrevtipy.cz/ze-zivota/>.
4. Ftipy. Hluchoněmí. [online] 2015 [cit. 2016-02-26]. Dostupné z WWW: <http://www.ftipy.com/vtipy-smdlinkovite/hluchonemi>.
5. HateFree Culture. [online]. 2016 [cit. 2016-03-15]. Dostupné z WWW: <https://www.facebook.com/HateFreeCulture/>.
6. Hlušounek Sisi. Vtipy. [online] © 2015 [cit. 2016-02-26]. Dostupné z WWW: <http://www.hlousounek.cz/vtipy/>.
7. iVTIPY.cz. Vtipy o postižených. [online] © 2009-2014 [cit. 2016-02-26]. Dostupné z WWW: <http://www.ivtipy.cz/vtipy-o-postizenych>.
8. Medik. Humor. [online] © 1999-2014 [cit. 2016-02-26]. Dostupné z WWW: <http://www.medik.cz/humor>.
9. Nejlepší vtipy. Vtipy o lordech. [online]. [cit. 2016-02-26]. Dostupné z WWW: http://www.nejvtipy.cz/vtipy-o-lordech_sk.
10. Neslysici.CZ. Tolerance?. [online] Publikováno 20. 12. 2006. Kategorie: Ostatní. [cit. 2016-03-12]. Dostupné z WWW: <http://www.neslysici.cz/diskuze/index.php?id=9272#9272>.

11. Neslyšící.CZ. Vtipy. [online] Publikováno 18. 10. 2015. Kategorie: Ostatní. [cit. 2015-10-22]. Dostupné z WWW: <http://www.neslyšící.cz/diskuze/index.php?id=19434#19434>.
12. The Tap Tap načerno: Turné černého humoru. [online]. Praha. 2014. [cit. 2016-02-09]. Dostupné z WWW: <http://www.tttnacerno.cz/>.
13. The Tap Tap: Jsme postiženi muzikou!. [online]. Praha. 2015. [cit. 2016-02-09]. Dostupné z WWW: <http://www.thetaptap.cz/>.
14. Vtipálek. Hospodské. [online] 2009 [cit. 2016-02-26]. Dostupné z WWW: <http://www.vtipalek.com/vtipy/hospodske/>.
15. Vtipy. Vtipy z pohádky. [online] 2010 [cit. 2016-02-26]. Dostupné z WWW: <http://vtipy.yin.cz/z-pohadky/6/nedoslychavy-dzin/>.

Legislativní dokumenty

1. Zákon č. 198/2009 sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon). Sbírka zákonů 2009, částka 58. ISSN 1211-1244. S. 10–17. Tiskárna Ministerstva vnitra, p.o. Dostupné z WWW: www.mvcr.cz/soubor/sb058-09-pdf.aspx.

Seznam tabulek a obrázků

Tabulka 1: Klasifikace sluchových ztrát dle BIAP	15
Tabulka 2: Humor, který pomáhá a který škodí	58
Tabulka 3: Kategorie vtipů – anekdoty o sluchově postižených	84
Tabulka 4: Typy předsudků	85
Tabulka 5: Četnost výskytu typů předsudků – anekdoty o sluchově postižených.....	86
Tabulka 6: Kategorie vtipů – anekdoty o slyšících.....	103
Tabulka 7: Typy předsudků	105
Tabulka 8: Četnost výskytu typů předsudků – anekdoty o slyšících	106
Tabulka 9: Kategorie vtipů – porovnání	109
Tabulka 10: Četnost výskytu typů předsudků – porovnání	111
Obrázek 1: Schéma – veselost, smích, humor	52

Seznam příloh

Příloha A: Storytelling – obecně zaměřené humorné příběhy

Příloha B: Ukázka kreslených vtipů

Příloha A: Storytelling – obecně zaměřené humorné příběhy

1. Tunel

Myslivec jde lesem s puškou na zádech. Prochází se a všimne si malé díry v zemi. Řekne si, že by to mohla být liščí nora. Vezme pušku, strčí ji do nory a vystřelí. Šmátrá uvnitř, chytne lišku za ocas a vytáhne ji ven. No vida, říká si, přece jen to byla liška. Hodí si ji přes rameno a jde dál. Před sebou vidí další, ale o něco větší díru v zemi. V duchu si řekne, že to vypadá na vlka. Opět vezme pušku, strčí ji do nory a vystřelí. Zašmátrá uvnitř a opravdu vytáhne vlka. Spokojeně odchází a pokračuje v cestě. Po chvíli se před ním objevuje další díra, která je mnohem, mnohem větší. Raduje se, že by mohl ulovit medvěda. To by bylo něco! Než však stačí pořádně zamířit do díry, rozmetá ho na všechny strany právě vyjíždějící vlak. (Awi příběhy 2008)

2. Trabant

Po dálnici jede parádní bourák a míjí stromy podél cesty i auta v protisměru. Sedí v něm pořádná kočka a jízdu si opravdu užívá. Má krásné vlasy, ladné křivky, nohy obuté v luxusních lodičkách a dlouhé nehty, které na volantě vynikají. Auto opravdu stojí za to, vždyť je to BMW. Jemně se pohupuje na vozovce v pravidelném rytmu. Na zadním sedadle sedí malý kluk, který dovádí se svým trabantíkem. Jeho maminka řídí a čas od času se podívá do zpětného zrcátka. Tam po chvíli uvidí v těsném závěsu jakési auto. Přidá tedy plyn a výrazně zrychlí. Ve zpětném zrcátku však auto stále vidí hned za sebou. To snad není možné, pomyslí si a znovu přidá plyn, až se ručička tachometru prudce posune a vlasy jí vlají ve větru. Auto letí po silnici, ale ve zpětném zrcátku je cizí auto stále vidět. Když se na silnici objeví značka pro parkoviště, vyhodí žena blinkr a ve velké rychlosti sjede ze silnice na parkoviště. Prudce zabrzdí a podívá do zpětného zrcátka. Tam opět vidí záhadné auto. Podívá se i do postranního zrcátka, tam však není vidět nic. To je divné, pomyslí si a otočí se za sebe. Konečně vidí, co je příčinou celé situace. Její malý syn celou dobu drží svůj malý trabant ve výšce zpětného zrcátka. (Awi příběhy 2008)

3. Turista

Český turista jede na dovolenou do Irska – a to by bylo, aby nezašel vyzkoušet typickou proslavenou irskou hospodu. Vejde tedy do jedné, sedne si ke stolu, zavolá číšníka a požádá ho o jídelní lístek. Když ho dostane, prohlíží jej a vybírá. Uvažuje, že by si dal třeba whisky. Ale ať prohlíží jídelní lístek, jak chce, nerozumí cizím názvům v angličtině. Snaží se přivolat číšníka, ale ten jej stále mívá. Dál se tedy pokouší rozluštit obsah jídelního lístku, až ho napadne vzít si k ruce slovník. Ten mu však moc nepomůže. Slova, která hledá, ve slovníku nejsou a on stále ničemu nerozumí. Najednou vidí, že číšník nese pánovi, co sedí naproti, panáka. Pán ho vypije a zabouchá si pěstmi do hlavy. To je divné, pomyslí si český turista. Zajímá ho, co si to ten pán asi dává, a znovu marně nahlíží do jídelního lístku. Po chvíli číšník nese znovu panáka pánovi naproti a situace se opakuje. Muž se podívuje a snaží se zastavit číšníka, to se mu však opět nedaří. Za chvíli číšník nese muži naproti již třetí sklenku, ten si opět po vypití skleničky zabouchá pěstmi do hlavy a odejde. Nakonec se muži konečně podaří přivolat číšníka a požádá ho o stejné pití, které dostával před chvílí muž naproti. Když mu číšník přinese sklenku, vypije ji a vychutnává nápoj. Chuť je jemná, sametová, ale nemá moc „grády“, je taková slabší. Proto se rozhodne, že si objedná ještě jednu. Při pití druhé sklenky se opět nedostaví žádný účinek, a proto si objednává třetí. Tu opět vypije a konečně cítí, že mu alkohol mírně stoupá do hlavy, a tak se rozhodne, že zaplatí. Když mu číšník položí účet na stůl, civí na něj, nevěří svým očím a nešťastně se začne bouchat do hlavy. (Awi příběhy 2008)

Příloha B: Ukázka kreslených vtipů

Hluchoněmý mladík o svém útěku mlčí

07.12. 12:27 - Pátrání po hluchoněmém a tělesně postiženém mladíkovi na Pelhřimovsku skončilo. Třidvacetiletý Ivo Starý z Ondřejova byl v Adamově na Blanensku. Zatím mlčí a tak nikdo neví, co dělal od čtvrtého rána, kdy ho svědci viděli naposledy na autobusovém nádraží v Pelhřimově.

▪ [více](#) ▪ [diskuse](#) ▪

Novinářská „perla“ – součást výstavy černého humoru (The Tap Tap 2016, online)

Douša

(The Tap Tap načerno 2016, online)

(The Tap Tap načerno 2016, online)

Hrdý

(The Tap Tap načerno 2016, online)